

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Klára Plachetková

**Legitimita nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen
v politice**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. PhDr. Marek Antoš, Ph.D., LL.M.

Katedra ústavního práva

Datum uzavření rukopisu: 11. dubna 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 198 737 znaků včetně mezer.

V Praze dne 11. dubna 2024

Klára Plachetková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. PhDr. Marku Antošovi, Ph.D., LL.M. za cenné rady, velmi vstřícný přístup a trpělivost.

Dále děkuji své rodině za obrovskou morální i finanční podporu v průběhu celého studia a svému blízkému okolí, které mi bylo neustálou psychickou oporou.

Obsah

Úvod	1
1 Východiska a cíl práce	4
2 Rovnost	8
2.1 Základní typy rovnosti	12
2.1.1 Formální a materiální rovnost	12
2.1.2 Rovnost příležitostí a výsledků	15
3 Diskriminace	18
3.1 Vztah čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny optikou Ústavního soudu	20
3.2 Typy diskriminace	22
3.2.1 Diskriminace přímá	22
3.2.2 Diskriminace nepřímá	25
3.3 Podústavní úprava zákazu diskriminace	28
3.4 Diskriminace na základě pohlaví	30
3.4.1 Pohlaví a gender	30
3.4.2 Historicky podřadné	33
3.4.3 Diskriminační důvod pohlaví	44
3.4.4 Proč je obtížné dosáhnout faktické rovnosti?	48
4 Pozitivní opatření	52
4.1 Pozitivní opatření v judikatuře Ústavního soudu	57
4.2 Ospravedlnění pozitivních opatření	59
4.2.1 Náprava přechozích křivd	59
4.2.2 Redistribuce statků	61
4.2.3 Vzory chování a diverzita	62
4.2.4 Větší sociální soudržnost a udržení společenského smíru	65
4.2.5 Zastoupení a úhel pohledu	66
Závěr	68
Seznam zkratk	71
Seznam použitých zdrojů	72
Abstrakt	81
Abstract	82

Úvod

V září minulého roku byla na 3. místo kandidátky ve volbách do Evropského parlamentu zvolena za Českou pirátskou stranu Zuzana Klusová. Ke zvolení osmatřicetileté a standardům krásy konvenující političce na Twitteru gratuloval předseda pirátů Ivan Bartoš, který svůj tweet doplnil společnou fotografií s paní Klusovou. Mnoho reakcí na tento příspěvek by se dalo shrnout slovem „odporné“, pro ilustraci jich ale pár uvedu: „*kozy dobrý.*“; „*A jeje, to bude dalsi potrava pro piratske sexualni nasilniky.*“; „*Kde já jsem ji viděl...nahou...že by v nějakém péčku?*“; „*A kdo z pirátů ji už ohnul přes stůl, Že by Váš ředitel kabinetu.?Nebo Ferenjčik?...*“; „*bude to dobrá matrace.*“¹

Paní Klusové se v navazujícím příspěvku zastala přímo Česká pirátská strana, která v něm poukázala na fakt, že právě urážky a slovní útoky jsou jeden z důvodů proč se do politiky ženy úplně nehrnou.² Často však nezůstává jen u slov, jak ukázala např. studie z roku 2018 provedená Parlamentním shromážděním Rady Evropy a Meziparlamentní unií. Z rozhovorů s celkem 81 členkami parlamentů ze 45 evropských zemí vyšlo najevo, že za dobu jejich mandátu zhruba 85 % z nich zažilo psychické násilí, 47 % obdrželo výhrůžky smrtí, znásilněním či zbitím, 68 % bylo terčem komentářů vztahujících se k jejich vzhledu nebo založených na genderových stereotypech a téměř 25 % utrpělo sexuální násilí.³ Množství nenávisti, kterému ženy ve veřejném prostoru čelí, je bezpochyby velkou překážkou pro vstup do politiky, bohužel ale rozhodně ne jedinou.

Česká pirátská strana zároveň doplnila: „*Ženy v politice potřebujeme. Vždyť reprezentují polovinu populace a je naprosto nepřijatelné, aby se bály angažovat.*“ Ano, polovinu populace reprezentují, rozhodně tomu však neodpovídá jejich zastoupení jak ve vrcholné, tak v komunální politice, navíc, do čím vyšších pater politiky se člověk dívá, tím méně žen nachází. Do Poslanecké sněmovny bylo ve volbách v roce 2021 zvoleno 25 % žen, v Senátu činí jejich zastoupení pouhých 18,5 %, současná vláda zasedá ve složení 2 ženy a 16 mužů.⁴ Prezidentku Česká republika neměla nikdy.

---

¹ BARTOŠ, Ivan. [@PiratIvanBartos] Gratuluji @ZuzkaKlusova ke zvolení na 3. místo pirátské kandidátky do evropských voleb. Zuzka je velká bojovnice, která se léta zabývá... Online, příspěvek. 16. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/PiratIvanBartos/status/1703068976681550123>. [cit. 23. 1. 2024].

² Piráti [@PiratskaStrana] Představte si. Vyrůstáte ve složitém regionu a jednou si uvědomíte, že vám není jedno, co se děje kolem. Vnímáte obrovskou... Online, příspěvek. 21. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/PiratskaStrana/status/1704896245993529494>. [cit. 23. 1. 2024].

³ INTER-PARLIAMENTARY UNION AND PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe. Online. Říjen 2018. Dostupné z: <https://website-pace.net/documents/19879/5288428/20181016-WomenParliamentIssues-EN.pdf/7d59e7c5-4a88-4d23-a6cd-7404449fd45f>. [cit. 18. 3. 2024].

⁴ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Členové vlády. Online. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/vlada/>. [cit. 18. 3. 2024].

Sama Zuzana Klusová pak k celé záležitosti doplnila: „*Radost političek z úspěchu v Česku trvá jen do chvíle, než je zveřejníte a přečtete si komentáře.* 😊 *Nicméně...Přesně to je důvod, proč odmítám kvóty. Kdybych byla třetí v rámci kvót, už bych se nikdy nedozvěděla, jak bych dopadla bez nich a musela se léta obhajovat, že ten důvod nebyl gender a hezká tvář atd. [...]*“⁵

Uvedená kauza dle mého názoru zprostředkovává vcelku výstižný pohled na tuto problematiku a její chápání, resp. spíš nepochopení v České republice. Podobně jako Zuzana Klusová se ke kvótám v minulosti vyjádřila např. současná primátorka Brna Markéta Vaňková, která prohlásila, že kvóty „*nejsou vůbec potřeba*“ a „*v politice by měl být ten člověk, který to tak cítí*“⁶. Diskuse ohledně pozitivních opatření je v naší společnosti ve většině případů redukována na otázku „kvóty ano/ne?“ a odpověď málokdy vybočuje z obvyklého rámce různých variací výroku „ne – ať jsou tam schopní lidé bez ohledu na pohlaví“. Takový diskurz lze vyzorovat jako převládající ve veřejném prostoru, kde se vyslovení podpory kvótám téměř rovná politické sebevraždě.

Množství žen v politice přitom není pouze odrazem skutečnosti, zda ženy „cítí“ potřebu v ní být. Jak poznamenal americký prezident Lyndon B. Johnson: „*Nestačí jen otevřít bránu příležitostí. Všichni naši občané musí mít možnost těmito branami projít.*“⁷ Ženám přitom stojí v cestě řada méně či více viditelných překážek jako jsou genderové stereotypy, nastavení rodinné politiky státu nebo již výše uvedené zvýšené množství nenávisti, které jsou vystaveny a často jim „házi klacky pod nohy“ samy politické strany jejich umístěním na kandidátní listině.

Osobně pohled paní Klusové na kvóty nesdílím, stejně jako jej nesdílí mnoho zemí, včetně evropských, které postupně nějaký z nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen v politice zavedly. Otázka „kvóty ano/ne?“ je otázkou komplexní – právní, sociologickou, filozofickou a v konečném důsledku hlavně politickou. Země, které nějakou z forem opatření již zavedly, si na ni logicky odpověděly kladně. Z výše uvedeného případu političky Klusové, primátorky Vaňkové a obecně hlasů, které jsou na toto téma ve veřejné debatě nejvíce slyšet, však lze vyzorovat, že česká politická reprezentace, má-li k takovému závěru vůbec někdy dospět, je stále spíše na začátku cesty, což je škoda. Z dotazníkového šetření provedeného Sociologickým ústavem Akademie věd

---

⁵ KLUSOVÁ, Zuzana. [@ZuzkaKlusova] *Radost političek z úspěchu v Česku trvá jen do chvíle, než je zveřejníte a přečtete si komentáře.* 😊 *Nicméně...* Online, příspěvek. 18. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/ZuzkaKlusova/status/1703647866554667201>. [cit. 23. 1. 2024].

⁶ Insider [@insiderpodcastcz] *Insider #124 – Markéta Vaňková.* Online, video. 18. 9. 2022. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=VqpVhH4brwI>. [cit. 23. 1. 2024].

⁷ B. JOHNSON, Lyndon. *Commencement Address at Howard University: "To Fulfill These Rights."* Online. In: The American Presidency Project. Dostupné z: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/commencement-address-howard-university-fulfill-these-rights>. [cit. 19. 3. 2024].

v roce 2014 totiž vyplývá, že nedostatek žen v politice vnímá jako problematický 59 % dotázaných, nejkritičtěji je pak vnímán jejich nedostatek v politice vrcholné.⁸

Jaké jsou tedy argumenty pro ospravedlnění nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen v politice? Jsou taková opatření vlastně vůbec ospravedlnitelná? Tyto otázky se na následujících stranách pokusím zodpovědět.

V této diplomové práci nebudu používat generické maskulinum, ale budu se snažit o použití genderově inkluzivního jazyka. Generické maskulinum by sice dle pravidel českého pravopisu mělo plnohodnotně zahrnovat muže i ženy, prakticky jsou však ženy kvůli němu „*verbálně i reálně zneviditelňovány*.“⁹ S ohledem na téma a strukturu této diplomové práce, ve které rozebírám faktickou nerovnost a argumenty ospravedlňující pozitivní opatření ve prospěch žen, by mi přišlo nepřístojné je vylučovat jazykově.

---

⁸ VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření „Ženy a muži v rovnováze“*. Online. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2015. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni-postoje-verejnosti-k-pusobeni-zen-v-politice.pdf. [cit. 19. 3. 2024].

⁹ ŠPONDROVÁ, Pavla. Říkají jí ministerský rada. Opomíjí jazyk používaný v českém právu ženy? A vadí to? In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 420.

1 Východiska a cíl práce

Zastoupení žen v české vrcholné politice je dlouhodobě nízké. V žebříčku Meziparlamentní unie se svým podílem žen v Parlamentu Česká republika k únoru 2024 zaujímá 92. místo mezi Djibouti a Panamou¹⁰ a výrazně zaostává za průměrem podílu žen v parlamentech v zemích Evropské unie.¹¹ Plán vlády je přitom formulován jasně – ve strategii rovnosti žen a mužů pro roky 2014-2020 si klade za cíl dosažení 40 % zastoupení žen v zastupitelských sborech¹², ve strategii na rok 2021-2030 počítá s přípravou legislativních opatření k podpoře vyrovnaného zastoupení žen a mužů v politice.¹³ Právě hranice 40 % je označovaná jako tzv. paritní práh, při jehož dosažení je zastoupení mužů a žen považováno za vyrovnané. Nutné je přitom dosáhnout minimálně kritické hranice 30 %, při jejím dosažení se ženy totiž přestávají podřizovat dominantnímu mužskému proudu, iniciují změny a začínají prosazovat své vize.¹⁴

Aktuální strategie pak uvádí, že zastoupení žen v Poslanecké sněmovně vzrostlo mezi lety 1996 a 2017 z 15 % na 22 %, na hranici 40% zastoupení žen by tedy dolní komora Parlamentu čekala do roku 2071.¹⁵ Tento postupný vývoj je označován pojmem *incremental track* neboli přístup pozvolného zvyšování, jehož cílem je sice genderová vyváženost v politice, odmítá však radikální jednorázovou změnu. V opozici k němu pak stojí přístup nazývaný *fast track*, tedy přístup rychlé změny, pro nějž je příznačné prosazování a zavádění genderových volebních kvót. Zastánci tohoto přístupu poukazují na příliš pomalé tempo změn přirozenou cestou lineárního vývoje a požadují zavedení pozitivních opatření.¹⁶

Rozhodnou-li se země přiklonit k druhému uvedenému přístupu, variant se nabízí mnoho. Je každopádně důležité upozornit, že v parlamentech napříč světem jsou téměř výhradně podprezentovaným pohlavím ženy. Méně než 40 % mužů má pouze Rwanda, a to v dolní komoře

---

¹⁰ IPU PARLINE. *Monthly ranking of women in national parliaments*. Online. In: IPU Parline, Global data on national parliaments. Ranking as of 1st February 2024. Dostupné z: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=2&year=2024> [cit. 20. 3. 2024].

¹¹ EUSROSTAT. *EU women hold third of seats in national parliaments*. Online. In: eurostat, 8. března 2023. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20230308-2>. [cit. 20. 3. 2024].

¹² ÚŘAD VLÁDY ČR. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020*, s. 14. Online. 2014. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie_pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf. [cit. 20. 3. 2024].

¹³ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*, s. 137. Online. Únor 2021. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf [cit. 20. 3. 2024].

¹⁴ ŠPRINCOVÁ, Veronika; MOTTLOVÁ, Markéta. *Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice*. Online. Praha: Fórum 50 %, 2015, s. 16-17. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/kvoty-a-dalsi-opatreni_forum.pdf. [cit. 20. 3. 2024].

¹⁵ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*, s. 37.

¹⁶ KOS MOTTLOVÁ, Markéta; SLAČÁLEK, Ondřej. Poloviční politika. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* s. 461-462.

parlamentu.¹⁷ Genderové kvóty, či obecně opatření pro rovné zastoupení pohlaví jsou proto vnímány hlavně jako prostředek k zajištění dostatečné reprezentace žen.¹⁸ Jednotlivé nástroje pak lze členit několika způsoby. Dle jejich zakotvení, které může být na ústavní úrovni, zákonné úrovni či na úrovni politické strany. Dále podle toho, zda je jejich užívání povinné či dobrovolné. Lze je však rozlišovat i podle fáze volebního procesu, ve které se snaží ovlivnit složení kandidátů. Kvóty tak mohou cílit na skupinu potenciálních kandidátů, na kandidáty, kteří se ucházejí o zvolení (tedy kvóty pro kandidátní listiny) a kvóty, které určují složení skupiny zvolených osob (tzv. rezervovaná křesla).¹⁹ Rezervovaná křesla jsou opatřeními nejpřísnějšími a nejkontroverznějšími, vzhledem k tomu, že podreprzentovanému pohlaví je vyhrazen určitý počet míst mezi zvolenými. Jsou využívána především v Africe a Jihovýchodní Asii.²⁰

V Evropě jsou nejrozšířenější kvóty kandidátní, stanovující pravidla pro tvorbu kandidátních listin. Tato opatření mohou být zakotvena jak na legislativní úrovni, tak na úrovni politických stran, a i jejich design může být různorodý – mohou stanovovat požadavek minimálního zastoupení obou pohlaví na kandidátní listině, požadavek na určité pořadí či jejich kombinaci (hovoříme pak o tzv. double quota). Je-li však stanoven pouze požadavek na minimální zastoupení, hrozí, že všechny ženy budou umístěny na nevolitelná místa a kvóta bude mít pouze symbolickou funkci, proto je často zaváděna právě jejich kombinace.²¹ Konkrétní nastavení kvót by každopádně mělo být dobře přizpůsobeno dané zemi a jejímu volebnímu systému,²² včetně stanovení vhodných sankcí, aby byla zajištěna její efektivita.²³

Kvóty zakotvené na úrovni politických stran najdeme i v České republice, konkrétně u Strany Zelených, která má podporu zastoupení poměrně rozsáhle upravenou v čl. 10 svých stanov.²⁴ Komunistická strana Čech a Moravy nemá kvóty ve stanovách, při sestavování kandidátních listin

---

¹⁷ IPU PARLINE. *Rwanda. Chamber of Deputies*. Online. In: IPU Parline, Global data on national parliaments. Dostupné z: https://data.ipu.org/content/rwanda?chamber_id=13513 [cit. 20. 3. 2024].

¹⁸ DAHLERUP, Drude. *Women, quotas and politics*. London: Routledge, 2006, s. 19.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ DAHLERUP, Drude. *Atlas of Electoral Gender Quotas*. Online. Sweden: International IDEA, 2013, s. 26. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/atlas-of-electoral-gender-quotas.pdf>. [cit. 20. 3. 2024].

²¹ Tamtéž, s. 29-30.

²² LARSERUD, Stina; TAPHORN, Rita. *Designing for equality*. Online. Sweden: International IDEA, 2007, s. 10. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/designing-for-equality.pdf>. [cit. 20. 3. 2024].

²³ ŠPRINCOVÁ, Veronika; MOTTLOVÁ, Markéta. *Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice*, s.17.

²⁴ Strana Zelených. *Stanovy strany zelených. Zaregistrované Ministerstvem vnitra ČR dne 13. 4. 2023*. Online. Dostupné z: <https://wiki.zeleneforum.cz/cs/predpisy/stanovy>. [cit. 20. 3. 2024].

se však řídí závazným doporučením.²⁵ Kvóty na zastoupení žen ve vedení pak měla i ČSSD (nyní SOCDEM), která je však v roce 2019 zrušila.²⁶

Pokusy o zavedení legislativních kvót pak v Česku byly dva. Prvním byl návrh z pera ministra pro lidská práva a menšiny Michaela Kocába v roce 2010. Tento návrh počítal s podílem nejméně 30 % žen i mužů na kandidátních listinách a zároveň se zastoupením obou pohlaví na prvních dvou místech kandidátky, sankcí mělo být odmítnutí kandidátní listiny.²⁷ Novela však nakonec nebyla předložena vládě.²⁸ Druhý pokus ve formě návrhu ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiřího Dienstbiera z ČSSD se sice v roce 2015 na jednání vlády dostal, zbytek koalice ho však neschválil. Ministři za hnutí ANO a stranu KDU-ČSL návrh, který obsahoval minimální hranici 40 % žen na kandidátky pro sněmovní a krajské volby a zastoupení obou pohlaví na prvních dvou místech, nepodpořili,²⁹ a to přesto, že si dosažení hranice 40 % žen v rozhodovacích pozicích vytyčili jako cíl ve vládní strategii.³⁰

První návrh legislativních kvót z roku 2010 počítal i se změnou Ústavy, kam mělo být doplněno ustanovení o možnosti zákona určit podporu vyrovnaného přístupu žen a mužů k mandátům.³¹ Touto cestou se vydala například Francie, která před přijetím kvót do článku 3 své Ústavy přidala ustanovení znějící: „*Zákon prosazuje rovný přístup žen a mužů k volebním mandátům a volitelným funkcím.*“³² Druhý návrh ministra Dienstbiera však s touto možností spíše nepočítal a kvóty měly být zakotveny pouze v zákoně beze změn v ústavním pořádku.³³

Vzhledem k tomu, že jsou v Česku kvóty vnímány politickou reprezentací jako kontroverzní opatření, se dá předpokládat, že by v Parlamentu spíše prošel návrh, který by změny Ústavy či

---

²⁵ KOS MOTTLOVÁ, Markéta; SLAČÁLEK, Ondřej. *Poloviční politika*, s. 461.

²⁶ KUL, *Změna stanov dělá ČSSD pružnější, říká Maláčová. Zrušení kvót jí nevadí*. Online. In: ČT24, 2. 3. 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zmena-stanov-dela-cssd-pruznejsi-rika-malacova-zruseni-kvot-ji-nevadi-68191>. [cit 20. 3. 2024].

²⁷ ČTK. *Kocáb chce více žen v politice. Navrhl kvóty pro strany*. Online. In: Aktuálně.cz, 10. 3. 2010. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/kocab-chce-vice-zen-v-politice-navrhl-kvoty-pro-strany/r~i:article:662929/>. [cit 20. 3. 2024].

²⁸ KOS MOTTLOVÁ, Markéta; SLAČÁLEK, Ondřej. *Poloviční politika*, s. 461.

²⁹ ČTK. *Návrh ČSSD na kvóty pro ženy padl, ANO i lidovci byli proti*. Online. In: Aktuálně.cz, 1. 7. 2015. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/koalice-potopila-navrh-na-kvoty-pro-zeny-na-kandidatkach/r~fc5cdd741fda11e586d30025900fea04/>. [cit 20. 3. 2024].

³⁰ ÚŘAD VLÁDY ČR. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020*, s. 14.

³¹ ČTK. *Kocáb chce více žen v politice. Navrhl kvóty pro strany*. Online. In: Aktuálně.cz, 10. 3. 2010. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/kocab-chce-vice-zen-v-politice-navrhl-kvoty-pro-strany/r~i:article:662929/>. [cit 20. 3. 2024].

³² RÉPUBLIQUE FRANÇAISE. *Constitution du 4 octobre 1958, Version en vigueur au 9 juillet 1999*. Online. In: Légifrance. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006527455/1999-07-09/#LEGIARTI000006527455>. [cit 20. 3. 2024].

³³ STUHLÍKOVÁ, Lucie. *Kvóty pro ženy: Vláda prověří, zda kvůli nim nezměnit ústavu*. Online. In: Aktuálně.cz, 3. 8. 2014. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/kvoty-pro-zeny-vlada-proveri-zda-kvuli-nim-nezmenit-ustavu/r~2e163dee172411e4961b0025900fea04/>. [cit 20. 3. 2024].

Listiny nezahrnoval a k jeho přijetí by postačoval souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců a senátorů. V takovém případě by se pak také mohlo stát, že by byl podán návrh na přezkum zákona k Ústavnímu soudu, zda je nebo není v souladu s ústavním pořádkem.

Pozitivní opatření v podobě kvót totiž doprovází otázka, zda jejich zavedením nedochází k porušení principu rovnosti zakotveném v čl. 1 Listiny a zákazu diskriminace z důvodu pohlaví zakotveném v čl. 3 odst. 1. Uzákoněním kvót by pak mohlo dojít též k zásahu do práva na přístup k voleným a jiným veřejným funkcím za rovných podmínek a do práva na volnou soutěž politických stran spočívající v respektu k vnitrostranické demokracii.³⁴ Pro výsledek přezkumu by byl zásadní legitimní cíl zákonné úpravy a přiměřenost použitých prostředků.

Při posuzování přiměřenosti by záviselo na konkrétní podobě kvót včetně úpravy dočasnosti a sankce za její nesplnění. Takové posouzení by vyžadovalo extenzivní analýzu zkušeností s kvótami ze zahraničí, která není cílem mé práce, určitě však může být zajímavým předmětem navazujícího výzkumu. V této práci se zaměřím na první fázi přezkumu, tedy na legitimní cíl nástrojů pro vyrovnaní zastoupení žen v politice se zaměřením na kvóty pro kandidátní listiny. Za pomocí především metody deskriptivní, analytické a komparativní budu odpovídat na otázky, zda jsou taková pozitivní opatření ospravedlnitelná, případně na základě jakých kritérií. S ohledem na principy, které mohou být takovými nástroji porušeny, se budu nejprve věnovat konceptu rovnosti, následně problematice diskriminace, a nakonec se zaměřím právě na pozitivní opatření a možnosti jejich ospravedlnění.

---

³⁴ SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SUCHÁNEK, Radovan a SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016, s. 71.

2 Rovnost

Kořeny úvah o rovnosti sahají až do starověku, kdy se myšlenky ohledně postavení jedince, přirozené rovnosti a svobody všech lidí objevily již v pojednáních Platóna či Aristotela³⁵ a některé z Aristotelových myšlenek³⁶ se při pohledu na rovnost jako právní kategorii uplatňují dodnes.³⁷ V průběhu dějin pak doznalo pojetí rovnosti mnoha proměn. Přestože antické státy praktikovaly otrokářství, koncept rovnosti sehrál klíčovou roli v pozdějším rozvoji lidských práv. Křesťanské učení též kladlo důraz na jednotlivce, důstojnost člověka a na rovnost všech lidí před Bohem, tento názor však i přes jeho duchovní rozměr ve středověku vedl k feudálnímu uspořádání společnosti, kdy byla rovnost v důsledku rozdělení společnosti na stavy a poddané ve výsledku potlačena.³⁸

Moderní pojetí rovnosti se pak formuje v době osvícenství a do velké míry vychází z myšlenek osvícenského filozofa Johna Locka, jehož názory vycházely z přirozenoprávní koncepce, tedy z přesvědčení, že každý člověk má ze své podstaty již před narozením určitá základní práva.³⁹ Tato idea je založena na stejné morální hodnotě všech lidí a důstojnosti každého jedince bez ohledu na jeho původ, rasu, barvu pleti, vyznání, pohlaví atd.⁴⁰

Názor, že stát lidská práva nezakládá, ale pouze deklaruje byl též východiskem při vzniku raných lidskoprávních dokumentů jako je Deklarace nezávislosti USA či francouzská Deklarace práv člověka a občana.⁴¹ Deklarace nezávislosti USA (1776) uvádí: „*Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni...*“, obdobně pak Deklarace práv člověka a občana uvádí: „*Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech.*“ Princip rovnosti všech lidí je stěžejním požadavkem v oblasti lidských práv stanoveným při vzniku moderních ústavních států.⁴² Ani přijetí těchto lidskoprávních katalogů však negarantovalo rovnost v praxi. V USA dosáhlo černošské obyvatelstvo rovnosti až v druhé polovině 20. století, ve Francii měly ženy i přes přijetí Deklarace práv člověka a občana nerovné postavení v oblasti politických práv. Za dnešní pojetí rovnosti vděčíme především deklaracím a úmluvám přijatým mezinárodními organizacemi po druhé světové válce. Vlajkovou lodí v této oblasti byla Všeobecná deklarace

---

³⁵ ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. Online. In: *Právní rozhledy*. 2020, 28(6), s. 207. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsgbpxa4s7gzpxgzsga3q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>. [cit. 23. 1. 2024].

³⁶ Na Aristotela se navazuje v posuzování tzv. formální rovnosti.

³⁷ KOLDINSKÁ, Kristina. Pojmy a koncepty související s rovností. In: FIALOVÁ, Eva, Kristina KOLDINSKÁ, Linda SOKAČOVÁ a Martina ŠTĚPÁNKOVÁ. *Neviditelný problém: rovnost a diskriminace v praxi, sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha: Gender Studies, 2010, s. 11.

³⁸ ŠERÁ, Hana. *Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva*, s. 207.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ BARTOŇ, Michal et al. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 171.

⁴¹ Tamtéž, s. 30.

⁴² Tamtéž, s. 171.

lidských práv (1948) následovaná dalšími mezinárodněprávními dokumenty, zároveň dochází k zakotvení lidských práv, principu rovného zacházení a zákazu diskriminace do právních řádů demokratických států.⁴³

Je nicméně nutné zdůraznit, že pojem rovnost není apriori pojmem právním a jeho jednotnou definici bychom hledali jen těžko.⁴⁴ V obecné rovině tento pojem sám o sobě „vyjadřuje existenci souladu nebo shody mezi osobami, procesy, situacemi apod. alespoň v jednom ohledu, vlastnosti“⁴⁵. Rovnost tedy vymezuje vztah mezi objekty, přičemž klíčové je kritérium, k němuž je otázka rovnosti srovnávaných objektů vztažena.⁴⁶ Ve společenských vědách je proto rovnost definovatelná obtížněji než ve vědách přírodních, je totiž aplikována na objekty, které lze porovnávat ve značném množství charakteristik, které navíc často bývají obtížně kvantifikovatelné a zahrnují i některé aspekty subjektivity hodnocení.⁴⁷

Rovnost právní je pak neoddelitelně spjata s obecnější otázkou rovnosti lidí, resp. rovnosti sociální. Na otázku, zda jsou si lidé ve své přirozenosti zcela nerovni či rovni nebo jen částečně rovni, se snažil nalézt odpověď právě již zmíněný řecký filozof Aristoteles⁴⁸, který dochází k závěru, že při absolutní nerovnosti by vůbec nebylo možné uvažovat o existenci lidské přirozenosti jako homogenního konceptu, protože počet přirozeností by se rovnal počtu lidí. Naproti tomu, pokud by si všichni lidé byli ve své přirozenosti rovni, tedy byli obdařeni stejnými charakteristikami a potřebami a měli totožné touhy a cíle a chování, pak by rozdíly v jejich činnostech byly jen náhodnými výsledky okolností a historie.⁴⁹ Je tedy nutné, aby si byli lidé ve své přirozenosti rovni alespoň do určité míry.⁵⁰ Viktor Knapp k tomuto pak poněkud stručněji a nekompromisněji uvádí: „lidé jsou si totiž od přírody nerovni, rodí se nerovni“⁵¹.

Přestože je tedy rovnost sociálním konstruktem, který postrádá přirozenou existenci ve společnosti⁵² (ostatně o nerovnosti lidí v tělesné, mentální a morální kapacitě se přesvědčujeme

---

⁴³ DVORSKÁ, Olga. *Zásada rovného zacházení, zákaz diskriminace a jejich uplatňování v pracovním právu*. Online. Brno, 2008. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/svsi3/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Zdeňka GREGOROVÁ. [cit. 15. 1. 2024].

⁴⁴ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk (eds.) *Rovnost a diskriminace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 3-4.

⁴⁵ VEČEŘA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 1.

⁴⁶ Nejde však o stejnost, tedy identitu, o níž můžeme hovořit pouze jde-li o vztah mezi jedním a týmž předmětem. Více: WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 12.

⁴⁷ VEČEŘA, Miloš. *Rovnost jako právní kategorie*, s. 1.

⁴⁸ KRÍŽ, Antonín. *Politika*. V Praze: Jan Laichter, 1939, s. 1282b an.

⁴⁹ VEČEŘA, Miloš. *Rovnost jako právní kategorie*, s. 2.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*, C. H. Beck, 1995, s. 21.

⁵² BARTOŇ, Michal et al. *Základní práva*, s. 171.

všichni každodenně), nejsou úvahy o rovnosti lidské přirozenosti zbytečné a nejsou ani důvodem „*pro etnocentrické závěry zpochybňující rovnost pohlaví, národů či etnik*“.⁵³ Aplikace principu rovnosti v lidských právech a základních svobodách totiž nevychází z jakési univerzální rovnosti všech lidí, ale z představy základní rovnosti, založené na obecném předpokladu rovnosti lidí jako lidských bytostí.⁵⁴

Tenzi mezi těmito dvěma póly, tedy přirozenou nerovností lidí a lidskoprávním požadavkem rovnosti všech lidských bytostí se snaží vyrovnat právní regulace, ať už prostřednictvím ústavních záruk, mezinárodních smluv o lidských právech či pomocí prováděcích předpisů v rovině podústavního práva – typicky ve formě antidiskriminačních ustanovení v rámci různých zákonů či přímo antidiskriminačním zákonem. V jakých oblastech a do jaké míry má být rovnost zajištěna je pak předmětem politických a právních diskusí, protože zatímco politická rovnost (např. všeobecné a rovné volební právo) tvoří základ demokratického státu, rovnost sociální nebo ekonomická je typickým rozdělovníkem politického spektra na pravici a levicí a předmětem nekončícího politického boje. V čem všem si mají být jednotlivci rovni a jak tuto rovnost právně zajistit a vynutit je tedy zásadní právní otázkou.⁵⁵

V českém právním řádu je ústavní princip rovnosti vyjádřen v čl. 1 a čl. 3 Listiny základních práv a svobod, kdy čl. 1 uvádí: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“ a dále čl. 3 odst. 1 uvádí: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“ Ze starší judikatury Ústavního soudu je patrné, že ve vztahu obou článků neměl zcela jasno, v novější judikatuře pak dochází k odlišení na tzv. obecnou neakcesorickou rovnost (tj. všeobecné rovnosti před zákonem) zakotvenou v čl. 1 a akcesorickou rovnost (tj. rovnost ve vztahu k jinému základnímu právu nebo svobodě) vyjádřenou v čl. 3 odst. 1.⁵⁶ Obdobné dělení je zřetelné i z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.⁵⁷

Listina základních práv a svobod přitom přinesla významný posun v chápání ústavní zásady rovnosti jakožto právní normy a přímo soudně použitelného pravidla. Tato zásada byla sice součástí jak ústavních textů v rakouské monarchii, tak v I. Československé republice, byla však

---

⁵³ VEČEŘA, Miloš. *Rovnost jako právní kategorie*, s. 2.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ BARTOŇ, Michal et al. *Základní práva*, s. 171-172.

⁵⁶ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022, str. 261.

⁵⁷ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 7.

relevantní pouze pro praxi soudů a orgánů moci výkonné, aby při aplikaci zákonů nečinily rozdíly nad jejich rámeček. Ve vztahu k zákonodárci byla vnímána pouze jako apel a v případné diskriminaci mu nebránila. Ještě dál šel pak v tomto pojetí prvorepublikový nejvyšší správní soud, podle jehož názoru⁵⁸ ústavní zásada rovnosti před zákonem nezakládá vůbec žádné subjektivní právo.⁵⁹

Přestože je rovnost neodmyslitelnou součástí moderních demokratických států a jedním z pilířů moderní společnosti, je pro většinu z nás především kategorií intuitivní. Na rovnost nahlížíme nejen optikou naší životní zkušenosti, ale i skrze další faktory, jako je například naše politické přesvědčení či obecně naše představa o společnosti. Výklad tohoto pojmu závisí nejen na kontextu historickém, ale především na kontextu místním a kulturním, s ohledem na kulturní kontext pak může argument rovnosti sloužit k dosažení zcela protichůdných cílů.⁶⁰ Při diskusi o rovnosti jako typicky výkladové hodnotě bychom tedy měli nejprve zodpovědět, co je to rovnost, než se pustíme do volby mezi rovností a jinou hodnotou.⁶¹

V praxi přitom mluvíme vždy o rovnosti v určité problematice, může se jednat o rovnost ve vzdělání, v přístupu ke zdravotní péči, v daňovém zatížení či v distribuci sociálních dávek. Rovnost však bývá v konkrétních případech s jinými hodnotami a lidskými právy nejen spojena, ale velmi často se s nimi také dostává do konfliktu, ať už zdánlivého či skutečného.⁶²

Typickým příkladem je rozpor mezi rovností a svobodou, ke kterému se v začátcích své činnosti vyjádřil i Ústavní soud, kdy rozebírá nejprve samotnou kategorii rovnosti, kterou řadí k základním lidským právům zakládajícím hodnotový řád společnosti. Dále však konstatuje, že v sociálním procesu tvoří tyto kategorie spíše ideál, kterému se v sociální realitě můžeme pouze přiblížit a v rámci společenského a historického vývoje lze na důsledné dodržování rovnosti apelovat pouze v určitých mezích. Pokus o dosažení rovnosti ve společnosti je dynamickým procesem, který se neustále pohybuje mezi snahou o totální rovnost a totální nerovnost, přičemž při příliš intenzivním růstu úsilí o ni se snaha o její zavedení může v určitou chvíli dostat právě do kolize např. s hodnotou svobody. Dále Ústavní soud tuto úvahu rozvádí: „*Jako jedna ze základních podmínek sociálního a historického procesu je tak rovnost uváděna zcela konsekvantně do vztahu se svobodou, s níž se vzájemně podmiňuje a ocitá na bázi jak vzájemné podpory, tak i konfliktu.*

---

⁵⁸ Nález NSS ze dne 17. 12. 1924, sp. zn. 20029/24, Boh. A 4241.

⁵⁹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 312.

⁶⁰ Jedná se například o odlišný obsah pojmu rovnost v problematice jazykových menšin. Zatímco v Evropě je argument rovnosti použit k ochraně a uchování odlišného jazyka, ve Spojených státech amerických naopak slouží k naplnění politického cíle spočívajícího v začlenění do jednotného režimu. Více: BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 5-6.

⁶¹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 6.

⁶² Tamtéž.

Tak jako krajně egalitářské požadavky ohrožují samu podstatu svobody, děje se tak i opačně. Ze všech těchto důvodů jeví se proto Ústavnímu soudu jako neadekvátní tendence vtěsnat každé úsilí o dosažení rovnosti do rámce etablování základních lidských práv, jež svou povahou přecházejí nad „politiku každodennosti“. To proto také znamená, že nerovnost v sociálních vztazích, má-li se dotknout základních lidských práv, musí dosáhnout intenzity, zpochybňující, alespoň v určitém směru, již samu podstatu rovnosti.“⁶³

K této situaci zpravidla dochází, pokud je s porušením rovnosti spojeno i porušení dalšího základního práva např. práva vlastnit majetek či práva národnostních a etnických menšin. Mluvíme pak o akcesorické rovnosti, které jsem se již věnovala v textu výše.

2.1 Základní typy rovnosti

Stejně náročné jako definovat samotný pojem rovnost, je určit, kdy se z faktické nestejnosti stává právně relevantní nerovnost. Názory na míru prosazování rovnosti v právu (resp. ústavním právu) jsou značně odlišné, což vzhledem k hodnotovým a politickým konotacím jednotlivých přístupů vede ke vzniku určité klasifikace tohoto pojmu. Při řešení sporu o rovné zacházení v právu se pak soudní moc k určitému konceptu přikloní.⁶⁴

I přes obtížnou systematizaci tohoto pojmu, se odborná literatura nejčastěji kloní k dělení na rovnost formální a rovnost materiální, a dále rovnost příležitostí a rovnost výsledků, přičemž je nejednoznačné, zda rovnost příležitostí a rovnost výsledků lze považovat za samostatné kategorie či je podřadit pod materiální rovnost. Uvedené kategorie navíc nejsou striktně odděleny a v závislosti na úhlu pohledu se prolínají či překrývají.⁶⁵ Tento výčet není taxativní, kromě výše uvedeného lze rovnost dále dělit např. na politickou a morální.⁶⁶

2.1.1 Formální a materiální rovnost

Základní premisu koncepce formální rovnosti položil již Aristoteles svou úvahou, že spravedlivě znamená všem stejně. Stejně zacházení přitom lze přiznat pouze reálně „stejným“ jedincům, tzn. těm, které lze při použití komparátoru⁶⁷ považovat za stejné či srovnatelné. Obsah

---

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 7. června 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95.

⁶⁴ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 97.

⁶⁵ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 6.

⁶⁶ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 21.

⁶⁷ Problematice komparátoru se věnuji později.

formální rovnosti se sice dá vyjádřit jako „stejněmu stejně a odlišnému odlišně“, režim odlišných však není jejím předmětem zájmu.⁶⁸

Formální rovnost zároveň nereflektuje individuální pozadí jednotlivců, jejich sociální původ ani dynamiku vývoje, je tedy rovností statickou. Jejím primárním zaměřením je rovnost před zákonem spočívající v nastavení stejných pravidel pro všechny (resp. odlišných pravidel tam, kde to zřejmě vyžaduje odlišnost situací či subjektů) tento přístup však zůstává slepý vůči reálnému dopadu právní regulace. Shledá-li formální rovnost určité osoby či situace srovnatelnými, pak je dané ustanovení aplikováno bez ohledu na to, zda je srovnatelný i jeho reálný dopad.⁶⁹

Formální rovnost se tedy, vzhledem k tomu, že neutrální pravidlo je vynucováno identicky v případě všech osob, zdá být nadměru objektivní a racionální, konzistence v tomto principu obsažená navíc vytváří dojem jeho hodnotové neutrality. Opak je však pravdou a k hodnotovému úsudku dochází ve dvou situacích.⁷⁰

První z nich je tvorba pravidla jako takového.⁷¹ Jak již bylo řečeno výše, stát nastavuje stejná pravidla pro všechny, v případě rozdílnosti subjektů či situací, ale musí tuto skutečnost při tvorbě předpisů reflektovat,⁷² klíčové je, aby rozlišování nebylo projevem libovůle.⁷³ Pokud právní úprava relevantní odlišnosti jednotlivců či situací dostatečně neodráží, je formální rovnost vystavena kritice. Pravidla se totiž mohou jevit jako neutrální, je však důležité si uvědomit, že každé z nich mělo nějakou historii a bylo tvořeno v určitém kulturním kontextu.⁷⁴ Podíváme-li se na právo např. genderovou perspektivou, pak nelze přehlédnout fakt, že jeho podobu a fungování v průběhu dějin určovali převážně (a po mnoho staletí dokonce výlučně) muži. Naoko objektivní pravidla⁷⁵ tak ve skutečnosti zvýhodňují muže tím, že konvenují jejich zkušenostem a pohledu na

---

⁶⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 11.

⁶⁹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 21.

⁷⁰ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 12.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Příkladem takového rozlišení je zákonná úprava trestní odpovědnosti mladistvých a dospělých pachatelů, kdy mladistvým jsou ukládány nižší tresty. Více: HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 97.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 12.

⁷⁵ Viz např. nemožnost vykonávat koncipienturu na částečný úvazek (resp. nezapočítávání takto odpracované doby pro účely advokátních zkoušek), která brání ženám při vstupu do této právní profese. Právní úprava totiž nebere v úvahu fakt, že v České republice pečují o děti téměř výhradně ženy a částečné úvazky jsou pro ně vhodným způsobem, jak péči o dítě a kariéru skloubit. Více: URBÁNIKOVÁ, Marína; KOSAR, David; HAVELKOVÁ, Barbara. *Ženské právo? (De)feminizace a genderová segregace českého soudnictví v číslech*. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* s. 586.

svět.⁷⁶ Obdobně pak lze z pohledu minoritních náboženství kritizovat právní regulaci, která bere v úvahu pouze tradice většinového náboženství.⁷⁷

Podruhé dochází k hodnotovému úsudku při samotné aplikaci pravidla, kdy je při požadavku stejného zacházení se stejnými potřebami nejprve odpovědět na otázky „co je stejné a co je s čím srovnatelné“. Rozhodující pro zodpovězení těchto otázek je „účel, pro který srovnáváme, a množina vlastností, které bereme při srovnávání v potaz“.⁷⁸ Abychom tedy mohli provést srovnání, je nezbytné najít vhodný komparátor, což se může ukázat jako nelehký úkol především ve chvíli, kdy je na výběr z více komparátorů či naopak kdy komparátor zcela chybí. Absence jakéhokoliv komparátoru⁷⁹ dokonce může vést až ke vzniku samostatné a s ničím jiným neporovnatelné kategorie.⁸⁰

Na neutralitu formální rovnosti nahlíží skepticky i právní akademička Sandra Fredman, která upozorňuje na skutečnost, že princip stejného zacházení je principem relativním a v praxi může vlastně znamenat, že se se všemi bude zacházet stejně špatně. Výhoda tedy nebude rozšířena na všechny, ale rovnosti bude dosaženo tak, že se výhoda odebere relativně privilegovanému jedinci.⁸¹ Příkladem naplnění formální rovnosti tímto způsobem bylo uzavření plováren v USA v reakci na desegregaci jihu. Provozovatelé dali přednost uzavření bazénu pro všechny před jeho zpřístupněním i černošskému obyvatelstvu. Černošští obyvatelé Jacksonu podali proti uvedenému rozhodnutí žalobu, soudy však uzavřely, že znepřístupněním plovárny pro všechny obyvatele k odepření rovné ochrany nedošlo.⁸² I přístup „všem stejně špatně“ však v konečném důsledku může přinést plody, pokud se totiž z problému menšiny stane problém všech, je velká šance, že se mu dostane politické pozornosti a začne být řešen.⁸³

Formální rovnost pak lze kritizovat též proto, že není schopná řešit historické znevýhodnění osob, které jsou vystaveny diskriminaci, a neuznává, že následkem rozdílného zacházení může být

---

⁷⁶ ŠPONDROVÁ, Pavla. Čí je právo? Tři vlny feminismu a tři dimenze feministické kritiky práva. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* s. 17-18.

⁷⁷ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 98.

⁷⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 12.

⁷⁹ Takovou situaci řešil SDEU v rozsudku C-32/93 ze dne 14. 7. 1994, kdy zodpovídal otázku, ke komu lze přirovnat těhotnou ženu z hlediska pracovního práva. Došel k závěru, že nelze srovnávat situaci ženy, která se z důvodu těhotenství zjištěného krátce po uzavření pracovní smlouvy stane neschopnou vykonávat práci, pro kterou byla přijata, se situací muže, který je podobně neschopný ze zdravotních nebo jiných důvodů.

⁸⁰ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 14.

⁸¹ FREDMAN, Sandra. Equality: A New Generation. Online. In: *Acta Juridica*. 2001. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/actj2001&collection=journals&id=228&startid=228&endid=254>. [cit. 28. 1. 2024].

⁸² Palmer v. Thompson 403 U.S. 217 (1971)

⁸³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 16.

další zesílení těchto nerovností. Požadavek stejného zacházení často vede k obecnému zákazu brát v úvahu určité osobní charakteristiky jako je pohlaví, či rasa, tento zákaz však může vyústit v zabránění přijetí opatření, která by účinky minulého znevýhodnění mohla odstranit.⁸⁴

Na skutečnost, že formálně shodná právní regulace v praxi často generuje nespravedlivé důsledky, se pokouší reagovat rovnost materiální neboli substantivní, která zohledňuje jak pozadí, vzdělání či schopnosti a možnosti jednotlivce, tak reálný dopad této regulace.⁸⁵

Rozlišení obou typů rovností se věnoval Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 42/03, kdy konstatoval: „Není pochyb o tom, že úlohou zákonodárce je zajistit při tvorbě právního řádu všem adresátům právních norem formální rovnost, avšak s ohledem na skutečnost, že v reálném světě přírody i společnosti existuje z řady důvodů faktická nerovnost, musí zákonodárce v odůvodněných případech zvažovat i případy normativního zakotvení nerovnosti, která například odstraní faktickou nerovnost nebo jiný handicap.“ Dále pak uvádí, že i v případě, kdy se zákonodárce v konkrétním případě nerozhodne upřednostnit faktickou rovnost před formální, může tak stále učinit orgán aplikující právo, a to prostřednictvím aplikace ústavních principů v materiálním pojetí právního státu.

Rovnost formální a materiální tedy v podstatě stojí naproti sobě a je nutné najít balanc mezi zohledňováním specifík a odlišností jednotlivců či jejich skupin a udržení dostatečně obecné regulace, která zachová rovnost před zákonem. Toto napětí bude vždy zdrojem konfliktů zaprvé o to, či odlišnosti by měly být zohledňovány, resp. jak moc jsou jedinci a jejich skupiny srovnatelné, a za druhé jakou úlohu by v napravování nespravedlnosti měl hrát stát, resp. jaký stav nerovnosti je relevantní pro právo a případně zda ho má řešit zákonodárce či soudní moc.⁸⁶

2.1.2 Rovnost příležitostí a výsledků

Rovnost příležitostí i rovnost výsledků jsou většinou pojímány jako podskupiny rovnosti materiální. U rovnosti příležitostí sice záleží, jakou optikou se na ni díváme, a pokud ji bereme pouze jako odstranění formálních překážek v přístupu k určitým statkům, pak by pod materiální rovnost nespádala. Obvykle je však vnímána⁸⁷ v souvislosti s reálnou možností jejich dosažení, tedy v kontextu skutečných příležitostí.⁸⁸

---

⁸⁴ MCCOLGAN, Aileen. *Discrimination, equality and the law*. Oxford: Hart, 2016, s. 21.

⁸⁵ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÚHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 17.

⁸⁶ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 98-99.

⁸⁷ S tímto pojetím pracuji i já v této práci.

⁸⁸ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 100.

Rovnost příležitostí je založena na premise, že materiální rovnosti lze dosáhnout pouze, pokud budou všichni začínat na stejné startovní čáře. Například v České republice je úspěch dětí ve škole do velké míry determinován regionem a rodinou, ve které se narodí, nedědí se tu totiž pouze vzdělání, ale i chudoba. Zda mají rodiče dostudovanou základní školu, nebo jsou naopak absolventi vysoké školy, ovlivňuje nejen motivaci a výsledky jejich dětí ke studiu, ale i míru budoucího sociálního kapitálu a možnosti uplatnění na trhu práce.⁸⁹ Je tedy nutné nejprve odhalit příčiny nerovností mezi jednotlivci a za pomoci aktivního jednání ze strany státu, např. v podobě zvláštních vzdělávacích programů či rekvalifikačních kurzů, se pokusit tyto nerovnosti (úplně či alespoň částečně) překonat a rozdíly mezi znevýhodněnými a většinovou populací zmenšit.⁹⁰ Úskalím tohoto přístupu je jeho efektivita a nákladnost. Podpůrná opatření mohou usilovat o dosažení pozic, ze kterých se ostatní již posunuli dále, jejich cenu přitom nese celá společnost. Neoliberalismus pak kritizuje i přílišnou aktivitu veřejné moci namísto pouhého dozoru udržení rovnováhy.⁹¹

Rovnost výsledků se zaměřuje na naplnění rovnosti v cíli,⁹² je protikladem rovnosti formální, protože „*bere programově v potaz konkrétní pozadí jednotlivce, jeho příslušnost k určité skupině vyžaduje pro danou skupinu celkové výsledky odpovídající zastoupení dané skupiny ve společnosti (...) určujícím faktorem tak není jedlivec, ale situace určité skupiny. Příslušnost jedince k určité skupině je pak dostatečným důvodem pro shledání nerovnosti, presumpci diskriminace apod.*“⁹³ Zároveň ale rovnost výsledků automaticky nevyžaduje aktivní konání ze strany státu ve prospěch znevýhodněné skupiny. Je pouze jakýmsi předstupněm a říká, na co bychom se měli zaměřit – zda jsou v cíli výsledky rovnoměrně rozděleny. Nelze ji tedy samu o sobě zaměřovat za pozitivní opatření, ta jsou až případným dalším krokem, pokud se pro jejich přijetí rozhodne politická reprezentace, tento koncept rovnosti každopádně představuje základ pro jejich morální ospravedlnění.⁹⁴

Rovnost výsledků a rovnost příležitostí jsou spojené nádoby, a o kterou z nich se v konkrétní situaci bude jednat, závisí na našem úhlu pohledu, cíl jednoho procesu totiž může být zároveň startovní pozicí jiného procesu.⁹⁵ Například státem financovaný rekvalifikační vzdělávací kurz pro

---

⁸⁹ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020, s. 67-69.

⁹⁰ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 19.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 23.

⁹³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 20-21.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 101.

znevýhodněnou skupinu uchazečů o zaměstnání můžeme považovat za úsilí o naplnění rovnosti příležitostí ve vztahu k postavení na trhu práce a za naplnění rovnosti výsledků, co se přístupu ke vzdělání týče.⁹⁶

Nutno zmínit, že koncept rovnosti výsledků odmítl Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 11/02, kdy rozhodoval o zrušení zákona, který snižoval platy soudcům společně s jinými státními zaměstnanci. Zde uvedl: „*Jinými slovy, lze-li akceptovat aplikaci principu rovnosti ve svrchu uvedeném smyslu co do výjimečného ekonomicky odůvodněného krácení platů všech, nelze akceptovat rovnost všech svrchu uvedených skupin (ani jako cílovou kategorii) co do konečné výše platů. Usilování o takovou rovnost vybočuje z kategorie ústavnosti, jde o politický cíl, který nemá oporu v ústavně chápaném principu rovnosti. Tento princip nalézá v materiálním smyslu své hranice ve vyjádření, dle kterého „stejně nesmí být upravováno libovolně nestejně, avšak zároveň nestejně nesmí být upravováno libovolně stejně“.* Princip rovnosti nelze chápat jako nivelizaci ve výsledku, nýbrž je třeba jej interpretovat jako garanci stejných startovních šancí.“ Poslední uvedenou větou se tedy Ústavní soud přihlásil k chápání konceptu rovnosti jako rovnosti příležitostí.

---

⁹⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 19-20.

3 Diskriminace

Pojem diskriminace má kořeny v latinském slovu „*discriminare*“, což znamená odlišovat či rozlišovat. V jádru se jedná o neutrální výraz, v obecném jazyce i právním kontextu s sebou však nese negativní konotaci⁹⁷ a diskriminaci tedy dnes chápeme jako porušení principu rovného zacházení.⁹⁸ Ani samotné rozlišování přitom není apriori negativní, naopak – je potřebné, právo s ním počítá a často tak obecným způsobem činí. O diskriminaci půjde až v případě rozlišení, které je „*nějakým způsobem negativní, rozlišení zatěžující určitou skupinu osob, ať již s ohledem na zakázané kritérium nebo s ohledem na způsob, jakým je tohoto rozlišování dosahováno nebo jak je v praxi realizováno (zakázaný účel, svévolnost atp.)*.“⁹⁹ Diskriminovat mohou právní předpisy (v tom případě musí zasáhnout Ústavní soud, a na návrh takový předpis zrušit), či orgány veřejné moci při aplikaci zákona, který sám o sobě diskriminační není.¹⁰⁰

Při rozlišování zákon často vychází ze sociálních norem, které již ve společnosti existují, a které různému jednání přiřazují rozdílné morální či etické následky (např. odlišné zacházení s pachatelem trestného činu), tyto rozdíly pak zákony pouze uznávají a přebírají. Právní systém naší moderní společnosti je však vysoce komplexní a právo vytváří i rozlišení, která se ve společnosti přirozeně nevyskytují či se naopak rozlišování, které společnost považuje za přirozené a legitimní pokouší usměrnit. Zákonodárce tedy rozlišuje neustále. Hranice mezi legitimním rozlišením odlišných skutkových situací a zakázanou diskriminací je však tenká a v mnoha případech vyvstane otázka, zda již nebyla překročena. Spolehlivé kritérium, pomocí kterého by na ni bylo možné odpovědět, přitom neexistuje.¹⁰¹

Výše uvedený problém se pokouší vyřešit formulace zakázaných (též nazývaných „kvalifikovaných“ či „podezřelých“) kritérií (důvodů) pro rozlišování, která jsou obsažena buď přímo v ústavních listinách, případně je na ústavní úrovni zakotven pouze obecný zákaz diskriminace a jednotlivá kritéria vymezi ústavní soudy ve své judikatuře.¹⁰² Výčty těchto důvodů mohou být vyčerpávající (taxativní) nebo příkladné (demonstrativní), později uvedené pak otvírají možnost pro soudcovské vyplňování.¹⁰³

---

⁹⁷ BARTOŇ, Michal et al. *Základní práva*, s. 190-191.

⁹⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 71.

⁹⁹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 316.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 317.

¹⁰¹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 38-40.

¹⁰² Tamtéž, s. 40.

¹⁰³ Tamtéž.

Klauzule obsahující tato kritéria byly vytvořeny v reakci na historickou nerovnost v garantování základních práv některým skupinám lidí na základě osobní charakteristiky, jako je rasa, pohlaví nebo vyznání.¹⁰⁴ Jejich postupný vznik a zakotvení v lidskoprávních dokumentech bylo přitom do velké míry ovlivněno politickým a sociálním kontextem, ve kterém antidiskriminační právo vznikalo. Ve Spojených státech amerických začal vývoj tohoto práva zaměřením na rasu, naproti tomu v Evropské unii zaměřením na národnost a pohlaví, kdy rasa byla jako kritérium přidána až v roce 2000 společně se sexuální orientací, zdravotním postižením, věkem, náboženstvím a vírou.¹⁰⁵

Obecně však lze konstatovat, že zakázané důvody rozlišování uvedené v katalogích lidských práv vychází z charakteristik jednotlivce, které jsou buď předem dané (např. pohlaví, rasa, sexuální orientace), jsou výsledkem individuální vnitřní volby (víra a náboženství) nebo činí jedince zranitelnějším s potřebou větší ochrany (zdravotně postižení).¹⁰⁶ V praxi se však u mnoha jedinců tyto charakteristiky překrývají a může docházet (resp. dochází) k diskriminaci jak z každého důvodu zvlášť, tak z jejich kombinace. V takovém případě mluvíme o intersekcionalitě.¹⁰⁷

Význam vymezení těchto charakteristik spočívá v jejich vnímání jako předem podezřelých, prostor pro rozlišování na základě takového podezřelého kritéria bude tedy velmi malý, navíc musí být velmi dobře zdůvodněno.¹⁰⁸ Takové rozlišení navíc podléhá přísnému soudnímu přezkumu, a to i když se bude jednat o rozlišování v jiných než základních právech, slovy Ústavního soudu: „*Při rozlišování z důvodů tzv. podezřelých (suspect classification), resp. důvodů týkajících se osobních charakteristik jednotlivce majících úzký vztah k ochraně důstojnosti člověka, je potřeba klást na zdůvodnění odlišného zacházení velmi přísné nároky, byť by se odlišné zacházení netýkalo jiného základního práva. Naopak bude-li důvodem odlišného zacházení (rozlišujícím znakem) kritérium běžně a nezbytně používané v určité oblasti právní regulace (např. výše příjmu v daňovém zákonodárství), byť by se odlišné zacházení dotýkalo jiného základního práva (ochrany vlastnictví), jako v nyní posuzovaném případě, bude intenzita ústavního přezkumu nízká.*“¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 144.

¹⁰⁵ FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 110.

¹⁰⁶ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod*, s. 144.

¹⁰⁷ COASTON, Jane. *The intersectionality wars*. Online. In: Vox. 28. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.vox.com/the-highlight/2019/5/20/18542843/intersectionality-conservatism-law-race-gender-discrimination>. [cit. 5. 2. 2024].

¹⁰⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 40.

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 28. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 18/15.

3.1 Vztah čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny optikou Ústavního soudu

Listina základních práv a svobod je příkladem ústavní listiny obsahující jak obecný zákaz diskriminace, a to v první větě článku 1, která stanoví: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“, tak demonstrativní výčet kvalifikovaných zakázaných důvodů pro rozlišování v článku 3 odst. 1, který říká: „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*“¹¹⁰. Kromě uvedeného v Listině nalezneme také konkrétní zákazy diskriminace, jedná se například o čl. 11 zakotvující rovnost vlastnického práva nebo čl. 37 odst. 3 upravující rovnost účastníků řízení.¹¹¹

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, vztah článku 1 a 3 odst. 1 Listiny v judikatuře Ústavního soudu není úplně ostrý, a to jak v souvislosti s terminologií, kterou pro jednotlivé články používá, tak vzhledem k tomu, který článek je vlastně ústavněprávním základem zásady rovnosti a zákazu diskriminace. Článek 1 byl označován jako „všeobecný zákaz diskriminace“ či „obecně vyjádřená zásada“ rovnosti, článek 3 odst. 1 pak párově Ústavní soud označoval jako „zvláštní zákaz diskriminace“ či „konkretizace“ zásady rovnosti.¹¹²

V pozdější judikatuře dochází k rozdělení¹¹³ na v čl. 3 odst. 1 zakotvenou rovnost akcesorickou, tedy povinnost státu nediskriminovat jedince při výkonu jejich základních práv a svobod, a v čl. 1 zakotvenou obecnou neakcesorickou rovnost, tedy rovnost bez vztahu¹¹⁴

---

¹¹⁰ Na rozdíl od Listiny základních práv Evropské unie neobsahuje výčet v Listině základních práv a svobod jako kritérium sexuální orientaci. V praxi to vytváří problém například u otázky, zda je zákaz adopce stejnopohlavními páry v Česku diskriminační. Více: HOFMANNOVÁ, Helena. *ZS 2023/24 – Ústavní právo II -17.10.2023*. Online, přednáška. 17. 10. 2023. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=kQBkspcJj1E&list=PLmFzCahphdOiUB22x-v8aUX74Aun6LxPw&index=5>. [cit. 7. 2. 2024].

¹¹¹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 42.

¹¹² WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 59.

¹¹³ Někteří autoři každopádně namítají, že takové dělení v kontextu Listiny nedává smysl. Chápání zákazu diskriminace jako práva akcesorického zavedl ve své judikatuře Evropský soud pro lidská práva, a to s ohledem na článek 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zákaz diskriminace zakotvuje ve vazbě na „*užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou*“, přičemž Úmluva (na rozdíl od Listiny) obecně vyjádřenou zásadu rovnosti postrádá. ESLP tedy zdůrazňoval nutnost svázat aplikaci čl. 14 Úmluvy s výkonem jiného práva zaručeného Úmluvou. Vzhledem ke znění čl. 1 a 3 Listiny přitom takto Ústavní soud Listinou omezen není.“ Více: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 60.

¹¹⁴ I v případě neakcesorické rovnosti se však musí jednat o vztah k určitému právu či svobodě (byť ne ústavně chráněnému), chápání rovnosti jako absolutní (tedy aby stát v mezích svých možností odstranil všechny faktické nerovnosti) totiž Ústavní soud odmítl již v nález z roku 1992 a v pozdější judikatuře na něj pravidelně odkazuje. Zde také uvádí, že všechny moderní ústavy pojmají rovnost jako relativní, kdy ta požaduje pouze odstranění neodůvodněných rozdílů. Více: Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92.

k některému ze základních práv.¹¹⁵ Jako princip neakcesorický přitom chápe zákaz diskriminace i Protokol č. 12 k Úmluvě, který v čl. 1 odst. 1 stanoví, že „*Užívání každého práva přiznaného zákonem musí být zajištěno bez jakékoli diskriminace z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka a náboženství, politického či jiného smýšlení, národnostního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu či jiného postavení.*“ Tento protokol byl navržen k podpisu v roce 2000, Česká republika ho však dodnes neratifikovala, a to „*pravděpodobně právě z důvodu nejistoty o dopadech neakcesorické rovnosti na vnitrostátní právní vztahy.*“¹¹⁶

Navzdory skutečnosti, že Česká republika nepatří mezi signatáře výše uvedeného protokolu, představil Ústavní soud chápání zákazu diskriminace jako principu neakcesorického již v konkursním nálezu v roce 2002, kdy rozhodoval o zrušení dvou ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání, která způsobovala, že určité skupině správců konkursní podstaty nebyla hrazena odměna a náhrada nákladů. Vzhledem k tomu, že správce není ani zaměstnancem, ani podnikatelem, nýbrž zvláštním veřejnoprávním orgánem, nemohl jej Ústavní soud podřadit ani pod čl. 26 Listiny, který zakotvuje právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, ani pod čl. 29 Listiny zakotvující právo na spravedlivou odměnu pro zaměstnance, a tedy napadená ustanovení zrušil pro porušení neakcesorické rovnosti, jejímž obsahem je dle tohoto nálezu „*vyloučení libovůle ze strany zákonodárce v rozlišování subjektů a práv.*“¹¹⁷

Názor Ústavního soudu na tuto problematiku se postupně vyvinul v závěr, že s ohledem na svou judikaturu, ve které připustil jak ústavní rovnost v základních právech dle čl. 3 odst. 1 Listiny, tak ústavní ochranu rovnosti ve všech právech dle čl. 1 Listiny, je rozlišování na akcesorickou a neakcesorickou rovnost v řízení o kontrole právních předpisů vlastně nevýznamné, protože ochrana neakcesorické rovnosti v podstatě vždy zastřešuje namítané porušení rovnosti akcesorické. Pro samotný přezkum tedy nebude klíčové určit, o jaký z těchto typů rovnosti se jedná, „*ale důvod odlišného zacházení a zároveň konkrétní právo či statek, ve vztahu ke kterému je odlišně zacházeno. Tomu pak musí odpovídat nároky kladené Ústavním soudem na zdůvodnění legitimacy odlišného zacházení.*“ V případě rozlišování na základě podezřelých kritérií budou na jeho zdůvodnění kladeny velmi přísné nároky, pokud však půjde o kritérium jiné, běžné užívané v určité oblasti právní regulace, jeho přezkum tak přísný nebude nehledě na to, zda se dotýká základního práva.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Např. Nález Ústavního soudu ze dne 28. března 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

¹¹⁶ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 355.

¹¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

¹¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 27. února 2017, sp. zn. Pl. ÚS 15/17.

3.2 Typy diskriminace

3.2.1 Diskriminace přímá

Přímá diskriminace, jakožto starší z obou uvedených typů, spočívá na zásadě, že se stejnými se má zacházet stejně.¹¹⁹ O přímou diskriminaci se jedná, pokud je s jednotlivcem či skupinou ve srovnatelné situaci zacházeno odlišným způsobem, a to ze zakázaného (podezřelého) důvodu¹²⁰, kdy takové odlišné zacházení je mu k tíži (ať už mu upírá dobro či ukládá břemeno) a zároveň není ospravedlnitelné, tedy nesleduje legitimní cíl a je nepřiměřené.¹²¹

Tuto definici pak víceméně kopírují otázky, které si Ústavní soud klade v testu přímé diskriminace: 1. „*Jde o srovnatelné jednotlivce nebo skupiny?* 2. *Je s nimi nakládáno odlišně na základě některého ze zakázaných („podezřelých“) důvodů?* 3. *Je odlišné zacházení stěžovateli k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra)?* 4. *Je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tj. a) sleduje legitimní zájem a b) je přiměřené?*“¹²² V případě kladné odpovědi na první tři otázky a záporné odpovědi na otázkou čtvrtou se logicky jedná o přímou diskriminaci.¹²³

Odpovědět na uvedené otázky však vůbec nemusí být triviální záležitostí. Hned první otázka, tedy zda se jedná o srovnatelné jednotlivce nebo skupiny, je pravděpodobně otázkou nejsložitější. Největší výzvou je totiž nalezení vhodného komparátoru, kdy tento problém byl již predestřen v kapitole o formální rovnosti. Pokud navíc dojdeme k závěru, že jednotlivci či skupiny srovnatelné nejsou, pak se ve světle zásady „se stejnými stejně a s odlišnými odlišně“ nemůže jednat o diskriminaci.¹²⁴

Posuzování srovnatelnosti, jak již bylo též uvedeno, je protkáno hodnotovými úsudky, je do velké míry subjektivní a závisí na postojích, hodnotách a zkušenostech porovnávajícího. Důležitá, ale subjektivním pohledem zbarvená je též volba relevantních aspektů, ve kterých se subjekty shodují či odlišují.¹²⁵ I přesto by však posuzování srovnatelnosti nemělo být zcela iracionální a mělo by obsahovat zdůvodnění. Subjektivita výběru je navíc dále omezena povahou

---

¹¹⁹ FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*, s. 166.

¹²⁰ O přímou diskriminaci může jít i na základě „nequalifikovaného“ diskriminačního kritéria dle čl. 1 Listiny, pokud se tak bude dít svévolně, bez rozumného zdůvodnění regulace. Více: KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 348.

¹²¹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 62.

¹²² Nález Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/17.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 62.

¹²⁵ FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*, s. 168.

sporu a příslušnou právní úpravou, které budou komparátor do velké míry vymezovat.¹²⁶ Velmi úzce vymezený komparátor, který v podstatě vytvoří množinu o jednom prvku, pak může velmi dobře posloužit soudu, pokud se posuzování diskriminace chce v daném případě vyhnout.¹²⁷

Takový postup zvolil Ústavní soud případu, kdy rozhodoval o zrušení ustanovení zákona o rodině, které nedovolovalo osvojení zletilého dítěte. Zde na diskriminaci pohlížel optikou postavení osvojitelů (protože právě vůle osvojitele je v těchto případech nezbytným předpokladem osvojení a řízení se zahajuje na jeho návrh) a konstatoval, že ve vztahu k nim o porušení principu rovnosti nemůže být řeč, protože zletilé nemůže osvojit nikdo z nich. Jako komparátor si pak zvolil zajištění náhradních rodinných vztahů a uzavřel, že vzhledem k tomuto účelu zletilí a nezletilí srovnatelní nejsou a k diskriminaci tak nemohlo dojít. Kdyby přitom kromě otázky rodinné rozšířil vymezení komparátoru i např. o otázky majetkové, dědické apod., mohl se dobrat opačného závěru.¹²⁸

Jádrem testu přímé diskriminace je diskriminační důvod. Jak již bylo uvedeno, výčty těchto důvodů vychází z historického znevýhodňování na základě různých osobních charakteristik. Z posuzování diskriminace přitom není předem vyloučen žádný důvod, zahraniční i česká judikatura se však shodují, že morálně závadné důvody vyžadují přísnější přezkum, a to především ve fázi ospravedlnění. Takovéto rozdělení na důvody „podezřelé“ a „běžné“ a s tím spojená různá míra ochrany ctí dělbu moci a zabraňuje neomezenému přezkumu aktů moci zákonodárné a výkonné.¹²⁹

Důležité je každopádně zmínit, že pro Ústavní soud České republiky jsou hlavním tématem především kauzy týkající se intertemporality, práva sociálního zabezpečení či ekonomické regulace. Kauz týkajících se některého z podezřelých kritérií (tedy kritérií morálně problematických) uvedených ve výčtu v čl. 3 odst. 1 Listiny (např. pohlaví či rasy), rozhoduje pomálu,¹³⁰ resp. až téměř vzbuzuje dojem, že se mu rozhodovat nechťejí. Řeč je například o případu rasové diskriminace v přístupu ke vzdělání, známém z následného rozsudku ESLP jako *D. H. a ostatní proti ČR*, či o kauze rozdílného důchodového věku mužů a žen v závislosti na počtu vychovaných dětí, kde Ústavní soud napadené ustanovení neshledal jako porušující princip

---

¹²⁶ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 63.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Nález ústavního soudu ze dne 5. listopadu 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96.

¹²⁹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 66.

¹³⁰ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 326.

rovnosti žen a mužů z „důvodů historických a sociologických“, tedy víceméně s odkazem na tradici.¹³¹

Ani otázka, zda se skutečně jedná o znevýhodnění, není tak jasná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Mnoho opatření, u nichž bude namítána diskriminace, totiž bude též opatřeními komplexními s přesahem do více oblastí (např. sociální, důchodová, daňová) a některé jedince nebo skupiny může zvýhodňovat, zatímco jiné naopak znevýhodňovat. Na taková opatření je tedy nutné také nahlížet komplexně a neomezovat se pouze na pohled žalobce. Otázka znevýhodnění pak může být diskutabilní i v kontextu kulturním, kdy se menšina s většinou nebudou schopné shodnout na tom, zda opatření menšinu zvýhodňuje či znevýhodňuje.¹³²

Při zodpovídání otázky, zda je odlišné zacházení ospravedlnitelné, tedy při volbě testu přezkumu, bude zásadní, zda půjde o přezkum kvalifikovaného či jiného než kvalifikovaného důvodu rozlišování. Metodologie i terminologie Ústavního soudu je sice občas mírně zmatečná¹³³, podstata rozlišení zůstává však ve většině jeho nálezů stejná – jde-li o přezkum kvalifikovaného kritéria, aplikuje test přiměřenosti (proporcionality), jde-li o přezkum kritéria „běžného“, pak zkoumá rozumnost právní úpravy a legitimitu jejího cíle (zda nebylo rozlišování učiněno na základě libovůle).¹³⁴ Test by každopádně měl být transparentní a konzistentní, aby výsledek sporu nebyl závislý jak na soudu, u kterého se řízení vede a na složení v jakém zasedá, ale též aby nebyly soudy obviňovány z aktivismu, pokud (např. i přes své konzervativní vnitřní přesvědčení) podrobí ústavu kritickému přezkumu.¹³⁵

Je každopádně důležité připomenout, že přímá diskriminace je konceptem relativním a formální rovnosti může být učiněno zadost i přístupem „všem stejně špatně“. Na základě této premisy nebyla například shledána diskriminace z důvodu pohlaví v případě bisexuálního zaměstnavatele, který obtěžoval jak muže, tak ženy. V případech nižšího důchodového věku pro ženy než pro muže pak SDEU porušení rovnosti místo snížením věkové hranice i pro muže

---

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04.

¹³² WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 68.

¹³³ Ústavní soud totiž v některých nálezech, zabývajících se posuzováním běžného kritéria, používá pro právní úpravu adjektivum „přiměřená“, klasický trojstupňový test proporcionality však v tomto případě neprovádí a ani nemůže, protože zde spolu nekolidují ani základní práva, ani základní právo a ústavně chráněný veřejný zájem. Více: KÚHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 344-345.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ HOFMANNOVÁ, Helena. *ZS 2023/24 – Ústavní právo II -17.10.2023*. Online, přednáška. 17. 10. 2023. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=kQBkspcJl1E&list=PLmFzCahphdOiUB22x-v8aUX74Aun6LxPw&index=5>. [cit. 2024-02-13].

„napravil“ zvýšením důchodového věku pro ženy. Ženy se tedy ve výsledku měly hůře, zatímco pro muže se nic nezměnilo.¹³⁶

3.2.2 Diskriminace nepřímá

I zdánlivě neutrální pravidlo, které formálně žádný kvalifikovaný důvod rozlišování neobsahuje, může adresáty znevýhodňovat při své aplikaci na základě zakázaného důvodu skrze neutrální kritérium.¹³⁷ Pokud se tak děje, jedná se o nepřímou diskriminaci, koncept rozpoznáný na půdě Nejvyššího soudu USA v přelomovém rozsudku *Griggs v. Duke Power* z roku 1971.¹³⁸

Tuto kauzu zahájili černošští zaměstnanci elektrárny v Severní Karolíně, kteří podanou žalobou brojili proti nově zavedenému požadavku svého zaměstnavatele. Provozovatel elektrárny jako podmínku pro přijetí do zaměstnání či pro přeložení na jinou pracovní pozici stanovil středoškolský diplom či splnění inteligenčního testu, přičemž tyto požadavky bylo nutné splnit pro všechny pozice, ačkoliv neověřovaly schopnosti pro konkrétní místo. Takové požadavky, i když byly v souladu s tehdy platnou legislativou, měly nepoměrný dopad na černošské obyvatelstvo. V té době totiž mělo středoškolské vzdělání jen malé procento z nich. Některým stávajícím pracovníkům (především bělochům), kteří potřebnou kvalifikaci neměli, tato absence navíc byla prominuta či byli dokonce povyšováni.¹³⁹

Nejvyšší soud USA tak uzavřel, že přestože se nepodařilo prokázat diskriminační úmysl, požadavky diskriminační byly. Zaměstnavateli se totiž nepodařilo prokázat, že by jím stanovené podmínky měly rozumný vztah k vykonávané činnosti.¹⁴⁰ Nutno dodat, že svůj závěr Nejvyšší soud po pár letech, vzhledem k rozsáhlým dopadům, které by mohl mít v oblasti trestního či daňového práva, značně upravil. K úsudku, že dané pravidlo nepřímou diskriminuje, tak podle něj nepostačuje dokázat, že není v rozumném vztahu k legitimnímu cíli, ale též, že měl jeho tvůrce, byť implicitní záměr využít ho k diskriminaci.¹⁴¹

Uvedený případ je prvním typem nepřímé diskriminace, kdy „*obecná norma působí sice rovně na všechny adresáty, ale je příliš široká, protože na některé adresáty působí nepřípustně přísněji či jinak nepříznivěji než na adresáty jiné*“.¹⁴² Takto znevýhodnění adresáti budou typicky cílit na vytvoření výjimky, popř. vytvoření další výjimky, pokud úprava již nějaké výjimky má, a to

---

¹³⁶ FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*, s. 168.

¹³⁷ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 52-53.

¹³⁸ FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*, s. 177.

¹³⁹ *Griggs v. Duke Power Co.*, 401 U.S. 424 (1971)

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 56-57.

¹⁴² Tamtéž, s. 53.

ideálně pomocí ústavně konformního výkladu či konstatováním protiústavní mezery. Druhým typem nepřímé diskriminace je situace, kdy „*právní norma upravuje výjimku z obecné regulace, která ovšem dopadá nepřiměřeně na určitou skupinu lidí, typicky na určitou podezřelou diskriminační kategorii (rasa, pohlaví, věk, apod.)*“.¹⁴³ O takový případ se může jednat například, pokud bude právní úprava ve vztahu k zaměstnavateli poskytovat menší míru ochrany zaměstnancům na zkrácený úvazek než zaměstnancům na plný úvazek, vzhledem k tomu, že částečných úvazků mnohem více využívají ženy.¹⁴⁴

Test nepřímé diskriminace byl poprvé formulován v judikatuře ESLP, konkrétně v kauze *D. H. a ostatní proti České republice*¹⁴⁵. Jak napovídá již název, k jeho vzniku do velké míry přispěla Česká republika, resp. Ústavní soud svým přístupem k této kauze.

Právě k Ústavnímu soudu totiž byla podána ústavní stížnost dvanácti romských dětí z Ostravska, které se cítily diskriminovány jejich zařazením či přeřazením do zvláštních škol v letech 1996-1999. Přestože ústavní soud konstatoval, že je stížnost s ohledem na její význam, který podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele, přípustná, odmítnul ji s argumentem, že pro její projednání není příslušný a povinnost daný problém řešit víceméně „delegoval“ na příslušné správní orgány.¹⁴⁶

Stěžovatelé se však nenechali takto odbýt a (tentokrát v počtu osmnáct) podali stížnost k ESLP. Ten rozhodl, že byl porušen zákaz diskriminace v právu na vzdělání zaručený v článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 a všem osmnácti stěžovatelům přiznal jak náhradu nákladů řízení, tak náhradu utrpěné nemajetkové újmy. Svou argumentaci soud do velké míry založil na statistikách, které účastníci předložili, podle kterých v roce 1999 tvořili Romové přes polovinu všech žáků ostravských zvláštních škol, ale pouze 2,26 % žáků základních škol. Tuto statistiku česká vláda nejen že sama nebyla schopná zpochybnit, ale v některých zprávách předložených v souladu s Rámcovou úmluvou o ochraně menšin praxi zařazování romských dětí do zvláštních škol sama připouštěla.¹⁴⁷

Názor velkého senátu ESLP pak nezviklal ani argument české vlády, že zařazení do zvláštních škol předcházelo test v pedagogicko-psychologické poradně a rodiče dětí se zařazením souhlasili,

---

¹⁴³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 53.

¹⁴⁴ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 353.

¹⁴⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. listopadu 2007, *Case of D.H. and Others v. The Czech Republic*, stížnost č. 57325/00.

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 20. října 1999, sp. zn. I. ÚS 297/99.

¹⁴⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. listopadu 2007, *Case of D.H. and Others v. The Czech Republic*, stížnost č. 57325/00.

či o něj dokonce požádali. Podle soudu totiž testy nebyly objektivní a adaptované na romské děti a souhlasy rodičů nebyly informované. Romským žákům se ve zvláštních školách dostalo vzdělání, které ještě více prohloubilo jejich obtíže, dle přesvědčení soudu tedy odlišné zacházení mezi romskými a ostatními dětmi nebylo objektivně a rozumně zdůvodněno a mezi použitými prostředky a sledovaným cílem neexistoval vztah přiměřenosti.¹⁴⁸

Významným dědictvím tohoto případu tedy není pouze dojem, že se Ústavní soud do posuzování podezřelých kritérií tak úplně nehrne, ale především test nepřímé diskriminace, který Ústavní soud dále využívá ve své judikatuře, „a který je současně východiskem ústavně konformního použití § 133a občanského soudního řádu v soudních řízeních, kdy je žalobcem tvrzena nepřímá diskriminace.“

„V těchto soudních řízeních leží důkazní břemeno zpočátku na žalobci, který musí prokázat, že 1. na první pohled neutrální kritérium dopadá o poznání silněji na chráněnou skupinu (definovanou podle některého z podezřelých důvodů) a že 2. je členem takové chráněné skupiny. Prokázáním těchto dvou podmínek je dán předpoklad nepřímé diskriminace s ohledem na všechny příslušníky dané chráněné skupiny. Tím se břemeno tvrzení a důkazní přesouvá na protistranu, která musí buď 3. popřít kterékoliv ze dvou výše uvedených tvrzení (kupř. tím, že není dán výrazný dopad na chráněnou skupinu anebo že jeho pravým důvodem je něco jiného než podezřelý diskriminační důvod anebo že žalobce sám do dané skupiny nepatří apod.) anebo 4. prokázat, že pro nepřiměřené znevýhodnění chráněné skupiny existuje objektivní a rozumné zdůvodnění, tedy že šlo o opatření sledující legitimní cíl a prostředky k jeho dosažení byly vhodné, nezbytné a přiměřené.“¹⁴⁹

Oproti „klasickému“ nalézacímu řízení, kde důkazní břemeno spočívá výhradně na bedrech žalobce, tedy dochází ve sporech, kde je namítána diskriminace, k přesunu důkazního břemene na protistranu. Případů, kdy diskriminující osoba svůj diskriminační úmysl vyjádří navenek, bude totiž pouze malé procento případů¹⁵⁰ a bez obrácení důkazního břemene by pro diskriminovaného bylo téměř nemožné tento úmysl prokázat. Naproti tomu pro žalovaného nebude představovat takovou obtíž doložit, že nešlo o diskriminaci, ale o odlišné zacházení z legitimního důvodu.¹⁵¹

Závěrem této podkapitoly je pak ještě nutné zmínit, že nepřímá diskriminace je odrazem konceptu materiální rovnosti, a tedy je opět do velké míry intuitivní a závislá na zkušenostech

---

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. dubna 2020, sp. zn. Pl. ÚS 30/16.

¹⁵⁰ Ačkoliv se i v dnešní době stále poměrně často můžeme setkat s inzeráty zaměstnání, kde zaměstnavatel otevřeně preferuje jedno či druhé pohlaví.

¹⁵¹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 62.

interpretujícího. Obecná regulace bude totiž často dopadat hůře na určitou skupinu lidí, včetně těch vymezených některým ze zakázaných kritérií, nebude se však jednat o nepřímou diskriminaci, ale o přirozenou součást regulace.¹⁵²

3.3 Podústavní úprava zákazu diskriminace

Stejně jako zákonodárce se ani my, obyčejní smrtelníci, nevyhneme v každodenním životě neustálému rozlišování. Do velké míry nám vytváření pomyslných mentálních škatulek usnadňuje orientaci v komplikovaném světě plném vjemů,¹⁵³ na druhou stranu bylo empiricky zjištěno, že se kritéria, na jejichž základě ostatní rozlišujeme a jednáme s nimi, často nepotkávají s jejich reálnými vlastnostmi a schopnostmi.¹⁵⁴ Taková praxe může být nástrojem pro udržování kontroly nad mocenskými a ekonomickými strukturami, kdy vládnoucí skupina vybírá na vedoucí pozice „ze svého středu“ a diskriminuje ostatní. Obětí tohoto problému byli historicky například černoši v USA či ženy víceméně všude na světě.¹⁵⁵

Zakotvení principu rovnosti a zákazu diskriminace v mezinárodních lidskoprávních dokumentech a na ústavní úrovni bylo bezesporu důležitým bodem dějinného vývoje, tato skutečnost je však s ohledem na vertikální účinek základních práv relevantní primárně pro vztah jednotlivce a státu. Na horizontální úrovni, tedy ve vzájemných vztazích soukromých subjektů, zajišťují přímou regulaci zákazu diskriminace jednotlivé zákony.¹⁵⁶ Kromě již výše zmíněného ustanovení občanského soudního řádu, stanovujícího obrácení důkazního břemene, se v oblasti práva soukromého jedná především o antidiskriminační zákon a zákoník práce, z oblasti práva veřejného sem patří zákon o zaměstnanosti, školský zákon, zákon na ochranu spotřebitele či zákon o regulaci reklamy.¹⁵⁷

Přijímání antidiskriminačního zákona, jakožto nejvýznamnějšího předpisu v této oblasti, bylo dlouhé a vyčerpávající. O uzákonění samostatné úpravy antidiskriminační problematiky se sice začaly vést debaty od poloviny 90. let, impulzem pro ně však nebyla touha státu po vlastní antidiskriminační legislativě, nýbrž nutnost transpozice směrnic Evropského společenství do vnitrostátního právního řádu. Než se na přelomu milénia začalo s jeho přípravou, byla již některá

---

¹⁵² Tamtéž, s. 54, 59.

¹⁵³ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. 68.

¹⁵⁴ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 72

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 25.

¹⁵⁷ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 321-323.

ustanovení směrnic upravujících rovnost pohlaví do našeho právního řádu transponována, a to především v oblasti pracovního práva.¹⁵⁸

Tempo přijímání dalších antidiskriminačních směrnic každopádně nepolevovalo. Kromě diskriminace z důvodu pohlaví začaly upravovat i zákaz diskriminace z dalších diskriminačních důvodů, a to navíc nejen v přístupu a výkonu závislé činnosti, ale postupně i při podnikání anebo jiné svobodné hospodářské činnosti. Do působnosti směrnice upravující zákaz diskriminace na základě rasy spadaly dokonce vztahy v oblasti sociální či poskytování služeb.¹⁵⁹

Bylo tedy zřejmé, že stav, kdy jsou směrnice postupně transponovány prostřednictvím novelizace jednotlivých zákonů, není udržitelný. Takový postup by nejen narušoval jednotnost právního řádu, ale byl by také neuvěřitelně pracný – novelizace by se týkala přibližně 60 zákonů, mnoho ustanovení by se v nich opakovalo (např. definice pojmů) a navíc by je bylo nutné adaptovat na případný vývoj judikatury SDEU v této oblasti. V roce 2009 byla tedy po téměř deseti letech a dvou legislativních procesech schválena druhá verze antidiskriminačního zákona.¹⁶⁰ Je však nutné zdůraznit, že evropské právo do úpravy voleb členskými státy nezasahuje a určitý prostor jim ponechává i v případě voleb do Evropského parlamentu, kde, pokud jde o zavádění genderových kvót, v současné době neexistuje žádná harmonizace mezi členskými státy prostřednictvím právních předpisů EU.¹⁶¹

Antidiskriminační zákon je každopádně důležitý nejen proto, že jedincům ukládá v určitých situacích povinnost nediskriminovat, ale také protože uvádí, ve kterých věcně odůvodněných případech je rozdílné zacházení na základě podezřelého kritéria přípustné. Důvod může být například biologický – možnost rozdílného zacházení na základě pohlaví za účelem ochrany ženy v těhotenství a mateřství.¹⁶² Rozlišování na základě zakázaného kritéria, které je však legitimní, můžeme rozdělit do dvou skupin, a to na výjimky ze zákazu diskriminace a pozitivní opatření. Do první skupiny řadíme případy, kdy zákonodárce rozdílné zacházení zdůvodní objektivním legitimním účelem a opatření projde testem proporcionality. Pozitivní opatření kvalifikujeme jako typ výjimky v závislosti na tom, zda je vnímáme jako naplnění materiální rovnosti či dočasnou

---

¹⁵⁸ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1-2.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 2-3.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ EUROPEAN PARLIAMENT. *Towards gender balance in the European elections. Electoral quotas – What can they achieve?* In: Briefing, European elections 2024. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI\(2023\)751447_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI(2023)751447_EN.pdf). [cit. 22. 3. 2024].

¹⁶² BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 77.

derogaci z jinak platné povinnosti rovného zacházení, přičemž o výjimku by se jednalo pouze při druhém uvedeném pojetí.¹⁶³

3.4 Diskriminace na základě pohlaví

3.4.1 Pohlaví a gender

„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, ...“ začíná vyjmenovávat podezřelá kritéria článek 3 odst. 1 Listiny. Rovné zacházení je tedy zaručeno ženám i mužům. Podezřelé kritérium pohlaví má však na rozdíl například od rasy jeden výrazný háček. Zatímco tvrzení, že mozek lidí různé rasy je zásadně odlišný, by člověku velmi rychle vysloužilo nálepkou rasisty, o zásadním rozdílu ve fungování mysli muže a ženy je přesvědčena velká část společnosti. A ano, muži a ženy jsou biologicky odlišní,¹⁶⁴ mnoho vlastností, schopností a očekávání, která však společnost přisuzuje, resp. klade na ženy a muže, je podmíněno sociálně, historicky a kulturně.¹⁶⁵ Velkou výzvou, která stojí před právem tedy je, „*keré z těchto rozdílů uznat a proti kterým vystoupit.*“¹⁶⁶

S ohledem na tuto skutečnost je nutné rozlišovat pojmy pohlaví a gender. Pohlavím rozumíme soubor biologických vlastností, které se u žen a mužů liší.¹⁶⁷ Určení pohlaví se může zdát na první pohled triviální, je však potřeba si uvědomit, že v této otázce hrají roli chromozomy, hormony, pohlavní orgány a jiné znaky, které se u lidí mohou vyskytovat v různých kombinacích a ani zdravotnické a právní systémy často se často nejsou schopny shodnout, které z nich jsou určujícím faktorem.¹⁶⁸ Jedinci, kteří se narodí s kombinací znaků nezapadající do binárních medicínských norem pro ženu a muže, jsou označováni pojmem intersexuál¹⁶⁹, český právní řád

¹⁶³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 73,77-78.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 230.

¹⁶⁵ HAVELKOVÁ, Barbara. Feminismus, gender a právo. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* s. 50.

¹⁶⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 231.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Viz rozporuplná judikatura v USA. Více: WARNKE, Georgia. Transsexuality and Contextual Identities. In: SHRAGE, Laurie J. *You've changed. Sex Reassignment and Personal Identity*. Oxford University Press, 2009, s. 30-31.

¹⁶⁹ FAUSTO-STERLING, Anne. The Five Sexes, Revisited. Online. *The Sciences*. 2000, July/August, s. 19, 20. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Steven-Yaskell/publication/297481963_Whither_the_academy/links/5d854737458515cbd1a3f35f/Whither-the-academy.pdf „Ani pojem intersex ale není přijímán bez výhrad. Je mu vytýkáno, že má medicínské konotace, nesprávně odkazuje k sexualitě a výraz inter je definičně vázán na to, co se nachází „v meziprostoru“, tj. na ženské a mužské pohlaví. [...] Jeden z prvních kritických příspěvků sociologů k tématice intersexuality publikoval u nás Martin Fafejta pod názvem „Intersexualita jako zpochybnění systému dvou pohlaví a genderů“. Fafejta v názvu vystihl skutečnost, že o intersexualitě nelze myslet a psát jako o problému „pohlaví“ anebo „genderu“, ale že zahrnuje

však jejich existenci nijak nereflektuje a pracuje s binárním modelem¹⁷⁰, tedy dvěma pohlavními identitami – ženou a mužem, které jedincům přisuzuje dle pohlavních orgánů identifikovaných při narození.¹⁷¹

Pojem gender znamená sociálně konstruované pohlaví, tedy soubor vlastností, charakteristik, zájmů, chování apod., které se ženami a muži spojuje společnost, přičemž tyto představy se mění v čase a různých kulturách.¹⁷² „Ideální ženské a mužské charakteristiky tedy nevyplývají z biologické přirozenosti žen a mužů, nýbrž jsou vytvářeny společností a reprodukovány prostřednictvím socializace. [...] Gender má ve většině společností úlohu organizačního principu. To znamená, že sociální realita je strukturována podle dělení osob, činností, prostorů atd. na ženské a mužské. Toto genderové dělení sice usnadňuje organizaci společenského života, omezuje však zároveň způsob a hranice individuálního uplatnění jednotlivých lidí.“¹⁷³

K pojmu gender panuje v české společnosti značná skepse, což ukázala i nedávná debata ohledně (ne)ratifikace Istanbulské úmluvy, která s uvedeným pojmem pracuje.¹⁷⁴ Ta může být do určité míry způsobena tím, že termín gender pochází z angličtiny. Větší vliv má však pravděpodobně skutečnost, že přijmeme-li názor, že většina rozdílů mezi pohlavími je sociálně konstruovaná a dá se změnit, pak lidem (a to především těm patřícím do konzervativní části politického spektra) zasahujeme do jejich životní jistoty ohledně toho, jací mají být ženy a muži.¹⁷⁵

---

obojí.“ Více: BARŠOVÁ, Andrea. Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.) In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mušské právo: jsou právní pravidla neutrální?* s. 982.

¹⁷⁰ Na rozdíl např. od Německa, které nám ukazuje, že „to jde“. Možnost uznání své intersexuality se u Spolkového ústavního soudu domohl v roce 2017 občan Vanja mající nestandardní skladbu chromozomů, který byl však do knihy narození zapsán jako dívka. V návaznosti na toto rozhodnutí byl německým parlamentem v roce 2018 přijata novela upravující zákon o osobním stavu, která dává intersexuálním osobám možnost vybrat si mezi mužským či ženským pohlavím, pohlaví neuvádět, či zvolit si pohlaví „divers“. Více: BARŠOVÁ, Andrea. *Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality.)*, s. 977.

¹⁷¹ DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mušské právo: jsou právní pravidla neutrální?* s. 964.

¹⁷² HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 50.

¹⁷³ SMETÁČKOVÁ, Irena a VLKOVÁ, Klára. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2005, s. 10.

¹⁷⁴ LUČOVIČ, Matěj. *Istanbulská úmluva zaplevelí legislativu pojmem gender, varuje Nacher. To vadí ajatolláhům, ne Západu, kontruje Dvořák*. Online. In: ČT24. 15. 8. 2023. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/istanbulska-umluva-zapleveli-legislativu-pojmem-gender-varuje-nacher-to-vadi-ajatollahum-ne-zapadu-k-2708> [cit. 18. 2. 2024]; KROC, Vladimír. Neratifikací Istanbulské úmluvy vysíláme signál, že je nám to jedno, říká senátorka Marvanová. Online. In: iROZHLAS. 25. 1. 2024. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ratifikace-istanbulske-umluvy-senat-cr_2401251704_elev [cit. 18. 2. 2024].

¹⁷⁵ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 52.

Vrátíme-li se nyní k zakázanému diskriminačnímu důvodu pohlaví, který uvádí čl. 3 odst. 1 Listiny, ten je chápán jako pohlaví biologické.¹⁷⁶ Jeho striktně jazykový výklad by nicméně nedával smysl, vzhledem k tomu, že rozdílné zacházení na základě biologických odlišností zásadně dovoluje přímo antidiskriminační zákon¹⁷⁷ a nepřipustná diskriminace je (historicky i v současnosti) založena především na stereotypch, tedy zjednodušených či iracionálních představách¹⁷⁸ o tom, jak se mají muži a ženy chovat, vypadat, jakou mají vykonávat práci, co mohou a co už ne.¹⁷⁹

Jedním příkladem za všechny budiž revoluce ve světě klasické hudby, která byla především v Evropě, kolébce hudby klasické, až donedávna doménou bílých mužů. Jak by taky ne. Zaprvé panovalo všeobecné přesvědčení, že ženy prostě na spoustu hudebních nástrojů „nemají“, protože jim chybí síla, vhodný přístup či odolnost, mají horší techniku, mají slabší ruce či menší plíce. Zadruhé konkurzy do orchestrů neměly žádná pravidla, často probíhaly jen před dirigentem či dirigentkou, a to občas ve spěchu, například i v hotelovém pokoji. Nikdo se nad tím moc nepozastavoval, protože se též předpokládalo že hodnotíci jsou hudebními experty a expertkami, a zvládnou objektivně posoudit kvalitu kohokoliv, kdykoliv a kdekoliv.¹⁸⁰

Tato premisa se ukázala jako nepravdivá poté, co se američtí hudebníci a hudebnice hrající v orchestrech začali dožadovat větší férovosti přijímacího procesu. Místo samotného dirigenta tedy uchazečstvo začala posuzovat přijímací komise, která měla občas i zakázáno mluvit mezi sebou, aby se její členové a členky navzájem neovlivňovali. Především však byla mezi komisi a uchazečstvo umístěna zástěna, kandidátky a kandidáti byli namísto jména identifikováni číslem a některé orchestry také na podium umístily koberec, aby pohlaví uchazečstva neprozradily např. podpatky. Výsledek? Podíl žen v amerických orchestrech se po zavedení těchto opatření zvedl zhruba o 25 %, přestože spousta dirigentů a dirigentek byla do té doby skálopevně přesvědčená, že dle způsobu hraní poznají pohlaví i poslepu. Jak se však ukázalo, do velké míry poslouchali očima.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 330.

¹⁷⁷ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 53.

¹⁷⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 231.

¹⁷⁹ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 53.

¹⁸⁰ GLADWELL, Malcolm. *Blink: the power of thinking without thinking*. New York: Back Bay Books, 2007, s. 248-252.; GOLDIN, Claudia; ROUSE, Cecilia. Orchestrating Impartiality: The Impact of “Blind” Auditions on Female Musicians. Online. In: *American Economic Review*. Vol. 90 No. 4 September 2000. Dostupné z: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.90.4.715>; HOLLAND, Bernard. *The fair, new world of orchestra auditions*. Online. In: *The New York Times*, 11. 1. 1981. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1981/01/11/arts/the-fair-new-world-of-orchestra-auditions.html>. [cit. 10. 3. 2024].

¹⁸¹ Tamtéž.

Nahlízet na právo genderovou perspektivou, tedy zpochybňovat, zda jsme takoví, jací jsme od přírody, či nás v tom či onom zformovala společnost, nám tudíž umožňuje jeho širší a hlubší kritickou analýzu.¹⁸² Trefně uvedeno na příkladu týkajícím se péče a mateřství Silvií Lauder: „Pokud totiž přijmeme tezi, že péče je pro ženy přirozená a mateřství je jejich jedinou touhou a naplněním, pak situaci, kdy pečují hlavně ženy a jejich životy se zužují a redukují zejména na mateřství, vůbec nepovažujeme hodnou debaty. Proč debatovat o něčem, co je tu od přírody? Budeme snad v parlamentu debatovat o tom, že každé ráno vychází slunce, a regulovat to zákony?“¹⁸³

3.4.2 Historicky podřadné

V předchozí kapitole byla řeč o stereotypech – zjednodušených či iracionálních představách o tom, co by žena měla a neměla dělat, kam patří a nepatří. A jestli je historie protkaná nějakou představou, pak tou, ženy nepatří do veřejného prostoru, resp. veřejné debaty, což je jedním z důvodů, proč v ní v České republice chybí i dnes.¹⁸⁴ Jak navíc uvádí Fredman: „Antidiskriminační právo je nutně reakcí na konkrétní projevy nerovnosti zabudované hluboko do historického a politického kontextu dané společnosti. Antidiskriminační zákony jsou účinné pouze tehdy, pokud řeší druhy nerovností vzniklé v té společnosti, kde tyto zákony platí. Abychom pochopili silné a slabé stránky místního rámce antidiskriminační legislativy a byli schopni navrhnout rozumné reformy, je nesmírně důležité vystopovat historii předsudků a diskriminace (...).“¹⁸⁵

Na tomto místě tedy provedu historický exkurz, který ilustruje¹⁸⁶, že žena byla po většinu dějin podřízena muži, přičemž toto její postavení utvrzovaly výroky mnoha významných a vlivných mužů. Když se „rozdávala“ rovnost, na ženy se většinou nedostalo. „Plody“ dlouhodobé diskriminace žen a genderových vzorců, které se ustavily při formování moderních států, sklízíme v současné genderové kultuře dodnes.¹⁸⁷

---

¹⁸² HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 53.

¹⁸³ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*. Brno: Host, 2023, s. 87.

¹⁸⁴ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku.*, s. 213.

¹⁸⁵ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007, s. 27.

¹⁸⁶ Zde zdůrazňuji slovo ilustruje. Není v mých silách zde důkladně rozebrat celou historii nerovností mezi muži a ženami na celém světě, ostatně by to ani nezapadalo do konceptu této práce. Zároveň je ale dle mého názoru důležité ukázat, že v historii se pod pojmem *člověk* či *občan* většinou skrývala pouze polovina populace, což dnes ignorují nejen hodiny dějepisu, ale tato informace běžně miji vědomí většiny lidí.

¹⁸⁷ HAVELKOVÁ, Hana. Kořeny právních nerovností v modernitě. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* s. 59.

Začneme stejně jako v kapitole o rovnosti u významného starověkého filozofa Aristotela, jehož názory, včetně těch negativních o ženách, následně ovlivnily jak židovské, tak křesťanské myslitele. Aristoteles sice přispěl k vývoji konceptu rovnosti, ženu z něj ovšem vynechal, když tvrdil, že žena je od přírody podřízena muži a ženskou schopnost myslet přirovnal ke schopnosti dítěte, což je dle jeho názoru důvodem trvajícím nerovnosti mezi mužem a ženou.¹⁸⁸

Postavení žen v tomto ohledu utvrzoval např. římský právník Ulpianus svým přesvědčením, že žena musí mít vzhledem k neznalosti obchodních záležitostí a své slabosti poručníka, sv. Pavel svým prohlášením „žena ať mlčí v církvi“, či sv. Petr svým doporučením, aby se ženy podřizovaly mužům. Opakujícím se motivem v přesvědčení o podřízenosti ženy byl Evin hřích v ráji a její odvozenost od Adama, resp. vznik z něj a pro něj. Na tento diskurz navazují a postavení středověké ženy ještě více zhoršují církevní myslitelé jako např. Albert Veliký či jeho žák Tomáš Akvinský, kteří se na ženu soustředí pouze v kontextu rodiny.¹⁸⁹

Inkorporaci těchto protizenských postojů do právního řádu a společnosti celkově trefně shrnuje historička Božena Kopiczková: „[...] budeme pokládat za rozhodující, že tvůrci teleologických systémů západního křesťanstva vydali o ženách na základě tendenčního výkladu Bible převážně záporné svědectví. Na ně navázali někteří filozofové a teologové svými ještě radikálnějšími názory, na jejichž základě se postupně ve společenském vědomí fixovalo podřízené a podřadné postavení žen, které se následně formou závazných právních norem transformovalo do denní společenské praxe.“¹⁹⁰ Tyto tendence pak vyústily v čarodějnické procesy, mnoha historiky považované za válku proti ženám. České země extrémní misogynství ve středověku naštěstí nepostihlo a čarodějnické procesy se u nás vyskytly okrajově až 70. letech 17. století, tedy až v jejich samotném závěru, v celoevropském měřítku se však počet obětí inkvizice odhaduje zhruba na 60 000 žen.¹⁹¹ I přes uvedené se však ve středověku v českých zemích netěšila žena stejnému postavení jako muž. Díla autorit a myšlenkový systém podceňující ženu totiž vzhledem k univerzální církevní ideologii ovlivňoval naše kulturní prostředí, ať už opisy těchto děl či vzděláváním intelektuálů v evropských kulturních centrech.¹⁹²

A pokrok v tomto ohledu nepřineslo ženám ani osvícenství, období známé rozmachem rozumu a autonomie. Osvícenská představa „nového člověka“ totiž se ženami opět nepočítala. Příklad

---

¹⁸⁸ LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002, s. 13-14.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 13-18.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 18.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž, s. 20.

významného a vlivného představitele tohoto filozofického směru s jasným názorem na roli ženy nemusíme hledat dlouho. „*Nikdo snad nereprezentuje dvojnásobně podle pohlaví víc než Jean Jacques Rousseau, francouzský filozof, nazývaný také „filozofem svobody“, což je z genderového hlediska obzvláštní ironií, neboť ženy u něj na svobodu neměly nárok. Rousseau je také významný tím, že svým spisem Emil čili O vychování položil základ moderního fenoménu pedagogických spisů, v nichž je výrazně rozdílný přístup k výchově chlapců a dívek, a jenž se proto stal vzorem pro řadu jeho následovníků se stejným názorem*“, uvádí socioložka a filozofka Hana Havelková.¹⁹³

Tento Rousseauův „návod“ na výchovu, který byl vydáván též v češtině, obsahuje čtyři knihy věnované výchově chlapců, v páté knize se věnuje výchově dívek. Modelový chlapec Emil je vychováván tak, aby z něj byl svobodný a sebevědomý člověk, zatímco modelová dívka Žofie má být krocena a vedena k poslušnosti a poddajnosti. Rousseau si v této knize protirečí, opakovaně se odvolává na „přirozený zákon“, ze kterého sklony žen k podřízenosti vychází, na druhou stranu se téměř v celé knize zabývá radami, jakou výchovou tohoto stavu u ženy dosáhnout (tedy jak moc může mít k takovému chování žena sklon od přírody, pokud je potřeba tak důrazná výchova?).¹⁹⁴

„*Výsledkem tohoto nuceného přivykání jest poddajnost, jíž ženy potřebují po celý svůj život, poněvadž nikdy se nevybaví z poddanství buď jednomu muži nebo úsudkům mužů vůbec a poněvadž jim nikdy není dovoleno vybočiti z mezí těchto úsudků. První a nejdůležitější ctnost ženina jest něha. Jsouc stvořena k tomu, aby poslouchala bytosti tak nedokonalé, jako je muž, často tak plně neřestí a vždycky tak plně chyb, musí se žena brzy učiti snášeti i bezpráví a trpěti křivdy manželovy bez reptání.*“¹⁹⁵ Použitím variací výrazů jako je „zákon přírody“ tedy dochází k legitimizaci nerovnosti mezi pohlavími skrze domnělou vědu, přestože Rousseau vlastně mnohokrát odvozuje přírodní zákon z normy a ne naopak.¹⁹⁶ Na Rousseaua pak navázal ještě radikálnějšími názory zakladatel sociologie August Comte, který tvrdil, že žena je sociálně podřízená, protože je od přírody ženské pohlaví méněcenné, přičemž z této antropologické méněcennosti udělal jednu ze základních premis sociologie. Německá historička Ute Gerhard po analýze diskurzu pedagogických spisů z konce 18. a začátku 19. století shrnuje, že ačkoliv v době osvícenství nebylo na ženy (navzdory jejich pojetí jako muži podřízených) pohlíženo jako na méně chytré, tato dlouhodobá omezující výchova z nich „*omezeně se jevící stvoření vyrobila*“.¹⁹⁷

---

¹⁹³ HAVELKOVÁ, Hana. *Kořeny právních nerovností v modernitě*, s. 69.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 70-73.

¹⁹⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques; NOVÁK, Jaroslav a SVOBODA, Milan. *Emil, čili, O vychování. 2. díl, 4. a 5. kniha, Pokračování Emila; Rejstřík*. Praha: Dědictví Komenského, 1911, s. 236.

¹⁹⁶ HAVELKOVÁ, Hana. *Kořeny právních nerovností v modernitě*, s. 72.

¹⁹⁷ Tamtéž.

Jak dále uvádí Havelková, je to právě ustavování modernity a její měšťanské vrstvy, v níž má kořeny dnes známý genderový model – muž živitel a žena v domácnosti. Modernitou rozumí sociologie období od přelomu 18. a 19. století, které je vedené tržním principem, feudální společnost se mění na industriální, dochází ke generalizaci trhu, urbanizaci a demokratizaci. Právě v rámci demokratizace dochází k přijímání přelomových lidskoprávních dokumentů jako je americká Deklarace nezávislosti z roku 1776 a francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789, které jsou však přelomové opět jen pro muže.¹⁹⁸

Napovídá tak ostatně již název deklarace v originále, tedy *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* kdy výraz *l'homme* ve francouzštině znamená jak „muž“ tak „člověk“. Do češtiny byl však přeložen automaticky jako druhá uvedená možnost. Mnoho lidí si tedy vůbec neuvědomí, že uvádí-li čl. 1, že „*Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits*“ tedy „*Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovní v právech*“, pak lidmi jsou myšleni výhradně muži, což mimochodem tvůrci Deklarace nikterak nezakrývali.¹⁹⁹ V reakci na toto upření občanských práv ženám sepsala v roce 1791 politická aktivistka Olympe de Gouges Deklaraci práv ženy a občanky, ve které upozorňuje na falešný univerzalizmus lidských práv vyhlášený revolucí, a požaduje mj. začlenění žen do Národního shromáždění a narovnání práv, tedy rovnost před zákonem a přístup ke všem hodnostem, zaměstnáním a veřejným úřadům dle jejich schopností. Nutno dodat, že se ve Francii tento počín nesetkal s úspěchem, naopak. Olympe de Gouges byla předvedena před revoluční tribunál a v listopadu roku 1793 popravena, v ten samý rok Jakobíni zakázali salony i ženské kluby a obecně byli revolucionáři (inspirovaní Rousseauem) proti participaci žen ve veřejné sféře.²⁰⁰

Právě tyto deklarace lidských práv vyjadřovaly přerod společnosti z hierarchické, v níž práva a povinnosti předurčoval stav, do něhož se lidé narodili, na společnost egalitární, založenou na občanském principu, kde se všichni lidé rodí svobodní a rovní už z podstaty svého lidství. Absolutní monarchie se měnily na konstituční, s postupně přijímanými ústavami končila neomezená moc panovníků a veřejný patriarchát vlády „otců“.²⁰¹

Byly také přijímány nové občanské zákoníky, právě nimi byl však dle feministické kritiky nejen zachován, ale dokonce posílen patriarchát rodinný. Při jejich tvorbě převážil Rousseauův názorový proud prosazující koncept rozštěpeného lidství založený na představě, že muži a ženy

---

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 63-64.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 79.

²⁰⁰ TINKOVÁ, Daniela; JIRSOVÁ, Klára; RŮŽIČKA, Jiří a TINKOVÁ, Eva. *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*. Praha: Academia, 2015, s. 74-82.

²⁰¹ HAVELKOVÁ, Hana. *Kořeny právních nerovností v modernitě*, s. 65-66.

jsou od přírody zcela rozdílní, a právě odlišným „posláním“ ženy je zdůvodněno její vyloučení z lidských a občanských práv, která v jejím životě nejsou prioritami. Sociologové Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim označují postavení ženy v moderní měšťanské éře termínem „moderní feudální princip“, vzhledem k tomu, že její životní možnosti, práva a povinnosti byly předurčeny tím, že se narodí jako žena.²⁰²

Principy rodinného práva založené na tomto přístupu k ženám se propsaly jak do francouzského občanského zákoníku Code civile z roku 1804, tak do rakouského a německého občanského práva. V habsburské monarchii byl hlavním předpisem v této oblasti ABGB známý v českém prostředí jako Obecný zákoník občanský, který byl na našem území platný od roku 1812 do roku 1950. Ten v hlavě druhé věnované manželskému právu nejprve ve společném ustanovení o právech a povinnostech manželů stanovil, že „*obě strany jsou především stejně zavázány k manželské povinnosti, věrnosti a slušnému zacházení*“²⁰³, dále však zakotvuje zvlášť pro manžela: „*Muž je hlava rodiny. V této vlastnosti přísluší mu obzvláště právo vésti domácnost; náleží mu však také závazek, aby poskytoval manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případech.*“²⁰⁴ a pro manželku: „*Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku a, pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti i dáti plniti opatření mužem učiněná.*“²⁰⁵

Uvedená ustanovení se dají přeložit zhruba takto: vedoucím domácnosti je muž, takže ženy byly nejenom vyloučeny z veřejné sféry, kdy nebyly zahrnuty v pojmu „občan“, ale nevládly ani v rodině, v soukromé sféře, kterou jim vyhradil již zmíněný Rousseau.²⁰⁶ Mužova povinnost zajišťovat manželce slušnou výživu a zastupovat ji v případech bránila ženám v měšťanských rodinách v samostatné profesní činnosti a v samostatném jednání s úřady. Manželka podléhala muži, plnila jeho příkazy, nemohla spolurozhodovat o bydlišti. Jako její právo byla v podstatě uváděna ztráta vlastní identity („*obdrží jméno mužovo*“) a možnost dosažení společenského vzestupu pouze sňatkem namísto svým vlastním úsilím a schopnostmi („*požívá práv jeho stavu*“), v důsledku čehož vznikl sňatkový trh, kde se krása směňovala za společenské postavení a majetek. Jak shrnuje Havelková: „*údajná paní domu měla status pomocnice a okrasy*“.²⁰⁷

---

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Ustanovení § 90 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

²⁰⁴ Tamtéž, § 91.

²⁰⁵ Tamtéž, § 92.

²⁰⁶ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005, s. 10.

²⁰⁷ HAVELKOVÁ, Hana. *Kořeny právních nerovností v modernitě*, s. 83.

Institut hlavy rodiny a otcovskou moc eliminovala až novela ABGB z roku 1949,²⁰⁸ a to navzdory skutečnosti, že v roce 1919 získaly ženy v Československu volební právo²⁰⁹, což posléze kodifikovala i ústavní listina z roku 1920.²¹⁰ Ta zároveň stanovila, že „*výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají*“.²¹¹ Jak již však bylo nastíněno v kapitole o rovnosti, tato zásada byla chápána jako soudně nevymahatelná právně politická deklarace a v praxi stále existovalo mnoho diskriminačních pravidel.

Výslovně tuto skutečnost uznal např. poslanec, právník a odpůrce rovnosti žen a mužů František Weyr, když na uzavřeném jednání ústavního výboru k návrhu tohoto ustanovení uvedl: „*Pojem výsad pohlaví je dosti nejasný. Bud' je to jen fráze, která nic neznamena, anebo vezmu-li to vážně, výsady pohlaví existují. Nechtěl bych, aby paragraf 106 měnil zákon občanský, kde má muž ustanovena jistá privilegia. O výsadách pohlaví tedy mluvíti nemusíme, nýbrž musíme říci „Všichni občané jsou si před zákonem rovni“, anebo nějakou podobnou všeobecnější frází, poněvadž skutečně muž má jistá privilegia, která nechceme in concreto rušiti, nýbrž jen něco všeobecně prohlásiti.*“²¹² Kromě výše uvedených ustanovení ABGB představovala taková privilegia například speciální trestněprávní ochrana mužů proti manželské nevěře či automatická ztráta státního občanství ženy v případě nabytí cizího občanství jejím manželem.²¹³

Ústavní výbor každopádně nakonec v poměru hlasů pět ku třem schválil původní návrh zpravodaje Boučka odstraňující i výsady pohlaví, který korespondoval jak s přesvědčením jednoho z nejvýznamnějších feministů českých dějin Tomáše Garriguea Masaryka, tak s požadavkem jím uvedeným v 5. bodu Washingtonské deklarace slovy „*ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům*“.²¹⁴ Když následně projednávalo ústavní listinu Revoluční národní shromáždění, nebyl návrh již zpochybňován, proti odpůrcům rovnosti žen se však vyslovila poslankyně Louisa Landová-Štychová, která zároveň reflektovala fakt, že v ústavním výboru nebyla ani jedna poslankyně:²¹⁵ „*Bude nutno, abychom zde společně bděly, abychom se domohly*

---

²⁰⁸ Tamtéž, s. 82.

²⁰⁹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 328.

²¹⁰ Ustanovení § 9, § 10, § 14 a § 15 Zákona č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

²¹¹ Tamtéž, § 106.

²¹² BROKLOVÁ, Eva. *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992, s. 49.

²¹³ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 328.

²¹⁴ BARŠOVÁ, Andrea. Československá národní revoluce 1918/1919: Konec mužského řádu? In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla (eds.) *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* s. 95, 100.

²¹⁵ Tamtéž, s. 94, 101.

ve svých stranách přímého účastenství ve všech výborech Národního shromáždění, neboť v každém výboru jedná se též čas od času o speciálních zájmech žen a my bychom nemohly převzít plnou zodpovědnost za ustanovení, při nichž nemáme možnosti přímé účasti.²¹⁶

Právě díky Masarykovi inspirovanému svou manželkou Charlotte bylo Československo v otázkách rovnosti pohlaví v mnohém napřed, situace žen zde za první republiky byla lepší než ve všech ostatních státech bývalého Rakouska-Uherska.²¹⁷ První československý prezident například v článku *Moderní názor na ženu* otevřeně kritizoval sňatkový trh či výchovu ženy k domácnosti, kterou považoval za hloupou a ponižující. Měl za to, že veřejná sféra by měla být ženám otevřena, a stejně tak by měly mít přístup ke vzdělání ve všech stupních, k profesnímu uplatnění a k politice.²¹⁸

Tyto možnosti se přitom často vzájemně podmiňovaly. Slabé postavení žen v politických stranách mělo za následek jejich nízké zastoupení v parlamentu, jejich menší připravenost na parlamentní práci byla způsobena předchozím vyloučením z parlamentního a politického života a z přístupu ke vzdělání,²¹⁹ a to především na právnických fakultách, ze kterých se veřejně činné osoby často rekrutovaly.²²⁰ Dveře na univerzity se ženám opravdu začaly pomalu otevírat, na některé každopádně pomaleji než na jiné. Od roku 1897 mohly ženy studovat na filozofických fakultách, od roku 1900 pak na lékařských fakultách c. k. univerzit.²²¹

Právnická fakulta Univerzity Karlovy však první ženy „přivítala“ až v zimním semestru akademického roku 1918/1919, tedy v době, kdy filozofická fakulta měla již každoročně desítky absolventek.²²² První ženou, která na naší právnické fakultě získala doktorát, byla až v roce 1922 Anděla Kozáková. Na překážky na cestě k možnosti vykonávat právní profese však ženy narážely i nadále. Například za kandidátky notářství mohly být ženy přijímány až po schválení rezoluce Svazem československých notářů dne 28. února 1925, vzhledem k jejímu nedůslednému plnění se ale první notářkou stala již zmíněná Anděla Kozáková-Jírová, a to až v roce 1935.²²³

---

²¹⁶ Stenoprotokol ze 126. schůze Národního shromáždění československého, 28. 2. 1920. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/126schuz/s126011.htm> [cit. 1. 3. 2024].

²¹⁷ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 48-49.

²¹⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, s. 81-82.

²¹⁹ BARŠOVÁ, Andrea. *Československá národní revoluce 1918/1919: Konec mužského řádu?* s. 104.

²²⁰ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 229.

²²¹ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, s. 104.

²²² Tamtéž, s. 107-108.

²²³ Tamtéž, s. 108.

V Revolučním národním shromáždění ustaveném dne 14. listopadu 1918, které bylo prvním zákonodárným sborem, v němž zasedaly ženy, usedlo tedy osm poslankyň, ani jedna však nebyla přítomna ve stěžejních sněmovních výborech, což znamenalo jejich vyloučení z mocenských struktur a z možnosti učit se dotvářet a prosazovat své návrhy. V reakci na zklamání z výsledku revoluce a rozpor mezi deklarací rovnosti v ústavní listině a reálnou existencí diskriminačních pravidel založily liberálně smýšlející aktivistky v čele s významnou prvorepublikovou feministkou Františkou Plamínkovou Ženskou národní radu.²²⁴

I přes skutečnost, že žen v prvorepublikové politice bylo pomálu – jejich počet v zastupitelských sborech v tomto období nepřesáhl 5 %²²⁵ – povšimnul si Masaryk „trendu“, který je bohužel v naší společnosti přítomný i o více jak sto let později: „*Mluví-li s ženou veřejně činnou, vyznává každá, že má vlastně vyhovět lépe než muž, protože každý dává na ni pozor. Co se muži odpustí, neodpustí se ženě. A toto postavení – pořád být na stráži – působí na nervy, je to veliké vydání síly.*“²²⁶ Toto přísnější posuzování se však nevztahuje pouze na schopnosti, jak upozorňuje kniha *Civilizovaná žena. Ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury*: „*Když psal T. G. Masaryk o tom, že na ženu se více hledí a že její postavení ji nutí „přítomně být na stráži“, nešlo jen o srovnávání jejich výkonů s výkony mužskými, ale rovněž o jejich vzezření. Angažovaná žena totiž byla podrobována zkoumání morálnímu a pracovnímu, ale stále častěji rovněž zkoumání a pohledu masmediálnímu, zvláště pak z hlediska módního, kadeřnického a kosmetického. Prezentovala své ideje a politické vize a zároveň musela reprezentovat svým zevnějškem.*“²²⁷

Masaryk, Františka Plamínková a další bojovnice za ženská práva v mnohém předběhli svoji dobu a jejich feministické vize se často nepotkávaly s názory jak politické či intelektuální elity, tak ani s názory většinové společnosti.²²⁸ A pokud již lidé přijali představu zrovnoprávnění žen a mužů ve veřejné sféře, pak myšlenka na zrovnoprávnění pohlaví v rodině byla cizí i části politicky aktivních žen.²²⁹

Každopádně i na ženy, kterým se povedlo prodat do (do té doby výhradně) mužských prostorů, kterými byly např. politické strany, bylo pohlíženo jako na „exotické zjevy“.²³⁰ Do

²²⁴ BARŠOVÁ, Andrea. *Československá národní revoluce 1918/1919: Konec mužského řádu?* s. 94, 104.

²²⁵ HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 194.

²²⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue a FRANTA, Zdeněk. *Mrávní názory*. Praha: Státní nakladatelství, 1923, s. 113.

²²⁷ PACHMANOVÁ, Martina; HECZKOVÁ, Libuše a SVATOŇOVÁ, Kateřina. *Civilizovaná žena: ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2021, s. 95.

²²⁸ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 53.

²²⁹ BARŠOVÁ, Andrea. *Československá národní revoluce 1918/1919: Konec mužského řádu?* s.104.

²³⁰ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 50.

prvorepublikových vlád tedy žádná nezasedla, na první ministryni čekalo Československo až do roku 1947.²³¹ Za okupace pak bylo jedinou povolenou politickou organizací Národní souručenství založené Emilem Háchou a vedené politikem Adolfem Hrubým, do kterého nemohly ženy zprvu vstupovat. V důsledku této eliminace žen z politického života Protektorátu Čechy a Morava obdržel výbor řadu stížností, na které Hrubý reagoval ve smyslu, že ženy nejsou vylučovány z kulturních, hospodářských a sociálních činností (s čímž by se měly spokojit). Po tlaku prvorepublikových političek v čele s Františkou Plamínkovou byl však ženám vstup do Národního souručenství v roce 1940 přeci jen umožněn.²³²

O reálnou svobodu a rovnoprávnost žen neusiloval ani komunistický režim, přestože takovou představu může vyvolávat. Hned v jeho počátcích totiž skutečně k určitému zrovnoprávnění došlo, a to v oblasti rodinného práva. Výše uvedená diskriminační ustanovení obecného zákoníku občanského, proti kterým bojovaly prvorepublikové feministky, byla postupně odstraněna zákonem o právu rodinném z roku 1949 a zákonem o rodině z roku 1963. Ve snaze eliminovat tradiční patriarchální model rodiny a zasadit se o „rodinu demokratickou“ zrušili komunisté ustanovení o muži jako hlavě rodiny i ustanovení o otcovské moci nad dětmi. Odstraněno bylo také ustanovení, které rodičům v rámci péče o dítě přiřazovalo rozdílné role, byla liberalizována úprava rozvodů či byly zrovnoprávněny nemanželské a legitimní děti. Důležitým momentem emancipace žen za socialismu byla též legalizace potratů v roce 1957.²³³

Kromě zrovnoprávnění v rodinném právu dosáhly ženy v 50. letech též garance přístupu na pracovní trh, ke vzdělání a do politiky. Ústava z roku 1948 garantovala právo na práci, ale zároveň povinnost pracovat stanovovala. Tato ustanovení měla jak základ ideologický – práce byla základním stavebním kamenem vybudování socialismu a vytvoření socialistického člověka, tak zcela praktický – v důsledku války scházely pracovní síly v zemědělství i v průmyslu. Přestože právo pracovat vyhodnotili veskrze kladně jak socialističtí komentátoři a komentátorky, tak středostavovské ženy na západě, které o takové výdobytky musely v tomto období bojovat, československé pracující ženy mohly mít na věc jiný názor.²³⁴

---

²³¹ Jednalo se o Ludmilu Jankovcovou, ministryni průmyslu.

²³² PONECOVÁ, Andrea. Adolf Hrubý a Národní souručenství. Online. In: *Sborník archivu bezpečnostních složek*. 8/2010, s. 175. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik8-2010/sbornik08.pdf> [cit. 2. 3. 2023]; LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 51-51.

²³³ HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 188-191.

²³⁴ HAVELKOVÁ, Barbara. Tři stadia genderu v socialistickém právu. In: HAVELKOVÁ, Hana; OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.) *Vyvláštěný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015. s. 55.

Právně zakotvená pracovní povinnost totiž spolu s péčí o domácnost a o děti vytvořila pro ženy „trojí břemeno“ a místo osvobození přinesla ještě větší zátěž. Během celého období socialismu navíc i přes ústavní garanci spravedlivé odměny dostávaly ženy nižší mzdu než muži.²³⁵ V 60. letech se tedy začínají názory na ženskou emancipaci obracet – vyčerpané a přepracované ženy začaly volat po větší ochraně matek, připojili se k nim odbornice a odborníci, kteří tvrdili že kolektivní výchova může u dětí způsobovat „deprivační syndrom“ a své pochyby ohledně efektivity ženské placené práce mimo domov vyjádřili též ekonomové a ekonomky. Zároveň již byla téměř dokončena poválečná rekonstrukce, a tudíž došlo k poklesu potřeby pracovní síly. Jednoduše si „socialistický stát (...) v 60. letech začal uvědomovat, že nebylo třeba zatěžovat veřejné rozpočty dalekosáhlou nabídkou péče o děti a domácnost mimo domov, když ženy tuto práci v soukromí rodiny mohly vykonávat zdarma. (...) V rámci boje proti „populační krizi“ byl výrazně omezen liberální potratový zákon a byla zavedena velkorysá finanční podpora mateřství.“²³⁶

Ani účast na politickém rozhodování žen se v době komunismu nijak zvlášť nezlepšila. Tedy, opticky možná ano – ve volebním období 1948–1954 bylo v Národním shromáždění 12 % žen, jejich průměrný podíl v době socialismu činil 23 %, na komunální úrovni dokonce přesahoval 30 %. Takového zastoupení (i přes obecné přesvědčení) nebylo dosaženo skrze kvóty zakotvené v právu, ale skrze stranická pravidla,²³⁷ účast žen však byla ve většině případů zcela formální.²³⁸

I přes takto relativně vysoké zastoupení v zastupitelských sborech se tedy ženy na vedoucí pozice dostávaly jen obtížně a reálně neměly podíl na rozhodování. Od roku 1947 do roku 1970 zasedly ve vládě pouze 3 ženy, v období normalizace pak Československo žádnou ministryni v české ani federální vládě nemělo. Mnoho žen nebylo ani mezi velvyslanci, ani v prezidiu Ústředního výboru komunistické strany.²³⁹ V 50. letech byly sice ženy (za hlasitého odporu mužů) zapojovány do řízení obcí, ne však primárně, aby zde uplatnily svůj vliv, ale aby vyplnily mezeru po absentujících mužích přesunutých do těžkého průmyslu.²⁴⁰

Nelze komunistům upřít, že některé z jejich reforem a kroků skutečně k větší rovnoprávnosti vedly. Spíše, než touhou po naplnění cílů feminismu však byly vedeny potřebami socialismu. Komunistická strana, která feminismus považovala za buržoazní a intelektuálskou

---

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž, s. 58.

²³⁷ HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 195.

²³⁸ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 231.

²³⁹ HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 203.

²⁴⁰ LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*, s. 230.

„pavědu“,²⁴¹ tak jeho agendu v podstatě „vyvlastnila“, zlikvidovala předchozí ženská hnutí, která by mohla klást sama požadavky „zdola“ a místo toho se jala jeho agendu spravovat sama s tím, že to zvládne lépe.²⁴²

Jako pozitivum lze vnímat, že především v 50. letech podporovalo právo zapojení žen do veřejného života dříve a důrazněji než na západě a především v 70. a 80. letech velkoryseji podporovalo matky. Jenže každá mince má 2 strany a tato právní úprava a její interpretace ústila v tradiční a konzervativní regulaci genderu, kdy na matkách spočívala téměř výlučně péče rodinu a děti, zatímco muže jako otce a pečovatele právo téměř nebralo v potaz. V 50. letech tak bylo na ženy nahlíženo jako na dělnice a občanky, v 70. a 80. už je však politika viděla hlavně jako manželky a matky.²⁴³ Socialistická rovnoprávnost mužů a žen byla často jen iluzorní, protože motivací pro zakotvení či změnu zdánlivých garancí individuálních práv žen byl „kolektivní zájem“.²⁴⁴

Za smutné dědictví komunismu lze považovat zmatení dnešní české společnosti ohledně podstaty a cílů feminismu. Zatímco v 50. a částečně i v 60. letech byly z hlediska genderové rovnosti socialistické země před západními zeměmi napřed, za normalizace dochází v oblasti rovnosti pohlaví ke stagnaci a rezignaci na změnu a v 80. letech jsme již ocitli „na konci závodu“. Především v anglicky mluvících zemích totiž s příchodem tzv. druhé vlny feminismu bojovaly aktivistky proti genderovým nerovnostem samy „zdola“, otevřená diskuze o genderu, genderových nerovnostech jako porušení principu spravedlnosti a odmítnutí genderově neutrálního světa se tam tak staly samozřejmou součástí společnosti.²⁴⁵

V Československu se sice udály některé změny dlouho před touto druhou vlnou a posuzováno optikou majetku se tu ženy ve srovnání se západem měly dobře, právě to však mohlo způsobit dojem, že je v problematice rovnosti již dobojováno a diskuze o významu genderu jako osy znevýhodnění nás minuly.²⁴⁶ Některá témata pak v našem prostoru za socialismu zcela chyběla, takže byla posléze přehlížena či bagatelizována i v 90. letech (např. domácí a sexuální násilí, o kterém se v médiích a české společnosti začíná otevřeněji mluvit až poslední dobou, viz snahy o

---

²⁴¹ Tamtéž, s. 37.

²⁴² HAVELKOVÁ, Hana; OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.) *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*, s. 20-22.

²⁴³ Tamtéž, s. 69.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 75.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 69.

²⁴⁶ Tamtéž.

redefinici znásilnění), některé představy o pohlavích - např. přijetí systému „dvojího břemene“ žen - přetrvávají až do současnosti.²⁴⁷

Na druhou stranu, jak poznamenává Havelková, „lze pozorovat až alergickou reakci na některé socialistické politiky či rétoriky. Výrazný je zejména příklon k dogmatu svobody a odmítnutí snad i té nezákladnější garance rovnosti. (...) Fakt poněkud zbrklého přejímání i odmítání ukazuje, jak hluboko byla a je česká společnost poznamenána absencí čtyřiceti let celospolečenských i vědeckých diskuzí o problematice genderové rovnosti. Nelze než doufat, že dnešní společnost odmítne jeden z největších nešvarů socialismu – neexistenci kultivované diskuze nad společenskými problémy.“²⁴⁸ Kultivovaná diskuze dle mého názoru chybí právě v problematice pozitivních opatření pro vyrovnání zastoupení žen v politice, která jsou často obětí takového „zbrklého“ odmítání.

3.4.3 Diskriminační důvod pohlaví

Pohlaví je jedním z tradičních a také nejzávažnějších diskriminačních důvodů. Jak již ukázala minulá kapitola věnovaná historii, rovnost pohlaví v československém právu začíná nabývat na významu v roce 1919 a 1920 se zavedením volebního práva pro ženy a ustanovením o zrušení výsad pohlaví obsaženém v ústavní listině, ačkoliv mnoho diskriminačních pravidel platilo v Československu i desítky let poté.²⁴⁹

V českém právním řádu je tento diskriminační důvod zakotven v čl. 3 odst. 1 Listiny, v mezinárodních právních dokumentech nalezneme zákaz diskriminace na základě pohlaví v čl. 14 Úmluvy, v několika předpisech Evropské unie²⁵⁰ a v Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, která se od většiny ostatních mezinárodních dokumentů odlišuje zakotvením práva na rovnost a zákazu diskriminace jako neakcesorického principu. V této úmluvě je rovnost pohlaví nadřazena kulturním rozdílům. Státy, které jsou smluvními stranami úmluvy se tedy „nemohou odvolávat na lokální kulturní pojetí vztahů mezi pohlavími“.²⁵¹

²⁴⁷ HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 206.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 328-329.

²⁵⁰ Jedná se o Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání, o Směrnici Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování a o Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné.

²⁵¹ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 66.

Výjimky ze zákazu diskriminace na základě pohlaví upravuje antidiskriminační zákon, kdy diskriminací v oblasti zaměstnání není rozdílné zacházení, „pokud je k tomu věcný důvod spočívající v povaze vykonávané práce nebo činnosti a uplatněné požadavky jsou této povaze přiměřené“;²⁵² „rozdílné zacházení uplatňované za účelem ochrany žen z důvodu těhotenství a mateřství“²⁵³ a dále se „za diskriminaci se nepovažují opatření, jejichž cílem je předejít nebo vyrovnat nevýhody vyplývající z (důvodu pohlaví) zajistit rovné zacházení a rovné příležitosti“²⁵⁴. Posledně uvedené ustanovení tedy zakotvuje možnost implementace pozitivních opatření ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví, která vnímá jako výjimku z principu rovnosti.²⁵⁵

V ostatních oblastech²⁵⁶ je rozdílné zacházení možné, pokud je „objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné,“²⁵⁷ což zákon konkretizuje v přechodím ustanovení, kde v odst. 7 stanoví, že „diskriminací z důvodu pohlaví není výlučné nebo přednostní poskytování veřejně dostupných zboží a služeb, pokud je výlučné nebo přednostní poskytování zboží a služeb osobám určitého pohlaví objektivně odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné.“ Takovými opatřeními, která rozlišují dle pohlaví, ale nebyla veřejným ochráncem práv shledána jako diskriminační v přístupu ke zboží nebo službám, jsou například kupé ve vlaku vyhrazená pouze ženám a poskytování fitness center zvlášť pro muže a ženy za účelem zvýšení pocitu bezpečí²⁵⁸ či vstup zdarma na fotbalová utkání pro ženy za účelem zvýšení jejich účasti.²⁵⁹

Ústavní soud se diskriminačním důvodem pohlaví zabýval v nálezu Pl. ÚS 42/04, kdy posuzoval ústavnost právní úpravy, podle které se pro účely důchodového pojištění muž považuje za osobu pečující o dítě ve věku do čtyř let (případně o dítě do 18 let, šlo-li o ZTP), jen pokud podal přihlášku k účasti na pojištění nejpozději do dvou let od skončení péče o dítě. U ženy se přitom taková péče předpokládala a přihlášku podávat nemusela. Ústavní soud zde dovodil srovnatelnost subjektů a po provedení testu proporcionality došel k závěru, že zákonná úprava je protiústavní, protože nespĺňuje zejména podmínku potřebnosti a porušuje ústavní princip rovnosti.

---

²⁵² Ustanovení § 6 odst. 3 in fine AntiDZ

²⁵³ Ustanovení § 6 odst. 5 AntiDZ

²⁵⁴ Ustanovení § 7 odst. 2 AntiDZ

²⁵⁵ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 319.

²⁵⁶ Uvedených v § 1 odst. 1 písm. f) - j), tedy ve věcech sociálního zabezpečení, přiznání a poskytování sociálních výhod, přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování, v přístupu ke vzdělání a jeho poskytování včetně odborné přípravy a v přístupu ke zboží, službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování.

²⁵⁷ Ustanovení § 7 odst. 1 AntiDZ

²⁵⁸ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 312-313.

²⁵⁹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAR, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 329.

Soudci Balík, Kůrka, Lastovecká a Musil uplatnili odlišná stanoviska. Disenty soudců Kůrky a Musila vyjadřovaly názor, že nejde o znevýhodnění muže nýbrž zvýhodnění ženy, odlišné stanovisko soudkyně Lastovecké vycházelo z názoru, „že v projednávané věci existují objektivní a rozumné důvody pro rozdílný přístup zakotvený v napadeném ustanovení, spočívající v přetrvávání tradičního modelu rodiny v České republice – tedy výjimečnosti situace, kdy o dítě do věku čtyř let pečují muži,“ v podobném duchu se nesl i disent Stanislava Balíka. Pokud by argument soudkyně Lastovecké posuzoval SDEU, byl by pro něj irelevantní. Vyjádřil-li by se k němu generální advokát, pak pravděpodobně obdobně jako v belgickém případě *Integrity*,²⁶⁰ tedy by ho shledal diskriminačním. Česká zákonná úprava totiž kladla byrokratickou překážku rodinám, které se rozhodnou vzepřít „tradičnímu“ modelu a tedy „podporoval a utvrzoval přetrvávání modelu, kdy se o dítě stará výlučně jen matka.“²⁶¹

Uvedená kauza je každopádně jedna z mála, kdy se Ústavní soud diskriminačním kritériem pohlaví zabýval. Jak jsem již zmiňovala v této práci výše, Ústavní soud se obecně do rozhodování případů týkajících se se některého ze zakázaných rozlišovacích kritérií uvedených v čl. 3 odst. 1 Listiny moc nehrne, zmíním tedy pro porovnání i praxi zahraničních soudů při přezkumu rozlišování na základě pohlaví.²⁶²

Spojené státy americké nemají výčet podezřelých kritérií zakotvený v ústavě, ta obsahuje pouze obecný zákaz diskriminace a kvalifikované zakázané důvody rozlišování vymezuje judikatura. Pro Nejvyšší soud USA je z historických důvodů hlavním rozlišovacím kritériem rasa, v případech s tímto kritériem aplikuje přísný přezkum (strict scrutiny). Pro diskriminační důvod pohlaví, které je pro něj druhým nejzávažnějším pak aplikuje tzv. střední přezkum (intermediate scrutiny),²⁶³ podle něhož „rozlišování na základě pohlaví musí sloužit důležitým vládním cílům a musí být v podstatném vztahu k dosažení těchto cílů.“²⁶⁴ Jeho upřednostnění v případě rozlišování na základě pohlaví namísto tzv. testu racionality (který aplikuje v případě „obyčejných“ rozlišovacích kritérií) zdůvodňuje v případě *Frontiero v. Richardson* z roku 1973 přechozí dlouhodobou diskriminací žen: „Není pochyb, že naše země má dlouhou a nešťastnou historii

---

²⁶⁰ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. listopadu 1990, *Caisse d'assurances sociales pour travailleurs indépendants "Integrity" v Nadine Rouvroy*, C-373/89.

²⁶¹ KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSARĚ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. s. 330.

²⁶² Judikatuře Nejvyššího soudu USA a SDEU/ESLP se budu zároveň věnovat v kapitole o pozitivních opatřeních, kde navážu na tento výklad.

²⁶³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 47-49.

²⁶⁴ *Craig v. Boren*, 429 U.S. 190 (1976)

*diskriminace na základě pohlaví. Tradičně byla tato diskriminace zdůvodňována postojem „romantického paternalismu“, který však v praxi ženy nedával na piedestal, nýbrž do klece.“*²⁶⁵

Přísný přezkum norem, které rozlišují na základě pohlaví, uplatňuje ve své judikatuře i SDEU, který výjimky ze zásady pohlaví vykládá restriktivně a s přihlédnutím k principu proporcionality.²⁶⁶ Členskými státy každopádně dává při přijímání legislativy limitovaný prostor k uvážení, jak tomu učinil například v kauze *Sirdar*.²⁶⁷ V tomto případě SDEU rozhodl, že je v pořádku, pokud mohou u britské Královské námořní pěchoty pracovat jenom muži a žalobkyně tak nebyla diskriminována, když ji tato bojová jednotka odmítla zaměstnat jako kuchařku. Hlavní otázkou bylo, zda takové opatření (úplné vyloučení žen z této jednotky) má za cíl zajistit veřejnou bezpečnost a zda je k dosažení takového cíle vhodné a nezbytné.

Vzhledem k tomu, že se jedná o bojovou jednotku elitní, zásadně odlišnou od ostatních jednotek britských ozbrojených sil, která tvoří první linii útoku, musí být všichni její členové (včetně kuchařů) schopni v této první linii sloužit a být kdykoliv schopni boje a za tímto účelem jsou všichni angažováni a vycvičeni. Velká Británie argumentovala, že pokud by v této jednotce byly přítomny ženy, mohli by být mužští vojáci v pokušení je bránit, ženy by se prý navíc mohly ukázat jako nezpůsobilé pro ofenzivní přímý boj.²⁶⁸ SDEU tomuto stereotypnímu argumentu přisvědčil, a ačkoliv se nevěnoval tomu, zda je takový argument prokazatelný či je založen pouze na předsudcích.²⁶⁹ Došel tedy k závěru, že příslušné orgány mohly takové vyloučení žen zachovat.²⁷⁰

V další kauze týkající se armády *Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland* již každopádně dovodil, že takové vyloučení žen, které se vztahuje téměř na všechny armádní pozice, porušuje princip proporcionality a není v souladu s evropským právem.²⁷¹ Výklad zákazu diskriminace na základě pohlaví Soudním dvorem je v mnoha judikátech poměrně formální a bez výjimek, což sice

---

²⁶⁵ „There can be no doubt that our Nation has had a long and unfortunate history of sex discrimination. Traditionally, such discrimination was rationalized by an attitude of "romantic paternalism" which, in practical effect, put women not on a pedestal, but in a cage.“ *Frontiero v. Richardson*, 411 U.S. 677 (1973)

²⁶⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 50.

²⁶⁷ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 26. října 1999, *Angela Maria Sirdar proti The Army Board a Secretary of State for Defence*, C-273/97.

²⁶⁸ Stanovisko generálního advokáta La Pergoly ve věci *Sirdar* ze dne 18. května 1999, bod 33.

²⁶⁹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 235.

²⁷⁰ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 26. října 1999, *Angela Maria Sirdar proti The Army Board a Secretary of State for Defence*, C-273/97.

²⁷¹ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. ledna 2000, *Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland*, C-285/98.

usnadňuje jeho aplikaci, ale zároveň omezuje použití obecných zásad jako je například zákaz zneužití subjektivního práva i tam, kde by to mohlo být na místě.²⁷²

3.4.4 Proč je obtížné dosáhnout faktické rovnosti?

Na tuto otázku jsem již vlastně do velké míry v druhé kapitole odpověděla. Kapitola o historii ukázala, že si ženy o rovnoprávnosti mohly po dlouhou dobu nechat jen zdát, musely o ni bojovat případně jim byla sice „nadělena shůry“, motivací však ve skutečnosti nebyla touha po rovnoprávnosti, ale naplnění potřeb vládnoucí ideologie. Toto historické znevýhodnění v kombinaci se stereotypními představami o roli ženy ve společnosti, které byly představeny v kapitole o pohlaví a genderu, vytvořilo v české společnosti prostředí, ve kterém se ženě ve srovnání s mužem – i přes rovnost zakotvenou v Ústavě a formální rovnost v zákonech – daří prostě hůř.

Za začarovaný kruh by se dal označit vztah mezi představou o výhradním spojení žen s mateřskou a pečovatelskou rolí, rozdělení péče o děti a domácnost v rodině a postavení žen na trhu práce, resp. i jejich zastoupení v politice. I v současné době je možné, že žena (ačkoliv to samozřejmě nebude explicitně řečeno) nebude do zaměstnání přijata či jí bude nabídnuta pouze smlouva na dobu určitou, protože zaměstnavatel či zaměstnavatelka předpokládají, že bude chtít mít děti. Pokud už děti má, pak se předpokládá, že hlavní péči (např. v případě nemoci dítěte) zajišťuje ona. Že na rodičovskou dovolenou nastupují téměř výhradně ženy, dokládají data – v roce 2022 bylo z celkového průměrného měsíčního počtu příjemců rodičovského příspěvku 98,2 % žen.²⁷³ Rodičovská dovolená²⁷⁴ pak zbrzdí ženu v kariérním postupu a přístupu k lépe placeným pozicím – průměrná mzda žen byla v roce 2022 o téměř 8,5 tisíce korun menší než mzda mužů.²⁷⁵ Nerovné odměňování v produktivním věku a výpadky z trhu práce kvůli péči mají za následek

---

²⁷² BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 50-51.

²⁷³ ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 5-16. Průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 16. 3. 2024].

²⁷⁴ Která patří v České republice k nejdelším, což ve výsledku dětem škodí, jak zjistila studie. Více: RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Rodičovská v Česku patří k nejdelším. Její zkrácení bez dalších opatření ale tolik nepomůže*. Online. In: iROZHLAS, 11. 12. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/apolena-rychlikova-zkraceni-rodicovske-zbynek-stanjura_2212111630_tec. [cit. 17. 3. 2024].

²⁷⁵ ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 4-36. Průměrné hrubé měsíční mzdy a mediány mezd. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 16. 3. 2024].

výrazně vyšší míru příjmové chudoby u žen ve věkové kategorii 65+. Zatímco příjmové chudobě čelí 21,8 % žen v této věkové kategorii, u mužů je to 8,3 %.²⁷⁶

Často je slyšet argument, že takové rodinné uspořádání je problémem žen. Pokud chtějí změnu, ať si to ve své rodině nastaví jinak. Není potřeba, aby tuto problematiku řešil stát prostřednictvím právní regulace. Pokud žena touží po tom, aby na část či celou rodičovskou dovolenou šel její partner, ať si to s ním domluví. Nyní se stačí vrátit o pár řádků výše a připomenout si, co je pro většinu rodin v takovém případě bariérou, přestože by si takové nastavení přáli – muž vydělává víc, a přestože stále více mužů říká, že by na rodičovskou dovolenou rádi šli, ekonomické potřeby rodiny mu to neumožňují. Pokud se rozhodne žena, že chce pracovat dříve a rodičovskou dovolenou si zkrátí, narazí dost pravděpodobně na problém nedostatečných kapacit školek.²⁷⁷ Nastavení rodinného uspořádání mimo mainstreamovou představu prostě narazí na hranice systému a kulturně-společenské vzorce v myslích svého okolí.²⁷⁸

Krásným příkladem je facebooková skupina *Everyday Patriarchy Bullshit*²⁷⁹, která upozorňuje na každodenní větší či menší projevy patriarchátu.²⁸⁰ Podstata příspěvků v této skupině by se dala shrnout pořekadlem „stokrát nic umožnilo osla“. V několika příspěvcích, které se velmi vztahují k uvedenému problému, například upozorňovalo členstvo skupiny na neochotu či dokonce neschopnost učitelek v mateřské školce komunikovat s otcem dítěte, přestože o to byly požádány a nadále adresovaly všechny informace týkající se dítěte matkám.²⁸¹ Jak shrnuje Barbara

---

²⁷⁶ ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 1-37. Osoby ohrožené příjmovou chudobou podle věku a pohlaví v roce 2022. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 23. 3. 2024].

²⁷⁷ KOČÍ, Petr; MIKULKA ŠELEPOVÁ, Eva. *Místa ve školkách jsou, ale ne tam, kde žijí rodiny. Rodiče potřebují desítky tisíc dalších, přibývají stovky*. Online. In: iROZHLAS, 27. listopadu 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/mista-ve-skolkach-jsou-ale-ne-tam-kde-ziji-rodiny-rodice-potrebuji-desitky-tisic_2311270500_pek. [cit. 23. 3. 2024].

²⁷⁸ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 57.

²⁷⁹ Volně přeloženo jako „Každodenní patriarchální nesmysly“ ačkoliv si myslím, že slovo „bullshit“ by se dalo přeložit ještě trefněji, výraz, který bych použila, se nehodí do diplomové práce. Účel skupiny, jak ho sama popisuje: „Z vašeho (osobního) života, z médií, kultury, vědy a politiky. Sdílejme a otevírejme si oči limitujícím strukturám. Dennodenní malé i obrovské vložky, co v součtu tvoří tu lavinu patriarchátu, který tak či onak omezuje většinu z nás. Kromě negativních příkladů do skupiny patří i pozitivní věci na povzbuzení, příklady dobré praxe a změn k lepšímu, rady a žádosti o pomoc, komunitní brainstorming atd. Záměrem skupiny je (také) vzdělávání a osvěta, proto se ve skupině pravidelně budou objevovat noví členové, kteří v tématech nebudou kovaní.“ Více: EVERYDAY PATRIARCHY BULLSHIT, facebooková stránka. Dostupné z: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/967870373283278>. [cit. 16. 3. 2024].

²⁸⁰ Na tomto místě je potřeba upozornit na fakt, že patriarchát v chodu udržují též ženy. Genderová studia pro tento fenomén používají termín „ženská komplicita“ – „ženy daný genderový řád a genderovou kulturu udržují často horlivěji než muži, aby tím dosáhly uznání za to, že znají a přijímají své místo ve společnosti.“ Více: HAVELKOVÁ, Hana. *Kořeny právních nerovností v modernitě*, s. 86.

²⁸¹ JIRÁKOVÁ, P Eli. Ahoj, nevím, jestli je to PB nebo to s tím souvisí. Nemám problém s případným smazáním. Manžel vodi/vyzvedává syna... Online, příspěvek. 2024-01-29. Dostupné z: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/967870373283278/posts/24585381657772151> [cit. 16. 3. 2024].

Havelková: „Zastánci tohoto individuálního přístupu věří, že na to, aby člověk čelil patriarchátu či jej podryval, stačí, má-li dostatek svobody dělat si co chce. Osobně se domnívám, že je sice nutné mít pochopení a respektovat individuální specifika a touhu po svobodě, ale současně je třeba mít zdravou nedůvěru ke schopnosti jednotlivce dosáhnout skutečné individuální svobody v systému, který ji principálně neumožňuje či zásadně omezuje.“²⁸²

Vzhledem k výše uvedenému vyvstává otázka, kdy „je legitimní rozeznat faktické obtíže, např. nestandardní průběh kariéry způsobený péčí o dítě, se kterými se ženy setkávají, ne proto, že by to bylo inherentně ženské, ale protože takto funguje naše společnost?“²⁸³ Uvědomění si faktu, že péči poskytují hlavně ženy, se totiž velmi rychle může přelít do závěru, že je to tak správně, tedy z deskripce se velmi rychle může stát preskripce. K uvedenému problému se vyjádřil generální advokát v případě *Lommers*²⁸⁴, který uvedl, že může-li být použito genderově neutrální kritérium, mělo by tak být učiněno. Pokud tedy právo zohledňuje rodinnou situaci, měl by zákonodárce reflektovat nebezpečí uvržení žen do tohoto začarovaného kruhu a genderové stereotypy v legislativě dále neupevňovat.²⁸⁵ Na stejnost mužů a žen je potřeba apelovat ve smyslu stejnosti lidství a potencialit, rozdílností je potřeba někdy zdůraznit u určitých rozdílností biologických (např. těhotenství) a někdy u rozdílné faktické situace žen (např. péče o děti). Je však nutné rozlišovat „s citem“, ženy nestigmatizovat, vyhnout se esencialismu²⁸⁶ a rozdíly související s tradiční rolí žen normativně neupevňovat.²⁸⁷

Strukturální nerovnosti a genderové stereotypy se pak promítají do zastoupení žen v politice. Ženy kvůli těmto předsudkům často trpí „dvojitou“ diskriminací. Nejprve, když se předpokládá, že jim některé kvality chybí²⁸⁸ (např. vůdčí schopnosti) – tyto neviditelné bariéry vytvořené z předsudků, které ženám brání dosáhnout vyšších rozhodovacích pozic se od 70. let 20. století označují jako *skleněný strop*.²⁸⁹ Podruhé jsou pak diskriminovány, když se automaticky předpokládá existence těchto kvalit u mužů. Mechanismy, které mužům umožňují mnohem rychleji dosažení vyšších pozic na kariérním žebříčku, ačkoliv jejich kvality tomu neodpovídají,

²⁸² HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 57.

²⁸³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 236.

²⁸⁴ Stanovisko generálního advokáta Albera ve věci H. Lommers v Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij ze dne 6. listopadu 1999, bod 80.

²⁸⁵ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 237.

²⁸⁶ Essentialismu se věnuji v další kapitole.

²⁸⁷ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 239-240.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 231.

²⁸⁹ DAHLERUP, Drude. Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas. In: BALLINGTON, Julie; KARAM, Azza. *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Online. Sweden: International IDEA, 2005, s. 172. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/women-in-parliament-beyond-numbers-a-revised-edition.pdf>. [cit. 16. 3. 2024].

jsou označovány pojmem *skleněný výtah*.²⁹⁰ Pod pojmem *skleněný útes* je pak známá situace, kdy jsou ženy dosazeny do rozhodovacích pozic až v momentě, kdy preferovaný muž selže – v době krize.²⁹¹

Nastavení jednotlivých institucí reflektuje hluboko zakořeněné kulturní vzorce, kdy jsou ženy stále považovány jako primárně zodpovědné za péči a domácnost, což se negativně promítá do pohledu na politickou kompetentnost žen. Politika byla formována muži a pro muže a ženy nejsou vnímány jako její přirozená součást.²⁹² Pokud už se do ní však dostanou, jsou stejně jako za dob Tomáše Garriguea Masaryka více zpochybňovány, jejich výkony jsou posuzovány přísněji, a navíc je neustále poukazováno i na jejich vzhled a oblékání. Jak poznamenala současná předsedkyně strany TOP 09 Markéta Pekarová Adamová: „*Musíte se připravit na mnohem více zpochybňování – vaší odbornosti, vaší společenské role, vašeho vzhledu. Já tu práci dělám dlouho, ale maily o tom, jaká jsem kráva a že patřím k plotně, se nebudou číst dobře nikdy.*“²⁹³

---

²⁹⁰ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 231.

²⁹¹ KOS MOTTLOVÁ, Markéta; SLAČÁLEK, Ondřej. *Poloviční politika*, s. 458.

²⁹² Tamtéž, s. 459.

²⁹³ RYCHLÍKOVÁ, Apolena. „*Musíte se připravit na neustálé zpochybňování.*“ *Ženy v politice (1. část)*. Online. Heroine. 24. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/733-musite-se-pripravit-na-neustale-zpochybnavani-zeny-v-politice-1-cast>. [cit. 17. 3. 2024].

4 Pozitivní opatření

Je-li úmyslně zvýhodněna určitá skupina lidí, kdy takové zvýhodnění zároveň není poskytováno zbytkové populaci, jedná se o pozitivní opatření, též označované jako *vyrovnávací opatření* či dle anglického výrazu „affirmative action“ jako *afirmativní* či *pozitivní akce*.²⁹⁴ Pozitivní opatření slouží k překonání či vyrovnání faktického znevýhodnění obvykle spočívajícího ve stigmatizaci či marginalizaci, přičemž příčiny takového znevýhodnění mohou být jak historické, tak společenské.²⁹⁵ Jejich cílem je tedy vyrovnání takového znevýhodnění prostřednictvím preferenčního režimu, který může mít různé formy – může se jednat o transfer statku či prominutí povinnosti.²⁹⁶ Pozitivní opatření každopádně musí spočívat v poskytnutí zvýhodnění, méně výhodné zacházení pozitivním opatřením není a jednalo by se buď o opodstatněné rozlišování či diskriminaci.²⁹⁷

Pozitivní opatření jsou ospravedlnitelná při pojetí rovnosti jako materiální, resp. zaměřujeme-li se na dosažení rovnosti výsledků nebo rovnosti příležitostí. Zásadním dilematem, který je spojen se vztahem pozitivních opatření a obecného principu rovného zacházení je, zda je vnímáme jako dočasnou úmyslnou výjimku z tohoto principu či právě jako jeho naplnění. Odpověď na tuto otázku přitom není jen příspěvkem do teoretické debaty, ale má reálný dopad na výklad takového opatření. Pokud pozitivní opatření vnímáme jako výjimku, pak „*nepřímo uznáváme, že úmyslně porušujeme princip rovného zacházení. V podstatě diskriminujeme „většinu“ proto, aby v budoucnu nemuselo k žádné další diskriminaci docházet,*“²⁹⁸ V takovém případě se na ně bude vztahovat interpretační pravidlo výjimek v ochraně základních práv a musí se vykládat úzce.²⁹⁹

Pojetí pozitivních opatření jako derogace z jinak platného principu rovného zacházení by se dalo označit jako mainstreamové. Obsahují ho různé mezinárodní dokumenty jako např. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace nebo Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, dále jsou pozitivní opatření takto vnímána v právu Evropské unie³⁰⁰ a judikatuře SDEU³⁰¹ a též ve Spojených státech amerických. Druhé pojetí, tedy vnímání

²⁹⁴ Setkáme se však i s méně přesnými a negativní konotací nesoucími pojmy *obrácená* či *pozitivní diskriminace*.

²⁹⁵ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 319.

²⁹⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 23.

²⁹⁷ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 320.

²⁹⁸ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 23.

²⁹⁹ BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační zákon. Komentář*, s. 320.

³⁰⁰ Viz např. čl. 23 Listiny EU.

³⁰¹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*, str. s. 69.

pozitivního opatření jako naplnění principu materiální rovnosti, je součástí judikatury indických soudů. Situace v Indii je každopádně specifická, právní úprava zde zohledňuje historickou existenci kastovního systému a pozitivní opatření má zakotvená přímo v ústavě, diskuze se proto nevede o jejich ústavnosti a souladu s principem rovnosti, ale o jejich podobě, limitech apod.³⁰²

Dlouholetá praxe pozitivních opatření v Indii ukazuje, že je s jejich působením spojeno několik otázek, například zdali se mají omezovat pouze na přijetí na výchozí pozici nebo i na další kariéerní postup osoby. Zkušenosti z Indie naznačují, že pouze jmenování je nedostačující, resp. osoba většinou zaostává za lépe kvalifikovanými kolegy a na vyšší pozice se nedostane. Dalším otázkou, který se nad pozitivními opatřeními vznáší, je tzv. problém „smetánky“. Pozitivní opatření jsou totiž přijímána ve prospěch určité (objektivními znaky) vymezené skupiny, přičemž její členové mají rozdílné schopnosti a zkušenosti. Pokud výhody, které pro ně z pozitivního opatření plynou, nejsou dostupné v neomezeném množství, pak o ně jedinci této skupiny soutěží, přičemž zvítězí ti nejlépe kvalifikovaní. Na nejvíce znevýhodněné jedince se tedy nedostane, o statek se podělí ti „nejlepší“ ze skupiny „zaostalých.“³⁰³

Jenže ani pro ty nejlepší nemusí být pozitivní opatření pouze přínosem – někteří z nich by se totiž zvládli prosadit i bez podané pomocné ruky a v důsledku opatření může být na ně samotné i jejich úspěchy společností pohlíženo přezíravě až negativně.³⁰⁴ To je ostatně případ v úvodu zmíněné političky Zuzany Klusové, která má dojem, že by se „*musela léta obhajovat*“, pokud by byla zvolená díky kvótám. K takovému náhledu na pozitivní opatření dle mého názoru přispívá důraz kladený na individualismus v naší společnosti, resp. „*příklon k dogmatu svobody a odmítnutí snad i té nejzákladnější garance rovnosti*“, které jsou důsledkem reakce na socialistické politiky či rétoriky, jak uvádí Barbara Havelková.³⁰⁵ V konfliktu mezi zájmem skupiny na rovnosti výsledků a zájmem nejlepších a nejschopnějších jedinců v rámci této skupiny³⁰⁶ tak v české společnosti s ohledem na všeobecné vnímání pozitivních opatření skupina stále jasně prohrává.

Legislativní zázemí pro určitá pozitivní opatření v českém právním řádu najdeme. Vzhledem k členství České republiky v OSN je z mezinárodních dokumentů nezbytné opět zmínit Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen, přijatou v roce 1979. Tato

---

³⁰² BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 23-24.

³⁰³ Tamtéž, s. 26.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Viz kapitola „Historicky podřadné“. Více: HAVELKOVÁ, Barbara. *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 206.

³⁰⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 27.

úmluva zakotvuje možnost přijetí pozitivních opatření v čl. 4 odst. 1.³⁰⁷ V Evropské unii byla v tomto ohledu průkopnicí Směrnice Rady 76/207/EHS o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání. Současné znění Smlouvy o fungování Evropské unie má možnost přijetí opatření k zajištění úplné rovnosti mezi muži a ženami v profesním životě zakotvenou v čl. 157 odst. 4,³⁰⁸ Listina základních práv Evropské unie možnost zachování nebo přijetí opatření poskytujících zvláštní výhody ve prospěch nedostatečně zastoupeného pohlaví stanovuje v čl. 23. V rámci členství v Radě Evropy je pro Českou republiku závazná i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Ta v preambuli Protokolu č. 12 potvrzuje, že účastnické státy mohou přijmout opatření na podporu úplné rovnosti za podmínky existence jejich objektivního a přiměřeného opodstatnění. Jak jsem však již uváděla výše, přestože byl tento protokol navržen k podpisu v roce 2000, ČR ho neratifikovala dodnes. A konečně, jak jsem již též rozebírala, možnost přijetí pozitivních opatření obsahuje i český antidiskriminační zákon v § 7 odst. 2. Mantinele pro taková opatření v oblasti zaměstnání jsou stanoveny v odst. 3 – zákon inspirován judikaturou SDEU³⁰⁹ stanoví, že takovým opatřením nesmí být upřednostněna osoba, jejíž kvality pro výkon zaměstnání či povolání nejsou vyšší než kvality současně posuzovaných osob. Antidiskriminační zákon se každopádně vztahuje na podzákonné právní předpisy.

Co se týče přípustnosti pozitivních opatření, důležitým principem je jejich dočasnost – jakmile je dosaženo jejich cíle, musí být ukončeny. Výslovně vyjádřeno je toto pravidlo právě např. v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen, která ustoupení od zvláštních opatření váže na dosažení cílů zrovnoprávnění v oblasti možností a zacházení. Další interpretační pravidla přípustnosti pozitivních opatření pak ve své judikatuře stanovil SDEU, jehož přístup by se dal označit za rezervovaný.

V kauze *Kalanke*³¹⁰ rozhodoval o souladu zákona spolkové země Brémy se směrnicí zavádějící zásadu rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání.³¹¹ Posuzovaný zákon stanovil,

---

³⁰⁷ „Přijmou-li státy, smluvní strany, dočasná zvláštní opatření, zaměřená na faktické urychlení zrovnoprávnění žen a mužů, nebude to považováno za diskriminaci, jak je definována v této úmluvě; v žádném případě však tato opatření nesmí ve svém důsledku vést k zachování nerovnoprávných nebo oddělených měřítek; od těchto opatření bude ustoupeno, až budou dosaženy cíle zrovnoprávnění v oblasti možností a zacházení.“

³⁰⁸ bývalý článek 141 Smlouvy o ES

³⁰⁹ Případům, které SDEU rozhodoval, se věnuji níže.

³¹⁰ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 17. října 1995, *Eckhard Kalanke v Freie Hansestadt Bremen*, C-450/93.

³¹¹ Směrnice Rady 76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky. Tato směrnice byla v roce 2009 zrušena a nahrazena Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.

že v oborech, kde jsou ženy nedostatečně zastoupeny,³¹² mají být v případě stejné kvalifikace s mužským kandidátem přednostně přijímány a povyšovány. Článek 2 odst. 1 pak stanovil, že „Zásadou rovného zacházení ve smyslu následujících ustanovení se rozumí vyloučení jakékoli diskriminace na základě pohlaví buď přímo, nebo nepřímo s ohledem zejména na manželský nebo rodinný stav.“ A odst. 4 stanovil: „Touto směrnici nejsou dotčena opatření na podporu rovných příležitostí pro muže i ženy, zejména odstraňování stávajících nerovností ovlivňujících příležitosti žen v oblastech uvedených v čl. 1 odst. 1.“ SDEU uvedl, že směrnice umožňuje přijetí opatření, která mají za cíl dosažení rovnosti příležitostí, konkrétně umožňující zlepšit schopnost žen konkurovat na trhu práce a vykonávat kariéru na stejné úrovni jako muži. Zákon, který zaručuje ženám absolutní a bezpodmínečnou přednost, dle názoru SDEU překračuje podporu rovných příležitostí a je s uvedenou směrnicí v rozporu.

Dalším případem, kdy SDEU rozhodoval o předběžné otázce týkající se vnitrostátních pozitivních opatření podporujících ženy v přístupu k zaměstnání a v kariérním postupu, byla kauza *Marschall*.³¹³ Jednalo se o sporné ustanovení zákona spolkové země Severní Porýní – Vestfálsko o zaměstnancích ve veřejné službě, které stanovilo, že tam, kde je méně žen než mužů, a zvláště ve vyšších funkcích, bude za předpokladu stejné kvalifikace dáвана přednost ženám. Pravidlo ale zároveň stanovilo výjimku – tuto přednost můžou zvrátit zvláštní důvody na straně mužského kandidáta v jeho prospěch.

SDEU sice nejprve odkázal na svou argumentaci v případě *Kalanke*, následně ale uvedl, že právě tato výjimka vylučuje automatickou přednost žen a rozhodl, že ustanovení je v souladu s komunitárním právem. Odchytil se tak od stanoviska generálního advokáta Jacobse, který kritizoval vágní pojem zvláštních individuálních důvodů na straně mužského kandidáta. Pokud by totiž tuto definici naplňovala například sociální situace otce jako živitele rodiny, pak by žena opět byla obětí stereotypní představy o její roli ve společnosti.³¹⁴ SDEU sice pravděpodobně v návaznosti na tento argument v rozsudku uvedl, že tyto důvody, resp. kritéria nesmí být diskriminační vůči uchazečkám, nijak blíže je však nespécifikoval.³¹⁵

---

³¹² Netvoří-li ženy alespoň polovinu zaměstnanců v jednotlivých platových třídách v příslušné skupině zaměstnanců nebo na funkčních úrovních stanovených v organizační struktuře.

³¹³ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. listopadu 1997, *Hellmut Marschall v Land Nordrhein-Westfalen*, C-409/95.

³¹⁴ Stanovisko generálního advokáta Jacobse ve věci *Marschall v Land Nordrhein-Westfalen* ze dne 15. května 1997, body 35, 36.

³¹⁵ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. listopadu 1997, *Hellmut Marschall v Land Nordrhein-Westfalen*, C-409/95, bod 33.

Vývoj vnímání konfliktu rovnosti příležitostí a rovnosti výsledků v judikatuře SDEU hezky ilustruje, jak velmi závisí na našem úhlu pohledu, o kterou z těchto rovností půjde, resp. jak propojené oba koncepty jsou. V případě *Kalanke* pohlížel na automatickou přednost pro ženy v přístupu k zaměstnání jako na rovnost výsledků. V případě *Badeck*,³¹⁶ ve kterém posuzoval zákon, který vyčleňoval ženám polovinu míst na školení státní správy, ale již uznal, že i zdánlivé zaručení výsledků může znamenat poskytnutí příležitosti³¹⁷, když uvedl, že takové opatření má zlepšit schopnost žen konkurovat na trhu práce a vykonávat kariéru na rovnoprávném základě s muži.³¹⁸

Pozitivní opatření připouští i judikatura ESLP, a to i před přijetím Protokolu č. 12. K odlišnému zacházení se ESLP vyslovil v *Belgickém jazykovém případě*³¹⁹, rozsudku z roku 1968, který byl z hlediska posuzování diskriminace na základě čl. 14 Úmluvy rozsudkem přelomovým a komplexním. Na své závěry z tohoto rozhodnutí odkázal ESLP v dalším případě *Lindsay v. United Kingdom*³²⁰ z roku 1986, kde zopakoval, že rozdílné zacházení je možné, pokud má objektivní a rozumné odůvodnění, sleduje legitimní cíl a mezi použitými prostředky a cílem, který má být realizován, existuje vztah proporcionality. Na uvedené závěry pak navázal v rozhodnutí *Stec and Others v. the United Kingdom* z roku 2006, kde prohlásil, že „Článek 14 nezakazuje členskému státu, aby se skupinami zacházel odlišně za účelem nápravy "faktických nerovností" mezi nimi; za určitých okolností může totiž neúspěšný pokus o nápravu nerovnosti prostřednictvím odlišného zacházení sám o sobě vést k porušení článku.“³²¹

Podíváme-li se ještě pro srovnání k sousedům, Ústavní soud Slovenské republiky rozhodoval o pozitivních opatřeních v roce 2005. Ustanovení antidiskriminačního zákona totiž umožňovalo pro zajištění rovnosti příležitostí v praxi a dodržování zásady rovného zacházení přijmout zvláštní vyrovnávací opatření k zabránění znevýhodnění souvisejícího s rasovým nebo etnickým původem.

Soud nejprve uvedl, že toto ustanovení je koncipováno na základě materiálního pojetí rovnosti, které samo o sobě není v rozporu s principem právního státu, napadená norma však neobsahovala dočasnost vyrovnávacích opatření, rámcové vymezení metod k dosažení cíle, dovolený předmět

---

³¹⁶ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 28. března 2000, *Georg Badeck and Others*, C-158/97.

³¹⁷ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 324.

³¹⁸ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 28. března 2000, *Georg Badeck and Others*, C-158/97.

³¹⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. července 1968, *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*, Series A no. 6, 474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.

³²⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. listopadu 1986, *Lindsay v United Kingdom*, stížnost č. 11089/84.

³²¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. dubna 2006, *Stec and others v United Kingdom*, stížnost č. 65731/01.

vyrovnávacích opatření a kritéria na vymezení jejich obsahu. Dle názoru soudu napadené ustanovení nemělo ústavní základ, který by opodstatňoval odchýlení se od univerzálního principu rovnosti, došel tedy k názoru, že právní úprava je v rozporu s Ústavou Slovenské republiky a ustanovení zrušil.³²² Pozitivní opatření v tomto kontextu nevnímal ani jako dočasnou derogaci ani naplnění principu rovnosti, nýbrž jako jeho neústavní porušení.³²³

4.1 Pozitivní opatření v judikatuře Ústavního soudu

Jedním z mála případů, ve kterých Ústavní soud posuzoval ústavnost pozitivních opatření je náleží Pl. ÚS 15/02,³²⁴ kdy rozhodoval o zrušení ustanovení zákona o důchodovém pojištění, které zvýhodňovalo horníky a další osoby klasifikované jako „stavovské invalidní důchodce“ oproti ostatním skupinám pojištěnců. Po exkurzu do mezinárodních dokumentů a své dřívější judikatury Ústavní soud zopakoval, že rovnost je kategorií relativní procházející vývojem, k pozitivní diskriminaci pak uvedl, že *„prostředky zvýhodněného zacházení nejsou zásadně v rozporu s právními principy rovnosti a zákazu diskriminace, pokud jejich uplatnění směřuje k odstranění faktické diskriminace mezi těmito subjekty“*.³²⁵

ÚS odkázal mj. i na Protokol č. 12 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který Česká republika podepsala, ale dosud neratifikovala, a který dává smluvním státům možnost přijmout pozitivní opatření za podmínky dodržení principu proporcionality. Na základě uvedeného pak konstatoval, že zakotvení preferenčního zacházení je na úvaze zákonodárce, který musí *„dbát o to, aby zvýhodňující přístup byl založen na objektivních a rozumných důvodech (legitimní cíl zákonodárce) a aby mezi tímto cílem a prostředky k jeho dosažení (právní výhody) existoval vztah přiměřenosti“*.³²⁶

V tomto případě se však nejednalo o typické preferenční zacházení, protože ke zvýhodnění skupiny osob nedošlo na základě podezřelého kritéria, ale z důvodu, že *„její příslušníci vykonávali po stanovenou dobu fyzicky i psychicky mimořádně namáhavou, rizikovou a náročnou práci, často v extrémním pracovním prostředí“*,³²⁷ právní úpravu navíc ospravedlňovaly i zvláště nepříznivé zdravotní dopady a u kategorie horníků dopady sociální, které se s výkonem takových povolání

³²² Nález Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 18. října 2005, sp. zn. Pl. ÚS 8/04-202.

³²³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 24.

³²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ Taková kritéria pro přezkum uvedl Ústavní soud s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, zopakoval je pak i v dalších svých nálezech např. Pl. ÚS 8/07, bod 83 nebo Pl. ÚS 83/06, bod 237).

³²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

pojí.³²⁸ Jejich práce byla ve srovnání s prací jinou reálně odlišná a byl tak naplněn princip „s nestejnými nestejně“. Vzhledem k absenci podezřelého kritéria mohl být ÚS v přezkumu zdrženlivý,³²⁹ a zvýhodněné zacházení schválil. Zároveň obecně přiznal zákonodárci větší prostor k aktivním zásahům v oblasti hospodářských, sociálních, kulturních a menšinových práv, kde vyvstává potřeba „*odstranit křiklavé aspekty nerovnosti mezi různými skupinami složitě sociálně, kulturně, profesně či jinak rozvrstvené společnosti*“, na rozdíl od oblasti občanských a politických práv a svobod, ve které by se stát měl zdržet zásahů a pro preferenční zacházení je tu tedy prostor jen minimální.³³⁰

Údajné pozitivní opatření Ústavní soud posuzoval též v již zmíněném nálezu Pl. ÚS 42/04, kdy se zabýval diskriminací mužů pečujících o dítě. Napadená právní úprava vázala vznik účasti na důchodovém pojištění osob pečujících o děti nebo bezmocné osoby na podmínku, že si tyto osoby (ženy i muži) podají písemnou přihlášku k účasti na důchodovém pojištění nejpozději do dvou let od skončení této péče, stejně jako si ji podávají další subjekty v jiných situacích. Zákon však stanovil výjimku – žena si přihlášku k účasti na důchodovém pojištění při péči o dítě do čtyř let věku nepodávala.³³¹

Poslanecká sněmovna uvedenou výjimku zdůvodňovala její praktičností, při jejím přijímání totiž vycházela z tradičního modelu převládajícího v našem prostředí, kdy se o děti v nízkém věku starají ženy. Pokud by tedy z důvodu péče o dítě též měly podávat přihlášku k účasti na důchodovém pojištění, z důvodu jejich množství by takové jednání nabylo znaky formality, prosadil se proto názor, aby ženy přihlášku podávat nemusely. Vzhledem k tomu, že podání přihlášky bylo dle Poslanecké sněmovny standardní situací, mělo být prominutí podání ženám pečujícím o dítě jejich zvýhodněním. Stejný názor, tedy že se jedná o zvýhodnění žen, pak vyjádřili ve svém disentu jak Vladimír Kůrka, tak Jan Musil.³³²

V tomto případě se však plně ztotožňuji s pochybami, které ohledně tvrzeného pozitivního opatření vznáší právnička Adéla Ščotková, tedy „*zda v tomto případě je vůbec možno hovořit o pozitivním opatření ve prospěch žen, a nakoľik byla příslušná právní úprava spíše prohlubováním stereotypu, že o děti se vždy starají matky, která mužům péči o děti, byť spíše nepatrným administrativním způsobem, komplikovala.*“³³³ Pokud má pozitivní opatření překonávat či

---

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*, s. 103.

³³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

³³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 6. června 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04.

³³² Tamtéž.

³³³ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 198.

vyrovnávat faktická znevýhodnění spočívající ve stigmatizaci či marginalizaci, pak takováto právní úprava vsutku spíše prohlubuje stereotyp, z pečujících mužů činí „zvláštnost“ a rovnoměrnému rozdělení péče o děti mezi mužem a ženou v české společnosti nijak nepomáhá. Dle mého názoru se tedy o pozitivní opatření nejedná.

Ústavní soud se k pozitivním opatřením, které nazývá jako pozitivní diskriminaci“ vyjádřil v obecném smyslu tak, že jí rozumí „*zvýhodněné zacházení se subjekty, které jsou fakticky výrazně znevýhodněny ve srovnání s jinými*“. Dále zopakoval některé argumenty obsažené v nálezu Pl. ÚS 15/02 (zakotvení přístupu je na úvaze zákonodárce, musí však mít legitimní cíl a mezi cílem a prostředky k jeho dosažení musí být vztah přiměřenosti). S ohledem na tuto konkrétní kauzu pak uvedl, že bylo v daném případě nutné zkoumat, zda nešlo o legitimní snahu o svým způsobem odůvodněný preferenční přístup, a nikoliv o protiústavní rozlišování mezi muži a ženami, nezaložené na objektivních a rozumných důvodech a hlediscích. Možnost posouzení těchto ustanovení jako pozitivních opatření však dále detailněji nerozebíral.³³⁴

4.2 Ospravedlnění pozitivních opatření

S pojetím pozitivních opatření jako výjimky z principu rovnosti se váže povinnost jejich důsledného ospravedlnění. Právní teoretik a soudce Michal Bobek představuje čtyři argumenty, postupně zformulované v rámci doktrinálních a justičních diskuzí³³⁵, mírně odlišnou klasifikaci pak uvádí právnička Sandra Fredman.³³⁶

Bobek předestírá následující argumenty pro ospravedlnění pozitivních opatření: *a) náprava předchozích křivd; b) redistribuce statků; c) větší reprezentace menšinových skupin/argument diverzitou; d) větší sociální soudržnost, snižování společenského napětí.*³³⁷

4.2.1 Náprava přechozích křivd

Náprava předchozích křivd je argument odrážející korektivní (retribuční) pojetí spravedlnosti. Potřeba odškodnění vychází z historického vykořisťování³³⁸ určité skupiny, které je příčinou znevýhodnění této skupiny v současnosti.³³⁹ Základem pro tento argument je sice jakási kolektivní a historická vina, kterou moderní právní systémy odmítají – těžko může být někdo trestán za hříchy

³³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 6. června 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04.

³³⁵ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 28.

³³⁶ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 145-154.

³³⁷ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 28.

³³⁸ Bobek uvádí: „*vykořisťování této skupiny ze strany většinové populace*“, na tomto místě je tedy potřeba připomenout, že ženy nejsou menšina, nýbrž polovina populace.

³³⁹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 28.

svých předků. Na druhou stranu nelze přehlížet, že důsledky takového jednání se v současnosti promítají do lepší startovní pozice „nevinných“ potomků v podobě výhodnějších životních perspektiv.³⁴⁰

Kompenzací minulé diskriminace proti ženám argumentoval stát Mississippi v případě *Mississippi Univ. For Women v. Hogan*³⁴¹ před Nejvyšším soudem USA v roce 1982. Kauza byla zahájena žalobcem Joe Hoganem, který se hlásil do bakalářského oboru zdravotní sestra na Mississippi University for Women (MUW), univerzitu založenou v roce 1884, která přijímala pouze dívky. Přestože Hogan splňoval všechny ostatní požadavky, z důvodu svého pohlaví nebyl přijat.

Žalobce u Nejvyššího soudu USA uspěl a tato přijímací politika byla shledána jako neústavní. Soud v rozhodnutí v souladu se svou dřívější judikaturou a s ohledem na skutečnost, že se jednalo o rozlišování na základě pohlaví použil střední přezkum. Univerzita by tedy musela unést břemeno „mimořádně přesvědčivého zdůvodnění“ takového rozlišení, což by zvládla při prokázání, že taková klasifikace „slouží důležitým vládním cílům a že použité diskriminační prostředky jsou v podstatném vztahu k dosažení těchto cílů“, přičemž tento test „musí být aplikován bez ustálených představ o rolích a schopnostech mužů a žen.“³⁴²

Univerzita své přijímací pravidlo ospravedlňovala právě kompenzací minulé diskriminace vůči ženám, kdy ho vydávala za pozitivní akci v oblasti vzdělávání. Soud však poznamenal, že tento kompenzační důvod může být použit, pouze pokud pohlaví zvýhodněné takovou klasifikací je ve vztahu k ní skutečně znevýhodněno. To v uvedeném případě neplatilo, v roce 1970 byly téměř všechny získané bakalářské tituly v oboru zdravotní sestra získány ženami, a to jak v Mississippi, tak v celých Spojených státech. Soud dodal, že „namísto kompenzace diskriminačních překážek, kterým ženy čelí, má politika MUW tendenci udržovat stereotypní pohled na ošetrovatelství jako na výhradně ženskou práci.“³⁴³ Jeho pohled na vyrovnávací akci ve prospěch v minulosti diskriminovaného pohlaví je každopádně poměrně vstřícný, vstřícnější než přístup SDEU, který na rovnost pohlaví klade vyšší nároky.³⁴⁴

Argument nápravou předchozích křivd uvádí i Fredman jako „odstraňování překážek a odškodňování z minulosti“. V rámci výkladu k odstraňování překážek poukazuje na rozhodnutí SDEU *Kalanke* a *Marschall*, ze kterých byla patrná snaha o takové odstraňování v rámci

---

³⁴⁰ Tamtéž, s. 28.

³⁴¹ *Mississippi Univ. for Women v. Hogan*, 458 U.S. 718 (1982)

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 417.

německých veřejných orgánů. SDEU tuto snahu zrefletoval a v rozsudku *Marschall* uznal, že „pouhá skutečnost, že kandidát a kandidátka mají stejnou kvalifikaci, neznamená, že mají stejné šance“, v rozsudku *Badeck* pak schválil použití na první pohled neutrálních kritérií, která ale pomáhají ženám v překonání současných znevýhodnění.³⁴⁵

Zde odkazují na kapitolu „Historicky podřadné“, ve které jsem se historické diskriminaci žen věnovala, a která dle mého názoru dostatečně ukázala, že ženám byla nejen politická práva po dlouhou dobu upírána, a že v politice, resp. obecně v rozhodování nebyly vítány. Zároveň si myslím, že je historická diskriminace žen v současnosti do velké míry přehlížena, svůj podíl na tom může mít i skutečnost, že při povrchním náhledu na historii tzv. „nebije do očí“. I volební právo bylo koneckonců nazýváno jako všeobecné už předtím, než bylo dovoleno volit i ženám.

4.2.2 Redistribuce statků

Argument *redistribucí statků* vychází z pojetí spravedlnosti jako distributivní. Zásadní pro míru redistribuce není minulé znevýhodnění, ale současná snaha o dosažení rovnosti. Distributivní spravedlnost odůvodňuje pozitivní opatření politickým zájmem, který má společnost na dosažení skutečné rovnosti, a to například na pracovišti,³⁴⁶ či obecně ve vyšších pozicích ve veřejném i soukromém kariérním žebříčku.³⁴⁷ Kanadsko-australská politoložka Carol Bacchi poukazuje na názory některých teoretiků, tvrdících, že volební kvóty jsou snadněji obhajitelné než kvóty do zaměstnání, protože vláda státu by měla být do určité míry svázána s lidmi.³⁴⁸ Tento argument pak vlastně otevírá debatu, jak moc by zákonodárné sbory měly odrážet názory a složení všech obyvatel, a prolíná se s argumentem zastoupení a úhel pohledu, kterému se věnuji níže.

Uvedené Bacchi demonstruje na argumentaci politoložky Anne Phillips, která upozorňuje na skutečnost, že máme volné, nikoliv vázané mandáty a zástupci a zástupkyně se rozhodují podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. U vázaných mandátů by v podstatě tolik nezáleželo na genderu zastupujících, protože by se voličstvo mohlo spolehnout, že jeho názory budou zastoupeny. Na základě čeho se však mohou voličky spoléhat, že jejich názory budou zastoupeny, a jejich potřeby řešeny u mandátů volných?³⁴⁹

Phillips tedy rozlišuje dva modely – politiku idejí a politiku přítomnosti. Politika idejí vychází z předpokladu, že v zavedených demokraciích zvolení zástupci a zástupkyně vyjadřují celou škálu

---

³⁴⁵ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 145-146.

³⁴⁶ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 29.

³⁴⁷ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 147.

³⁴⁸ DAHLERUP, Drude. *Women, quotas and politics*, s. 19.

³⁴⁹ Tamtéž.

názorů svého voličstva, v níž jsou automaticky zahrnuty i názory žen, a zároveň se očekává, že jsou do určité míry nestranní, protože mají odstup od konkrétních závazků určité skupiny. V opozici stojí model politiky přítomnosti, který zastává členstvo podreprezentovaných skupin s argumentací, že většina zvolených zastupuje zájmy vybrané části populace, z níž pocházejí. I pro Českou republiku platí, že jsou to především bílí muži ze střední třídy středního věku. Obhájcí politiky přítomnosti tak prosazují názor, „že by političtí představitelé měli vykazovat vlastnosti (pohlaví, rasa atd.) příslušníků nedostatečně zastoupených skupin, aby se tak postavili proti zaujatosti těch, kteří v současnosti dominují voleným orgánům.“³⁵⁰ S touto politikou obvykle korespondují právě kvóty.

Fredman každopádně upozorňuje na úskalí příliš úzkého pojetí redistribuce statků, které opomíná další důležité otázky organizace institucí a rozhodovací moci a konstatuje, že dosazení žen na vyšší posty řeší jejich nedostatečné zastoupení na vyšších pozicích jen částečně. Možnost dosažení zásadní změny je podmíněna změnou strukturálních a institucionálních příčin vyloučení, „včetně dělby práce v domácnosti, interakce mezi prací v rodině a v placené pracovní síle, vzdělání a další.“³⁵¹ Jak obdobně poznamenal generální advokát Tesauro ve věci *Kalanke*: „V konečném důsledku je nutná především zásadní změna hospodářského, sociálního a kulturního modelu, který je příčinou nerovnosti.“³⁵²

4.2.3 Vzory chování a diverzita

Větší reprezentaci menšinových skupin/argument diverzitou je argumentem utilitárním a pod názvem *vzory chování a rozmanitost* se mu věnuje i Fredman, podle které úzce souvisí s významem menšinových pohledů na utváření rozhodnutí.³⁵³ Tento argument zdůrazňuje, že větší diverzita prospívá nejen menšině, ale především většině. Potřeba rozmanitosti převážila jako ospravedlnění pozitivních opatření v přístupu ke vzdělávání ve své judikatuře NS USA. Ústavnost takových opatření, která upřednostňovala uchazeče na základě rasy, poprvé řešil v případě *Regents of Univ. of California v. Bakke*.³⁵⁴ Argumentaci soudce Powella pak převzal a rozvinul v kauze *Grutter v. Bollinger*.³⁵⁵

---

³⁵⁰ DAHLERUP, Drude. *Women, quotas and politics*, s. 36.

³⁵¹ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 147.

³⁵² Stanovisko generálního advokáta Tesauro ve věci *Kalanke* v Bremen ze dne 6. dubna 1955, bod 28.

³⁵³ Nad rámec argumentů prezentovaných Bobkem uvádí Fredman argument „zastoupení a úhel pohledu“, kterému se budu věnovat níže.

³⁵⁴ *Regents of Univ. of California v. Bakke*, 438 U.S. 265 (1978)

³⁵⁵ *Grutter v. Bollinger*, 539 U.S. 306 (2003)

V kauze *Bakke* bylo rozhodováno o přijímací politice kalifornské univerzity v podobě rasových kvót, kdy menšinovým uchazečům bylo vyhrazeno 16 procent míst. Soud byl názorově rozdělen – čtyři soudci hlasovali pro zrušení opatření a zákaz používání rasy jako faktoru při přijímání na univerzity, čtyři soudci takovou politiku ospravedlňovali odčiněním nevýhod pramenících z minulé diskriminace.³⁵⁶ Případ rozhodl soudce Powell, který sice hlasoval pro zrušení této konkrétní vyrovnávací akce, zároveň ale dospěl k závěru, že rasa může být v přijímacím procesu na univerzitu zohledněna.³⁵⁷ Nutno zopakovat, že pro NS USA je z historických důvodů rozlišování na základě rasy závažnější než rozlišování na základě pohlaví, používá pro něj tedy přísnější přezkum (*strict scrutiny*). Soudce Powell ospravedlnění argumentem minulé diskriminace odmítl, jediným akceptovatelným odůvodněním pro něj byl právě argument diverzitou, tedy dosažení různorodého studentského kolektivu („diverse student body“).³⁵⁸

Rozhodnutí ve věci *Grutter v. Bollinger* na rozsudek v případě *Bakke* odkazovalo, přijímací politika michiganské právnické fakulty však tentokrát byla shledána v souladu s ústavou. Soud zdůraznil protiústavnost přístupu, kdy je přijato „kritické množství“ menšinových studentů jen proto, aby byla zajištěna přítomnost určitého procenta určité skupiny z důvodu jejího rasového nebo etnického původu. Ztotožnil se však s argumentací právnické fakulty, která „definuje svůj koncept kritického množství odkazem na podstatné, důležité a chvályhodné přínosy pro vzdělávání, které má diverzita přinést, včetně mezirasového porozumění a odbourávání rasových stereotypů. Tvrzení právnické fakulty je dále podpořeno četnými odbornými studiemi a zprávami, které ukazují, že taková rozmanitost podporuje výsledky vzdělávání a lépe připravuje studenty na stále rozmanitější pracovní sílu, pro společnost a pro právnické povolání.“³⁵⁹

V minulém roce však už ani argument diverzitou Nejvyššímu soudu USA nestačil a svým rozhodnutím ve věci *Students for Fair Admissions v. Harvard*³⁶⁰ (spolu s doprovodným rozhodnutím *Students for Fair Admissions v. University of North Carolina*) soud své rozhodnutí *Grutter v. Bollinger* zvrátil. Přijímací politika Harvardu byla s přechozím rozhodnutím v souladu – tedy rasu uchazeče brala v úvahu tak, že mohla vychýlit rovnováhu v jeho prospěch, stejně jako např. životní zkušenost či zeměpisný původ. Škola uvedla, že „*Chlapec z farmy v Idahu může Harvardově univerzitě přinést něco, co Bostoňan nabídnout nemůže. Stejně tak černošský student může obvykle přinést něco, co běloch nabídnout nemůže.*“ a stála si za názorem, že rasa byla a

---

³⁵⁶ Regents of Univ. of California v. Bakke, 438 U.S. 265 (1978)

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003)

³⁶⁰ Students for Fair Admissions, Inc. v. President and Fellows of Harvard College, 600 U.S. 181 (2023)

měla by být faktorem u některých přihlášek. Soud ale připomenul limity, které pro afirmativní akci stanovila kauza *Grutter*. Jedním ze zdůrazňovaných a opakovaných limitů byla dočasnost, díky které byl soud ochoten dočasně upustit od ústavní záruky rovné ochrany, ochota však vypršela právě s tímto rozsudkem. Většinové stanovisko uvedlo, že „*odstranit rasovou diskriminaci znamená odstranit všechnu. Soud proto rozhodl, že klauzule o rovné ochraně platí "bez ohledu na rozdíly rasy, barvy pleti nebo národnosti.*“ Soudkyně Sotomayor pak ve svém disentaním stanovisku oponovala: „*Ignorováním rasy se rasově nerovná společnost nevyrovná. To, co platilo v 60. letech 19. století a v roce 1954, platí i dnes: Rovnost vyžaduje uznání nerovnosti*“.³⁶¹

Rozsudek čítající 237 stran tedy ukončil možnost univerzit používat při přijímacím procesu program vyrovnávacích akcí. Zkušenosti z univerzit, kde byly pozitivní opatření zrušena přitom ukazují, že v návaznosti na tento krok došlo k výraznému poklesu přijatých studentů z řad menšin, především Afroameričanů, a to i proto, že je odrazovalo, že jako menšina by najednou byli středem pozornosti. „*V číslech je určitá útěcha a za těchto podmínek bylo velmi dlouho velmi obtížné nabírat nové studenty,*“ uvedla profesorka práva na New York University a bývalá zastupující děkanka na University of California, Berkeley Melissa Murray v návaznosti na státní referendum, které zakázalo používání rasových kritérií při rozhodování o přijetí na vysokou školu.³⁶²

Aplikovatelnost závěrů z uvedené judikatury na nástroje pro zvýšení zastoupení žen v politice samozřejmě není bezbřehá vzhledem k rozdílnému diskriminačnímu kritériu (rasa a pohlaví)³⁶³ a situaci, k níž se pozitivní opatření vztahovalo (příjímací proces na univerzitu a sestavování kandidátních listin). Argument prospěšnosti diverzity se dá však použít i v tomto případě. Že snahy o zvýšení rozmanitosti kolektivu nejsou jen prázdnými gesty, totiž dokazují studie. Týmy, které tvoří lidi různého genderu, věku, barvy pleti, vzdělání atd. mají lepší a přesnější skupinové myšlení, více se soustředí na fakta, jsou objektivnější a inovativnější.³⁶⁴ Právě diverzita pak vede k většímu mezigenderovému porozumění a odbourávání genderových stereotypů.

Platná je ale i argumentace útěchou v číslech, související s konceptem tokenismu. „*Tokena či tokenku můžeme definovat jako zástupce nebo zástupkyni určité skupiny, která je ve zkoumaném prostředí marginalizovaná,*“ uvádí právnička Šárka Homfray. „*Může se jednat o ženu ve výrazně*

---

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² TOTENBERG, Nina. *Supreme Court guts affirmative action, effectively ending race-conscious admissions*. Online. In: npr, 29. června 2023. Dostupné z: <https://www.npr.org/2023/06/29/1181138066/affirmative-action-supreme-court-decision>. [cit. 23. 3. 2024].

³⁶³ Rasa je nicméně v USA nejzávažnějším diskriminačním kritériem a podléhá přísnému přezkumu, v evropském kontextu je nejzávažnějším kritériem pohlaví – závažnost je tedy obdobná.

³⁶⁴ ROCK, David; HEIDI, Grant. *Why Diverse Teams Are Smarter*. Online. In: Harvard Business Review, 4. listopadu 2016. Dostupné z: <https://hbr.org/2016/11/why-diverse-teams-are-smarter>. [cit. 23. 3. 2024].

maskulizované profesi nebo o příslušníka etnické menšiny v jinak výhradně bílém uskupení, například v poradním orgánu vedení města.³⁶⁵ Tokenky a tokeni můžou být účelovým argumentem, proč právě ta či ona instituce nediskriminuje – zástupci a zástupkyně takové marginalizované skupiny v ní přece jsou. V případě politiky se však plně manifestuje problém, který je s tokenismem spojen, kdy „se podle výkonu této osoby začne hodnotit výkon celé skupiny, ke které náleží.“³⁶⁶ Pokud se pak některé z žen, která se do politiky dostala, něco nepovede či ve funkci není příliš schopná, je tento neúspěch vnímán jako argument, proč ženy do politiky nepatří. Odnikud se přitom neozývají argumenty, že do politiky nepatří muži, pokud ve funkci selže jeden z nich. „Čím to? Je to prosté. Mužů je v politice mnohem více než žen, takže se učíme mezi nimi rozlišovat.“³⁶⁷ I proto je důležité dosažení paritního prahu. Více žen v politice pak znamená i více vzorů pro ostatní. Ženy mají totiž obecně méně sebevědomí a svoje schopnosti hodnotí kritičtěji než muži, může pro ně tedy být vůbec problém uznat, že jsou vhodnou kandidátkou.³⁶⁸ K tomu bezesporu napomůže, pokud politika přestane být vnímána jako primárně mužská doména.

4.2.4 Větší sociální soudržnost a udržení společenského smíru

Jako poslední argument uvádí Bobek *větší sociální soudržnost a udržení společenského smíru*, který je esencí utilitární argumentace. Toto ospravedlnění má na srdci zájem většiny, pro kterou není výhodné, pokud bude ve společnosti přítomna zaostalá, polarizovaná a potenciálně či reálně problematická menšina.³⁶⁹

Tento argument se mi na první pohled nezdál jako přiléhavý pro situaci žen ve vztahu k jejich zastoupení v politice. Ženy nejsou menšina a nejsou ani nijak výrazně „problémové“. O výrazu „zaostalé“ už by se však dala vést diskuze, při širším pojetí tohoto argumentu se tedy dle mého názoru aplikovat dá. Gender pay gap,³⁷⁰ v České republice jeden z nejvyšších v Evropské unii, na bedrech žen leží většina péče o domácnost a v politice a na rozhodovacích pozicích celkově jsou podprezentované. Výzkumy přitom dokládají, že zlepšení postavení žen na trhu práce má kladný vliv na ekonomiku jako celek. Z lepší kondice ekonomiky pak bezesporu benefitují i muži.

---

³⁶⁵ HOMFRAY, Šárka a KARÁSEK-ČEJKOVÁ, Michaela. *Proč jsme tak naštvané?* Praha: Wo-men, 2022, s. 183.

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 184.

³⁶⁸ PAZZANESE, Christina. *Women less inclined to self-promote than men, even for a job*. Online. In: The Harvard Gazette, 7. února 2020. Dostupné z: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/02/men-better-than-women-at-self-promotion-on-job-leading-to-inequities/>. [cit. 24. 3. 2023].

³⁶⁹ BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*, s. 29.

³⁷⁰ Genderová mzdová mezera, známá také jako gender pay gap, odkazuje na průměrný rozdíl v odměnách mezi muži a ženami na trhu práce.

Rozhodnutí, resp. možnost žen účastnit se trhu práce jsou ovlivněny společenskými normami – tím, jak jako společnost vnímáme jejich roli nejen ve světě práce, ale ve společnosti obecně. Dle Mezinárodní organizace práce je potřeba zpochybňovat tyto omezující společenské normy a podporovat například rovné rozdělení domácích prací a péče o domácnost mezi muže ženy.³⁷¹ Obdobně se k tématu ekonomické rovnosti žen a jejího pozitivního vlivu na ekonomiku vyjadřuje Mezinárodní měnový fond, který mezi prostředky k jejímu dosažení uvádí mj. potřebu bojovat s předsudky, zavedení různých právních opatření jako například kriminalizace domácího násilí či právě zvýšení počtu žen ve volených pozicích a vedoucích funkcích.³⁷²

4.2.5 Zastoupení a úhel pohledu

Fredman předchozí argument neuvádí, věnuje se však argumentu *zastoupení a úhel pohledu*, kdy říká, že využití pozitivních opatření lze odůvodnit tak, že *ke strukturálním změnám povede samotná přítomnost žen nebo menšin na místech s vyšším statusem*,³⁷³ protože na takových místech budou moci „*zastupovat potřeby a zájmy svých skupin při rozhodování a tím změni jak proces rozhodování, tak jeho výsledky. Ženy budou například moci prosazovat politiky mateřské dovolené, péče o děti a na podporu rodiny, čímž vydláždí cestu pro další ženy, které pak budou moci na tato místa vstoupit.*“³⁷⁴

Při užívání tohoto argumentu je však nutné vyvarovat se dvou situací. Zaprvé bychom se neměli chytit do pasti esencialismu a tvrdit, že ženy by bylo dobré mít v politice, aby ji kultivovaly, zbavily ji korupce, učinili ji jemnější, slušnější atd. – tedy na ně klást další nároky založené na naší (pomýlené) představě o určité ženské přirozenosti či nátuře resp. „esenci“. Ano, dostatečně velké množství žen³⁷⁵ může do politiky přinést například méně konfliktní řešení problémů, ne však proto, že je příroda touto schopností vybavila, ale protože jsou celoživotně vedeny spíše ke kooperativnímu přístupu než soutěživosti a asertivitě, které jsou u nich vnímány jako nežádoucí. Je-li na ženu kladen takovýto nárok „navíc“ a individuální žena zklame a nepřinese do politiky to,

---

³⁷¹ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. *Economic impacts of reducing the gender gap*. Online. In: WHAT WORKS Research Brief N 10. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_577685.pdf. [cit. 23. 3. 2024].

³⁷² GEORGIEVA, Kristalina; SAYEH, Antoinette M; SAHAY, Ratna. *How to Close Gender Gaps and Grow the Global Economy*. Online. In: IMF BLOG, September 8, 2022. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/09/08/how-to-close-gender-gaps-and-grow-the-global-economy>. [cit. 23. 3. 2024].

³⁷³ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 148.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ Viz paritní práh zmíněný v úvodu práce.

co by jako „správná žena“ měla, „*může to být interpretováno tak, že ženy do politiky přece jen nepatří, protože nepřinesly to, co se od nich stereotypně čekalo.*“³⁷⁶

Zadruhé je ošemetné tvrdit, že ženy, které benefitují z vyrovnávací akce, jsou skutečnými zástupkyněmi ostatních žen. Jak bylo patrné například z politického působení Margaret Thatcher, žena u moci ženské zájmy vůbec zastupovat nemusí, její politický úspěch může být totiž důsledkem přizpůsobení se mužské etice, čímž potlačila „*jakoukoliv víru v důležitost vyjadřování ženských zájmů*“.³⁷⁷

Fredman tedy prosazuje přístup, který formulovala politická a feministická filozofka Iris Marion Young, podle níž je skupiny lepší „*chápat nikoliv jako pevné kategorie s neprostupnými hranicemi ale jako soubor vztahů mezi různými lidmi.*“ Při takovém pojetí není skupina chápána jako množina členů a členek sdílející stejné pevné atributy, zcela odlišná od ostatních skupin, ale jako „*sociální interakční proces, v němž mají určití lidé něco společného,*“ Sdílení hodnot se skupinou se může různě proměňovat v závislosti na společenské situaci a životních změnách, zájmy jejích členů a členek mohou být různorodé. K rozhodování pak uvádí, že je chybně vnímáno jako proces vyjednávání zájmových skupin zastupujících a prosazujících „*pevný soubor zájmů*“, které na kompromis přistoupí jen při přístupu „*něco za něco*“. Dle jejího názoru je přitom rozhodování „*výsledkem komunikace a diskuze založené nejen na egoistických impulzech, ale také na přání dosáhnout spravedlivého a odůvodněného výsledku.*“³⁷⁸

S tímto přístupem dává smysl tvrzení, že ženy nebo menšiny mají svébytné úhly pohledu, které jsou samotným procesem vyloučení negovány, a proto je jim v moudrých rozhodovacích procesech potřeba zajistit místo,“³⁷⁹ dodává Fredman.

---

³⁷⁶ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, s. 56.

³⁷⁷ FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*, s. 149.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 150.

Závěr

Po stanovení východisek a cíle práce jsem se v druhé kapitole zaměřila na koncept rovnosti – obtížně definovatelný pojem o němž se vedou úvahy v průběhu celé historie, a který je dnes samozřejmou součástí lidskoprávních katalogů demokratických států i mezinárodních organizací. Jenže jak princip rovnosti vlastně chápat? Jako rovnost formální, jejímž východiskem je se stejnými stejně a s odlišnými odlišně, a která nebere v potaz pozadí jednotlivců a dynamiku sociálního vývoje, či rovnost materiální, která reaguje na fakt, že formálně shodná pravidla mohou s ohledem na diverzitu společnosti v realitě ústit v nespravedlnost? Přikloníme-li se navíc k pojetí rovnosti jako materiální, vyvstává dále otázka, zda je pro nás akceptovatelná rovnost šancí či i rovnost výsledků, přičemž hranice mezi nimi se může stírat.

Individuální odpověď každého z nás bude ovlivňovat mnoho faktorů – naše vzdělání, osobní zkušenost s diskriminací a sociálním vyloučením, kulturní a sociální kontext, naše politické přesvědčení, veřejný a mediální diskurz či obecně naše povědomí o sociálních nerovnostech. Při posuzování ústavnosti nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen v politice by měl každopádně poslední slovo Ústavní soud, jehož přístup k principu rovnosti se dá označit za konzistentní. Rovnost pojímá jako kategorii relativní, kdy právní rozlišování v přístupu k určitým právům nesmí být projevem libovůle. Konstatuje, že při tvorbě práva má zákonodárce vycházet z konceptu formální rovnosti, uznává však existenci faktických nerovností v reálném světě a dává tedy zákonodárci možnost v odůvodněných případech zakotvit nerovnost k jejich odstranění. Odmítá však rovnost ve výsledku, takže zákonodárce limituje možnosti zaručit stejné startovní šance.

Princip rovnosti je v rovině pozitivního práva garantován zákazem diskriminace, o kterém píší ve třetí kapitole. K diskriminaci může docházet přímo, kdy je s jednotlivcem či skupinou ve srovnatelné situaci zacházeno na základě podezřelého důvodu hůře, nebo nepřímo, kdy zdánlivě neutrální pravidlo znevýhodňuje adresáty na základě podezřelého důvodu při své aplikaci. Vznik výčtů podezřelých kritérií byl reakcí na historickou nerovnost v garantování základních práv na základě osobních charakteristik, kdy v evropském kontextu je nejzávažnějším z nich právě pohlaví. Ústavní soud pak ve své judikatuře uvedl, že je-li rozlišováno na základě podezřelého důvodu, bude toto rozlišování podrobeno přísnému přezkumu a je nutné ho velmi dobře zdůvodnit, mnoho případů, ve kterých hrál podezřelý důvod „hlavní roli“ však nerozhodoval.

Na existenci faktického znevýhodnění ve společnosti reagují pozitivní opatření, kterým se věnuji ve čtvrté kapitole. Spočívají ve zvýhodnění určité stigmatizované či marginalizované skupiny a lze na ně nahlížet jako na naplnění principu materiální rovnosti či jako na výjimku z něj.

V našem právním prostředí je rozšířené druhé uvedené pojetí, vnímají ho tak mezinárodní právní dokumenty, kterými je Česká republika vázána, Soudí dvůr Evropské unie i Evropský soud pro lidská práva. Ústavní soud ČR uplatnění pozitivních opatření připustil, pokud směřují k odstranění faktické diskriminace mezi subjekty a stanovil pro ně mantinely – zvýhodnění musí být založeno na objektivních a rozumných důvodech, tedy musí mít legitimní cíl a mezi tímto cílem a prostředky k jeho dosažení musí být vztah přiměřenosti. Zároveň uvedl, že v oblasti občanských a politických práv a svobod má zákonodárce k zakotvení preferenčního zacházení pouze minimální prostor.

Jednotlivým argumentům pro ospravedlnění pozitivních opatření jsem se věnovala v druhé části čtvrté kapitoly. Dle mého názoru lze jako legitimní cíl pro ospravedlnění genderových kvót na kandidátních listinách použít všechny, tedy argument nápravou přechozích křivd, redistribucí statků, vzory chování a diverzitou, zastoupením a úhlem pohledu a do určité míry i větší sociální soudržností a udržením sociálního smíru. Zároveň mám za to, že jednotlivé argumenty je potřeba chápat jako vzájemně provázané, ve svém souhrnu totiž naplno ukazují, že ženám při vstupu do politiky brání mnoho více či méně viditelných bariér, které se navíc často vzájemně podmiňují a vzniká tak bludný kruh, ze kterého může být téměř nemožné se vymanit.

V kapitole *Historicky podřadné* jsem ilustrovala historické znevýhodnění, kterému ženy obecně i ve vztahu ke vstupu do politiky čelily. Vzdělání i občanská práva jim byla po dlouhou dobu upírána, v soukromé sféře byly podřízeny manželovi, období komunismu utvrdilo pojetí jejich genderové role jako pečovatelek, manželek a matek. Ženy tak dnes znevýhodňuje vnímání politiky jako mužské domény, kde jsou muži normou a ženy výjimkou. Genderové stereotypy se promítají do vnímání kompetencí žen a mužů, kdy u žen se předpokládá absence kvalit, jejichž přítomnost se naopak předpokládá u mužů.

Přestože ženy tvoří polovinu populace, nemají poloviční podíl na rozhodování. Chybí tak vzory chování pro ostatní i diverzita, kterou považuje za stěžejní Nejvyšší soud USA, a která nejen zvyšuje kvalitu týmové práce, ale též pomáhá eliminovat stereotypy a předsudky. Zároveň nejsou dostatečně zastoupeny jejich zájmy a perspektiva a spousta témat je tak opomíjena. Přestože ženy nutně nemusí zastupovat „ženské zájmy“, a naopak – hájit zájmy žen může i muž, v České republice jsou genderové a kulturní vzorce stále silně zakořeněné. Ženy a muži mají často dosti odlišné životní trajektorie a zkušenosti a různé problémy je „pálí“ s různou intenzitou.³⁸⁰ Není podle mě náhoda, že se například redefinice znásilnění reflektující absenci konsentu začala

---

³⁸⁰ HOMFRAY, Šárka a KARÁSEK-ČEJKOVÁ, Michaela. *Proč jsme tak naštvané?* s. 179.

v Poslanecké sněmovně projednávat toto volební období, tedy ve chvíli, kdy v ní zastoupení žen dosáhlo historického maxima a pomalu se začalo přibližovat kritické hranici 30 %.

Co nejrychlejší dosažení paritního prahu by tak mohlo českou společnost posunout v mnohém vpřed. Genderová rovnost přitom nejen prospívá ekonomice, ale vyrovnané genderové zastoupení v politice by mohlo nastartovat diskuze o mnoha zákonech, které by se v konečném důsledku promítly pozitivně i do postavení mužů, i pro ně může být jejich genderová role svazující a škodit jim. Ačkoliv určitě nelze opomíjet důležitost různých podpůrných opatření a snahy o rovnost „zdola“, bez zastoupení žen na postech, kde se rozhoduje o legislativě, se neobejdeme.

Ospravedlňování genderových kvót může podněcovat k otázce, zda by nemělo být řešeno i větší zastoupení různých menšin. První rozdíl se situací žen je vcelku očividný, ženy nejsou menšina, ale polovina. Zaměřujeme-li se tedy „na čísla“, resp. na argument redistribucí statků, pak nepoměr jejich počtu v populaci a v politice generuje velkou nespravedlnost. Jinak je však podle mě tento dotaz zcela legitimní a hoděn úvahy – reprezentativní demokracie by dle mého názoru měla zastupovat pestrou škálu identit, názorů, perspektiv a životních zkušeností. Zastoupení menšin každopádně není předmětem mé diplomové práce a necítím se tedy povolána zde poskytnout na tuto otázku jasnou odpověď.

Častá obava, která se v souvislosti s kvótami objevuje, je zastoupení žen na úkor schopných mužů. Jak jsem však ukázala, v oblasti zaměstnání a povolání požaduje judikatura SDEU i antidiskriminační zákon minimálně stejné kvality upřednostněné osoby. Při uzákonění kvót na kandidátních listinách by si samy politické strany mohly rozhodnout, jakou kvalifikaci od kandidátů a kandidátek na určitých místech požadují. Politika koneckonců žádné jasně vymezené požadavky na schopnosti nemá, a i dnes se v ní podle mého názoru vyskytuje mnoho nekvalitních mužů.

Genderové kvóty na kandidátních listinách tedy vnímám ne jako rovnost výsledků, ale jako rovnost příležitostí. Příležitostí pro ženy, které čelí mnohým individuálním, společenským a institucionálním bariérám a vlastně i příležitostí pro politické strany proměnit své prostředí a kulturu tak, aby se ženami počítaly jako se samozřejmou součástí politiky a ženy do nich chtěly a mohly vstupovat.

S ohledem na vše uvedené jsem toho názoru, že nástroje pro vyrovnání zastoupení žen v politice jsou ospravedlnitelné. Až čas nám pak možná ukáže, zda ke stejnému závěru dojde i Ústavní soud, již nyní však víme, že na stranu rovnosti příležitostí se staví i on.

Seznam zkratek

AntiDZ	Zákon č. 198/2009 Sb., zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská Unie
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokoly na tuto Úmluvu navazující
Listina	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
Istanbulská úmluva	Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí

Seznam použitých zdrojů

1 Seznam použité literatury

BARTOŇ, Michal; KRATOCHVÍL, Jan; KOPA, Martin; TOMOSZEK, Maxim; JIRÁSEK, Jiří et al. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-128-1.

BOBEK, Michal; BOUČKOVÁ, Pavla a KÜHN, Zdeněk. *Rovnost a diskriminace*. Praha: Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-584-1.

BOUČKOVÁ, Pavla; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLDINSKÁ, Kristina; KÜHNOVÁ, Eva; KÜHN, Zdeněk et al. *Antidiskriminační zákon: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H.Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-618-0.

BROKLOVÁ, Eva. *První československá ústava: diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1992. ISBN 80-85270-08-0. DAHLERUP, Drude. *Atlas of Electoral Gender Quotas*. Online. Sweden: International IDEA, 2013. ISBN 978-91-87729-09-6. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/atlas-of-electoral-gender-quotas.pdf>. [cit. 20. 3. 2024].

DAHLERUP, Drude. Increasing Women's Political Representation: New Trends in Gender Quotas. In: BALLINGTON, Julie; KARAM, Azza. *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Online. Sweden: International IDEA, 2005, ISBN 91-85391-19-0. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/women-in-parliament-beyond-numbers-a-revised-edition.pdf>. [cit. 16. 3. 2024].

DAHLERUP, Drude. *Women, quotas and politics*. London: Routledge, 2006. ISBN 0-415-42968-4.

FAUSTO-STERLING, Anne. The Five Sexes, Revisited. Online. *The Sciences*. 2000, July/August, s. 19-23. Dostupné z: https://www.researchgate.net/profile/Steven-Yaskell/publication/297481963_Whither_the_academy/links/5d854737458515cbd1a3f35f/Whither-the-academy.pdf

FREDMAN, Sandra; KODÍČKOVÁ, Tereza a KÜHN, Zdeněk. *Antidiskriminační právo*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. ISBN 978-80-254-1054-7.

FREDMAN, Sandra. *Discrimination law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-958443-7.

FREDMAN, Sandra. Equality: A New Generation. Online. In: *Acta Juridica*. 2001, s. 214-240. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/actj2001&collection=journals&id=228&startid=228&endid=254>. [cit. 28. 1. 2024].

GLADWELL, Malcolm. *Blink: the power of thinking without thinking*. New York: Back Bay Books, 2007. ISBN 978-0-316-01066-5.

GOLDIN, Claudia; ROUSE, Cecilia. Orchestrating Impartiality: The Impact of "Blind" Auditions on Female Musicians. Online. In: *American Economic Review*. Vol. 90 No. 4 September 2000. Dostupné z: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.90.4.715>

HAVELKOVÁ, Barbara. Genderová rovnost v období socialismu. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, ISBN: 978-80-210-4844-7.

- HAVELKOVÁ, Hana; OATES-INDRUCHOVÁ, Libora; HAVELKOVÁ, Barbara; KOLÁŘOVÁ, Kateřina; KLVAČOVÁ, Petra et al. *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948-1989*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7419-096-4.
- HOLLAND, Bernard. *The fair, new world of orchestra auditions*. Online. In: The New York Times, Jan. 11, 1981. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1981/01/11/arts/the-fair-new-world-of-orchestra-auditions.html>. [cit. 10. 3. 2024]
- HOMFRAY, Šárka a KARÁSEK-ČEJKOVÁ, Michaela. *Proč jsme tak našťvané?* Praha: Women, 2022. ISBN 978-80-907641-9-4.
- HUSSEINI, Faisal; BARTOŇ, Michal; KOKEŠ, Marian a KOPA, Martin. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-812-2.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.
- KOLDINSKÁ, Kristina. Pojmy a koncepty související s rovností. In: FIALOVÁ, Eva, Kristina KOLDINSKÁ, Linda SOKAČOVÁ a Martina ŠTĚPÁNKOVÁ. *Neviditelný problém: rovnost a diskriminace v praxi, sborník textů autorského kolektivu k problematice rovnosti a diskriminace v ČR*. Praha: Gender Studies, 2010, s. 11-16.
- KŘÍŽ, Antonín. *Politika*. V Praze: Jan Laichter, 1939.
- KÜHN, Zdeněk; KRATOCHVÍL, Jan; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David et al. *Listina základních práv a svobod: velký komentář*. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-609-5.
- LARSERUD, Stina; TAPHORN, Rita. *Designing for equality*. Online. Sweden: International IDEA, 2007, s. 10. ISBN 978-91-85391-96-7. Dostupné z: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/designing-for-equality.pdf>. [cit. 20. 3. 2024].
- LAUDER, Silvie. *V pasti pohlaví: o politice, péči, sexu, násilí a postavení žen v Česku*. Brno: Host, 2023. ISBN 978-80-275-1590-5.
- LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-295-3.
- MASARYK, Tomáš Garrigue a FRANTA, Zdeněk. *Mravní názory*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923.
- MCCOLGAN, Aileen. *Discrimination, equality and the law*. Oxford: Hart, 2016. ISBN 978-1-50990-499-0.
- PACHMANOVÁ, Martina; HECZKOVÁ, Libuše a SVATOŇOVÁ, Kateřina. *Civilizovaná žena: ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury*. V Praze: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2021. ISBN 978-80-88308-29-4.
- PONECOVÁ, Andrea. Adolf Hrubý a Národní souručenství. Online. In: *Sborník archivu bezpečnostních složek*. 8/2010, s. 175, ISBN 978-80-254-9125-6. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik8-2010/sbornik08.pdf> [cit. 2. 3. 2023]
- PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Druhé, rozšířené vydání. Brno: Host, 2020. ISBN 978-80-275-0308-7.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques; NOVÁK, Jaroslav a SVOBODA, Milan. *Emil, čili, O vychování*. 2. díl, 4. a 5. kniha, *Pokračování Emila ; Rejstřík*. Praha: Dědictví Komenského, 1911.

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. „Musíte se připravit na neustálé zpochybňování.“ *Ženy v politice (1. část)*. Online. Heroine. 24. 4. 2019. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/733-musite-se-pripravit-na-neustale-zpochybnovani-zeny-v-politice-1-cast>. [cit. 17. 3. 2024].

SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SUCHÁNEK, Radovan a SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-590-9.

ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. Online. In: *Právní rozhledy*. 2020, 28(6), s. 207. Dostupné z: <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptembsgbpxa4s7gzpxgxzsga3q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>. [cit. 23. 1. 2024]

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla. (eds.) *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

ŠPRINCOVÁ, Veronika; MOTTLOVÁ, Markéta. *Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice*. Online. Praha: Fórum 50 %, 2015. ISBN 978-80-904447-7-5. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/kvoty-a-dalsi-opatreni_forum.pdf. [cit. 20. 3. 2024].

TINKOVÁ, Daniela; JIRSOVÁ, Klára; RŮŽIČKA, Jiří a TINKOVÁ, Eva. *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2423-7.

VEČEŘA, Miloš. Rovnost jako právní kategorie. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2008, roč. 16, č. 1, s. 1-7.

WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš a POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*. 2., doplněné a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8.

WARNKE, Georgia. Transsexuality and Contextual Identities. In: SHRAGE, Laurie J. *You've changed. Sex Reassignment and Personal Identity*. Oxford University Press, 2009, s. 28-42.

WEINBERGER, Ota. *Filozofie, právo, morálka: (problémy praktické filozofie)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0613-7.

2 Seznam použitých právních předpisů a mezinárodních smluv

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

Listina základních práv Evropské unie

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/41/EU ze dne 7. července 2010 o uplatňování zásady rovného zacházení pro muže a ženy samostatně výdělečně činné

Směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

Směrnice Rady 76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy, pokud jde o přístup k zaměstnání, odbornému vzdělávání a postupu v zaměstnání a o pracovní podmínky

Smlouva o fungování Evropské unie

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 121/1920 Sb., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 198/2009 Sb., zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

3 Seznam použité judikatury

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. července 1968, *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*, Series A no. 6, 474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. listopadu 1986, *Lindsay v United Kingdom*, stížnost č. 11089/84.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. dubna 2006, *Stec and others v United Kingdom*, stížnost č. 65731/01.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. listopadu 2007, *Case of D.H. and Others v. The Czech Republic*, stížnost č. 57325/00.

Soudní dvůr Evropské Unie

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. listopadu 1990, *Caisse d'assurances sociales pour travailleurs indépendants "Integrity" v Nadine Rouvroy*, C-373/89.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 14. července 1994, *Carole Louise Webb and EMO Air Cargo (UK) Ltd*, C-32/93.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 17. října 1995, *Eckhard Kalanke v Freie Hansestadt Bremen*, C-450/93.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. listopadu 1997, *Hellmut Marschall v Land Nordrhein-Westfalen*, C-409/95.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 26. října 1999, *Angela Maria Sirdar proti The Army Board a Secretary of State for Defence*, C-273/97.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. ledna 2000, *Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland*, C-285/98.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 28. března 2000, *Georg Badeck and Others*, C-158/97.

Stanovisko generálního advokáta Tesauro ve věci Kalanke v Bremen ze dne 6. dubna 1955.

Stanovisko generálního advokáta Jacobse ve věci Marschall v Land Nordrhein-Westfalen ze dne 15. května 1997.

Stanovisko generálního advokáta Albera ve věci H. Lommers v Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij ze dne 6. listopadu 1999.

Stanovisko generálního advokáta La Pergoly ve věci Sirdar ze dne 18. května 1999.

Ústavní soud ČR

Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. června 1995, sp. zn. Pl. ÚS 4/95.

Nález ústavního soudu ze dne 5. listopadu 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. října 1999, sp. zn. I. ÚS 297/99.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

Nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. března 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. června 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 53/04.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. března 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 8/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. června 2016, sp. zn. Pl. ÚS 18/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 7. dubna 2020, sp. zn. Pl. ÚS 30/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 27. února 2017, sp. zn. Pl. ÚS 15/17.

Nejvyšší soud USA

Griggs v. Duke Power Co., 401 U.S. 424 (1971)

Palmer v. Thompson 403 U.S. 217 (1971)

Frontiero v. Richardson, 411 U.S. 677 (1973)

Craig v. Boren, 429 U.S. 190 (1976)

Regents of Univ. of California v. Bakke, 438 U.S. 265 (1978)

Mississippi Univ. for Women v. Hogan, 458 U.S. 718 (1982)

Grutter v. Bollinger, 539 U.S. 306 (2003)

Students for Fair Admissions, Inc. v. President and Fellows of Harvard College, 600 U.S. 181 (2023)

Nejvyšší správní soud Československa

Nález NSS ze dne 17. 12. 1924, sp. zn. 20029/24, Boh. A 4241.

Ústavní soud Slovenské republiky

Nález Ústavního soudu Slovenské republiky ze dne 18. října 2005, sp. zn. Pl. ÚS 8/04-202.

4 Seznam ostatních zdrojů

JOHNSON B., Lyndon. *Commencement Address at Howard University: "To Fulfill These Rights."* Online. In: The American Presidency Project. Dostupné z: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/commencement-address-howard-university-fulfill-these-rights>. [cit. 19. 3. 2024].

BARTOŠ, Ivan. [@PiratIvanBartos] *Gratuluji @ZuzkaKlusova ke zvolení na 3. místo pirátské kandidátky do evropských voleb. Zuzka je velká bojovnice, která se léta zabývá...* Online, příspěvek. 16. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/PiratIvanBartos/status/1703068976681550123>. [cit. 23. 1. 2024].

COASTON, Jane. *The intersectionality wars.* Online. In: Vox. 28. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.vox.com/the-highlight/2019/5/20/18542843/intersectionality-conservatism-law-race-gender-discrimination>. [cit. 5. 2. 2024].

ČTK. *Kocáb chce více žen v politice. Navrhl kvóty pro strany.* Online. In: Aktuálně.cz, 10. 3. 2010. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/kocab-chce-vice-zen-v-politice-navrhl-kvoty-pro-strany/r~i:article:662929/>. [cit. 20. 3. 2024]

ČTK. *Návrh ČSSD na kvóty pro ženy padl, ANO i lidovci byli proti.* Online. In: Aktuálně.cz, 1. 7. 2015. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/koalice-potopila-navrh-na-kvoty-pro-zeny-na-kandidatkach/r~fc5cdd741fda11e586d30025900fea04/>. [cit. 20. 3. 2024].

DVORSKÁ, Olga. *Zásada rovného zacházení, zákaz diskriminace a jejich uplatňování v pracovním právu.* Online. Brno, 2008. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/svsi3/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Zdeňka GREGOROVÁ. [cit. 15. 1. 2024]

EUROPEAN PARLIAMENT. *Towards gender balance in the European elections. Electoral quotas – What can they achieve?* In: Briefing, European elections 2024. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI\(2023\)751447_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/751447/EPRS_BRI(2023)751447_EN.pdf). [cit. 22. 3. 2024]

EUSROSTAT. *EU women hold third of seats in national parliaments.* Online. In: eurostat, 8. března 2023. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20230308-2>. [cit. 20. 3. 2024]

EVERYDAY PATRIARCHY BULLSHIT, facebooková stránka. Dostupné z: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/967870373283278>. [cit. 16. 3. 2024].

HOFMANNOVÁ, Helena. *ZS 2023/24 – Ústavní právo II -17.10.2023.* Online, přednáška. 17. 10. 2023. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=kQBkspcJj1E&list=PLmFzCahphdOiUB22x-v8aUX74Aun6LxPw&index=5>. [cit. 7. 2. 2024].

Insider [@insiderpodcastcz] *Insider #124 – Markéta Vaňková.* Online, video. 18. 9. 2022. Dostupné z: YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=VqpVhH4brwI>. [cit. 23. 1. 2024].

INTER-PARLIAMENTARY UNION AND PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe.* Online. Říjen 2018. Dostupné z: <https://website-pace.net/documents/19879/5288428/20181016-WomenParliamentIssues-EN.pdf/7d59e7c5-4a88-4d23-a6cd-7404449fd45f>. [cit. 18. 3. 2024].

INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. *Economic impacts of reducing the gender gap.* Online. In: WHAT WORKS Research Brief N 10. Dostupné z:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_577685.pdf. [cit. 23. 3. 2024].

IPU PARLINE. *Monthly ranking of women in national parliaments*. Online. In: IPU Parline, Global data on national parliaments. Ranking as of 1st February 2024. Dostupné z: <https://data.ipu.org/women-ranking?month=2&year=2024> [cit. 20. 3. 2024]

IPU PARLINE. *Rwanda. Chamber of Deputies*. Online. In: IPU Parline, Global data on national parliaments. Dostupné z: https://data.ipu.org/content/rwanda?chamber_id=13513 [cit. 20. 3. 2024].

JIRÁKOVÁ, P Eli. Ahoj, nevím, jestli je to PB nebo to s tím souvisí. Nemám problém s případným smazáním.

KLUSOVÁ, Zuzana. [@ZuzkaKlusova] *Radost političek z úspěchu v Česku trvá jen do chvíle, než je zveřejníte a přečtete si komentáře. 😊 Nicméně...* Online, příspěvek. 18. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/ZuzkaKlusova/status/1703647866554667201>. [cit. 23. 1. 2024].

KOČÍ, Petr; MIKULKA ŠELEPOVÁ, Eva. *Místa ve školkách jsou, ale ne tam, kde žijí rodiny. Rodiče potřebují desítky tisíc dalších, přibývají stovky*. Online. In: iROZHLAS, 27. listopadu 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/mista-ve-skolkach-jsou-ale-ne-tam-kde-ziji-rodiny-rodice-potrebuji-desitky-tisic_2311270500_pek. [cit. 23. 3. 2024].

KROC, Vladimír. *Neratifikací Istanbulské úmluvy vysíláme signál, že je nám to jedno, říká senátorka Marvanová*. Online. In: iROZHLAS. 25. 1. 2024. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/ratifikace-istanbulske-umluvny-senat-cr_2401251704_elev [cit. 18. 2. 2024]

KUL, *Změna stanov dělá ČSSD pružnější, říká Maláčová. Zrušení kvót jí nevadí*. Online. In: ČT24, 2. 3. 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zmena-stanov-dela-cssd-pruznejsi-rika-malacova-zruseni-kvot-ji-nevadi-68191>. [cit. 20. 3. 2024.]

Légifrance. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006527455/1999-07-09/#LEGIARTI000006527455>. [cit. 20. 3. 2024].

LUČOVIČ, Matěj. *Istanbulská úmluva zaplevelí legislativu pojmem gender, varuje Nacher. To vadí ajatolláhům, ne Západu, kontruje Dvořák*. Online. In: ČT24. 15. 8. 2023. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/istanbulska-umluva-zapleveli-legislativu-pojmem-gender-varuje-nacher-to-vadi-ajatollahum-ne-zapadu-k-2708> [cit. 18. 2. 2024]

Manžel vodí/vyzvedává syna... Online, příspěvek. 2024-01-29. Dostupné z: Facebook, <https://www.facebook.com/groups/967870373283278/posts/24585381657772151> [cit. 16. 3. 2024].

ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 5-16. Průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 16. 3. 2024].

ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 4-36. Průměrné hrubé měsíční mzdy a mediány mezd. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 16. 3. 2024].

ODBOR STATISTIKY TRHU PRÁCE A ROVNÝCH PŘÍLEŽITOSTÍ. *Zaostřeno na ženy a muže 2023*. Online. Praha: ČSÚ, 31. 12. 2023. 1-37. Osoby ohrožené příjmovou chudobou podle

věku a pohlaví v roce 2022. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/190557314/30000223.pdf/61332597-e418-4773-b086-7ce8aa34e49b?version=1.1> [cit. 23. 3. 2024].

PAZZANESE, Christina. *Women less inclined to self-promote than men, even for a job*. Online. In: The Harvard Gazette, 7. února 2020. Dostupné z: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/02/men-better-than-women-at-self-promotion-on-job-leading-to-inequities/>. [cit. 24. 3. 2023].

Piráti [@PiratskaStrana] *Představte si. Vyrůstáte ve složitém regionu a jednou si uvědomíte, že vám není jedno, co se děje kolem. Vnímáte obrovskou...* Online, příspěvek. 21. 9. 2023. Dostupné z: Twitter, <https://twitter.com/PiratskaStrana/status/1704896245993529494>. [cit. 23. 1. 2024].

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE. *Constitution du 4 octobre 1958, Version en vigueur au 9 juillet 1999*. Online. In:

ROCK, David; HEIDI, Grant. *Why Diverse Teams Are Smarter*. Online. In: Harvard Business Review, 4. listopadu 2016. Dostupné z: <https://hbr.org/2016/11/why-diverse-teams-are-smarter>. [cit. 23. 3. 2024].

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Rodičovská v Česku patří k nejdelším. Její zkrácení bez dalších opatření ale tolik nepomůže*. Online. In: iROZHLAS, 11. 12. 2022. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/apolena-rychlikova-zkraceni-rodicovske-zbynek-stanjura_2212111630_tec. [cit. 17. 3. 2024].

SMETÁČKOVÁ, Irena a VLKOVÁ, Klára. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2005.

Stenoprotokol ze 126. schůze Národního shromáždění československého, 28. 2. 1920. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/126schuz/s126011.htm> [cit. 1. 3. 2024]

Strana Zelených. *Stanovy strany zelených. Zaregistrované Ministerstvem vnitra ČR dne 13. 4. 2023*. Online. Dostupné z: <https://wiki.zeleneforum.cz/cs/predpisy/stanovy>. [cit. 20. 3. 2024]

STUHLÍKOVÁ, Lucie. *Kvóty pro ženy: Vláda prověří, zda kvůli nim nezměnit ústavu*. Online. In: Aktuálně.cz, 3. 8. 2014. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/kvoty-pro-zeny-vlada-proveri-zda-kvuli-nim-nezmenit-ustavu/r~2e163dee172411e4961b0025900fea04/>. [cit. 20. 3. 2024].

TOTENBERG, Nina. *Supreme Court guts affirmative action, effectively ending race-conscious admissions*. Online. In: npr, 29. června 2023. Dostupné z: <https://www.npr.org/2023/06/29/1181138066/affirmative-action-supreme-court-decision>. [cit. 23. 3. 2024].

ÚŘAD VLÁDY ČR. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030*. Online. Únor 2021. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie_rovnosti_zen_a_muzu.pdf [cit. 20. 3. 2024].

ÚŘAD VLÁDY ČR. *Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014-2020*. Online. 2014. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_Optimalizace/Strategie-pro-rovnost-zen-a-muzu-v-CR-na-leta-2014-2020.pdf

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Členové vlády*. Online. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/cz/vlada/>. [cit. 18. 3. 2024].

VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Výzkumná zpráva z dotazníkového šetření „Ženy a muži v rovnováze“*. Online. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2015. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/vyzkumna-zprava-z-dotaznikoveho-setreni_postoje-verejnosti-k-pusobeni-zen-v-politice.pdf. [cit. 19. 3. 2024].

Legitimita nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen v politice

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá ospravedlněním nástrojů pro vyrovnání zastoupení žen v politice. Vychází ze skutečnosti, že zastoupení žen v politickém rozhodování v Česku je trvale nízké a přirozeným vývojem by genderové rovnosti bylo dosaženo za desítky let. Vzhledem k nástrojům zavedeným v zahraničí zkoumá legitimitu genderových kandidátních kvót a kritéria takového ospravedlnění.

První část práce se věnuje ústavnímu principu rovnosti a jejímu členění, představuje koncepty rovnosti formální a materiální a rovnosti příležitostí a výsledků a ukazuje, jak tento princip pojímá Ústavní soud. Druhá část práce se zabývá diskriminací, tedy porušením principu rovného zacházení. Přibližuje problematiku diskriminačních důvodů, vnímání rovnosti akcesorické a neakcesorické Ústavním soudem a představuje též koncepty přímé a nepřímé diskriminace. Hlavním tématem druhé části této kapitoly je pak diskriminační důvod pohlaví, kdy práce vysvětluje rozdíl mezi pohlavím a genderem, což jsou stěžejní pojmy související s existencí stereotypů a předsudků, ilustruje nerovné postavení žen v průběhu historie, jehož dědictvím je jejich znevýhodnění v současnosti a zabývá se otázkou, proč je obtížné dosáhnout faktické rovnosti pohlaví.

Třetí část práce je zaměřena na pozitivní opatření. Nejprve se věnuje pojmu samému a dále rozebírá nálezy Ústavního soudu, jejichž předmětem byla pozitivní opatření. Nakonec analyzuje jednotlivé argumenty pro jejich ospravedlnění, prezentuje jejich užití v judikatuře Nejvyššího soudu USA a představuje možnosti jejich aplikace na zvýšení zastoupení žen v politice.

Diplomová práce dochází k závěru, že vzhledem k přetrvávání genderových stereotypů a předsudků v naší společnosti a systémovým bariérám, kterým ženy čelí, jsou nástroje pro vyrovnání zastoupení žen v politice legitimním prostředkem pro zvýšení jejich politické reprezentace.

Klíčová slova

legitimita, genderové kvóty, politická reprezentace

The legitimacy of instruments to equalise women's representation in politics

Abstract

The thesis deals with the justification of instruments for equal representation of women in politics. It is based on the fact, that the representation of women in political decision-making in the Czech Republic is consistently low and that gender equality would be achieved in decades through natural development. Considering the instruments introduced abroad, it examines the legitimacy of gender candidate quotas and the criteria for such justification.

The first part of the thesis examines the constitutional principle of equality and its articulation, introduces the concepts of formal and substantive equality and equality of opportunity and outcome, and shows how the Constitutional Court of the Czech Republic perceives this principle. The second part of the thesis deals with discrimination, i.e. violation of the principle of equal treatment. It introduces the issue of suspect classification, the Constitutional Court's perception of accessory and non-accessory equality and also introduces the concepts of direct and indirect discrimination. The main theme of the second part of this chapter is then the suspect classification of sex, where the thesis explains the difference between sex and gender, which are key concepts related to the existence of stereotypes and prejudices, illustrates the unequal position of women throughout history, the legacy of which is their disadvantage in the present, and addresses the question of why it is difficult to achieve de facto equality of the sexes.

The third part of the paper focuses on affirmative action. It first examines the concept itself and then discusses the Constitutional Court of the Czech Republic rulings that have addressed affirmative action. Finally, it analyzes the various arguments for their justification, presenting their use in the case law of the Supreme Court of the U.S.

The thesis concludes that given the persistence of gender stereotypes and prejudices in our society and the systemic barriers that women face, instruments to equalize women's representation in politics are a legitimate means to increase their political representation.

Keywords

legitimacy, gender quotas, political representation